VELNIŲ RAISTAS

GEORGE SAND

GEORGE SAND

VELNIŲ RAISTAS

Apysaka

Iš prancūzų kalbos vertė
STASĖ BANIONYTĖ

UDK 840-31
Sa-164

Versta iš:
George Sand
LA MARE AU DIABLE

LONDON
J. M. DENT & Co.
NEW YORK
G. P. PUTNAM'S SONS
1905

© Vertimas į lietuvių kalbą, Stasė Banionytė, 2006
© IĮ „VAČA“, 2006

ISBN 9955-9929-0-5

I

AUTORIUS – SKAITYTOJUI

Tu savo veido prakaitu sūriu
Pelnysi duoną sausą, sprangią,
O po gyvenimo dienų niūrių
Mirtis tau patalą jau rengia.

Ketureilis senąja prancūzų kalba, užrašytas Holbeino kūrinio apačioje, naivus ir kupinas gilaus liūdesio. Medžio raižinyje pavaizduotas artojas, einantis paskui plūgą vidury dirvos. Laukas nusidriekęs plačiai, tolumoje matyti varganos lūšnelės; už kalvos leidžiasi saulė. Baigiasi sunki darbo diena. Kaimietis senas, kresnas, apsivilkęs skudurais. Keturi į jungą įkinkyti arkliai, kuriuos jis stumia pirmyn, liesi, išsekę; noragas sminga į gruoblėtą, kietą žemę. Šioje *prakaito ir dienų niūrių* scenoje linksma, žvali tik viena būtybė – fantastinis personažas, skeletas su botagu, kuris bėga vaga šalia išsigandusių arklių ir čaižo juos lyg koks

senojo artojo pagalbininkas. Tai mirtis, šmėkla, kurią Holbeinas alegoriškai įtraukė į filosofinių ir religinių temų ciklą, kraupų ir drauge juokingą, pavadintą *Mirties šokis*.

Šioje kolekcijoje, arba veikiau šioje didelėje kompozicijoje, kur mirtis, vaidinanti savo vaidmenį kiekviename puslapyje, yra pagrindinis ryšys ir pagrindinė mintis, Holbeinas parodo valdovus, vyskupus, meilužius, lošėjus, girtuoklius, vienuoles ir vienuolius, kurtizanes, plėšikus, skurdžius, karius, žydus, keliautojus – visus savo ir mūsų laikų žmones. Ir visur šiepiasi, grasina, triumfuoja mirties šmėkla. Jos nėra vieninteliame paveiksle. Tame, kur vargšas Lozorius, gulėdamas ant mėšlo krūvos prie turtuolio rūmų vartų, pareiškia nebijąs mirties: suprantama, jis jos nebijo todėl, kad neturi ko prarasti ir kad jo gyvenimas yra pirmalaikė mirtis.

Ar šita stojiška pusiau pagoniškos Renesanso krikščionybės mintis tikrai raminanti ir ar teikia paguodą religingoms sieloms? Išpuikėlis, klastūnas, tironas, ištvirkėlis – visi tie išdidūs, gyvenimu piktnaudžiaujantys nusidėjėliai, kuriuos mirtis laiko už plaukų, be abejonės, bus nubausti; bet ar neregiui, elgetai, pamišėliui, vargšui valstiečiui už ilgas kančias atlyginama vien pamąstymu, kad mirtis jiems – jokia blogybė? Ne! Menininko kūrinį slegia negailestingas liūdesys, klaikus fatališ-

kumas. Tai panašu į žiaurų prakeiksmą, tekusį žmonijos daliai.

Tai ne kas kita, o skausminga satyra, tiksliai nutapyta visuomenė, kurią Holbeinas turėjo prieš akis. Nusikaltimas ir nelaimė – štai kas jį stulbino. O ką vaizduosime mes, kito amžiaus menininkai? Ar mintyse apie mirtį ieškosime atpildo šiuolaikinei žmonijai? Ar minėsime ją kaip bausmę už neteisybes ir atmokestį už kančias?

Ne, dabar mes galvojame ne apie mirtį, o apie gyvenimą. Daugiau nebetikime nei kapo nebūtimi, nei išganymu, pelnytu priverstiniu atsižadėjimu; norime, kad gyvenimas būtų geras, nes norime, kad jis būtų vaisingas. Lozorius turi atsikelti nuo mėšlo krūvos, kad vargšas daugiau nesidžiaugtų turtuolio mirtimi. Visi turi būti laimingi, kad keleto laimė nebūtų nusikalstama ir Dievo prakeikta. Artojas, sėdamas grūdus, turi žinoti dirbąs gyvenimo labui, o ne džiaugtis, kad mirtis eina šalia. Ir pagaliau mirtis neturi būti nei bausmė už klestėjimą, nei paguoda už sielvartą. Dievas ją skyrė ne bausti ir ne atlyginti už gyvenimą, nes jis palaimino gyvenimą ir kapas neturi tapti prieglobsčiu, į kurį būtų leidžiama siųsti žmones, kai nenorima padaryti jų laimingų.

Kai kurie mūsų laikų menininkai, metę rimtą žvilgsnį į savo aplinką, atkakliai piešia skausmą, var-

go bjaurastį, Lozoriaus mėšlą. Tai gali būti meno ir filosofijos sritis, bet ar, vaizduodami vargą tokį šlykštų, tokį atkarų, o kartais tokį ydingą ir nusikalstamą, jie pasiekia tikslą ir išganingą poveikį, kokio geidautų? Nedrįstame apie tai reikšti nuomonės. Galima mums sakyti, kad, vaizduodami šią prarają, iškastą nepatvarioje prabangos žemėje, jie išgąsdina blogą turtuolį, kaip ir *mirties šokio* laikais, parodo jam žiojančią duobę ir giltinę, pasirengusią jį apkabinti atgrasiomis rankomis. Šiandien jam rodomas plėšikas, atrakinantis jo duris, ir žmogžudys, tykantis jo miegančio. Prisipažįstame, mes gerai nesuprantam, kaip jį sutaikyti su žmonija, kurią jis niekina, kaip išmokyti užjausti kenčiantį vargšą, kurio jis bijo, tą vargšą rodant jam kaip pabėgusį katorgininką arba naktimis besitrankantį valkatą. Kraupi mirtis, griežianti dantimis ir grojanti smuiku Holbeino ir jo pirmtakų paveiksluose, tokiu pavidalu neįstengė atversti ištvirkėlių ir paguosti aukų. Galbūt šioje srityje kai ką nuveiktų mūsų literatūra, kaip ir viduramžių bei Renesanso menininkai?

Holbeino girtuokliai pildo savo taures su kažkokiu įniršiu, vydami mintis apie mirtį, kuri, nors ir nematoma, atstoja jiems taurininką. Blogi šiandienos turtuoliai pasitelkia į pagalbą patrankas, vydami mintis apie žakeriją, kurią menas rodo

besidarbuojančią šešėlyje, nuodugniai, ir laukiančią, kada galės pulti visuomeninę santvarką. Viduramžių Bažnyčia atsiliepė į šio pasaulio galingųjų siaubą pardavinėdama indulgencijas. Šiandieninė valdžia turtuolių nerimą ramina versdama juos samdyti daugybę žandarų bei prižiūrėtojų, mokėti už durtuvus ir kalėjimus.

Albrechtas Diureris, Mikelandželas, Holbeinas, Kalo, Goja kūrė įspūdingas savo amžiaus ir savo šalies blogybių satyras. Tai nemirtingi darbai, neginčijamos vertės istoriniai puslapiai. Taigi mes neketiname neigti menininkų teisės tyrinėti visuomenės žaizdas ir kišti jas mums po akių, bet argi dabar nėra kitų priemonių, ne vien siaubą kelianti, grėsminga tapyba? Šioje nuodėmingų paslapčių literatūroje, kurią talentas ir vaizduotė įvedė į madą, mums labiau patinka švelnios ir meilios figūros negu išsigimėliai, darantys dramatišką įspūdį. Jos gali paveikti ir paskatinti atsiversti, tuo tarpu anie varo baimę, o baimė negydo nuo egoizmo, ji jį didina.

Mes manome, kad meno misija – tai jausmų ir meilės misija, kad šiuolaikinis romanas turėtų pakeisti naivių laikų parabolę ir apologą, kad menininko užduotis platesnė ir poetiškesnė už pareigą pasiūlyti keletą atsargumo ir susitaikymo priemonių sumažinti siaubui, kurį kelia jo paveikslai.

Jis turėtų sužadinti meilę savo rūpesčio objektams, ir aš nepriekaištaučiau, jei prireikus juos truputėlį pagražintų. Menas nėra pozityvios tikrovės studija, tai idealios tiesos paieška, ir *Veikfildo vikaras*[*] buvo naudingesnė ir sielai sveikesnė knyga negu *Ištvirkęs valstietis*[**] arba *Pavojingi ryšiai*[***].

Skaitytojau, atleiskite man už šiuos samprotavimus ir teikitės priimti juos kaip įžangą. Jų tikrai nerasite istorijėlėje, kurią ketinu jums papasakoti: ji bus tokia trumpa ir paprasta, kad turėjau už tai atsiprašyti, iš anksto pasisakydamas, ką manau apie baisias istorijas.

Į tokias lankas nuklydau dėl artojo. Būtent artojo istoriją rengiausi jums papasakoti ir tuoj papasakosiu.

---

[*]Anglų rašytojo sentimentalisto Oliverio Goldsmito (Goldsmith, Oliver, 1730-1774) romanas. *(Čia ir toliau paaiškinimai vertėjos.)*

[**]„Ištvirkęs valstietis, arba Miesto pavojai" – prancūzų rašytojo Retifo de la Bretono (Restif de la Bretonne, 1734-1806) romanas, kurį autorius sukūrė įkvėptas Ž. Ž. Ruso idėjų.

[***]Prancūzų rašytojo Pjero Šoderlo de Laklo (Choderlos de Laclos, Pierre, 1741-1803) romanas.

II

ARIENA

Su didžiu liūdesiu ilgai žiūrėjusi į Holbeino artoją, vaikščiojau po laukus galvodama apie kaimišką gyvenimą ir žemdirbio dalią. Be abejonės, nyku plūktis kiauras dienas vagojant šią pavydžią dirvą, iš kurios derliaus lobius reikia plėšte plėšti, o vienintelis atlygis ir vienintelė nauda, gaunama iš tokio sunkaus darbo, yra juodžiausios ir rupiausios duonos gabalėlis dienos pabaigoje. Tie turtai, nukloję žemę, ta pakula, tie vaisiai, tie išdidūs galvijai, tunkantys nuo sodrios žolės, priklauso keletui, o nualsina ir pavergia tokią daugybę. Dykinėjantis žmogus paprastai nemyli nei laukų, nei pievų, nei gamtos vaizdų, nei gražių gyvulių, kurie turi pavirsti aukso monetomis, skirtomis naudoti jam. Dykinėjantis žmogus atvažiuoja į kaimą truputį pakvėpuoti grynu oru ir pasisemti sveikatos, o paskui grįžta į didelius miestus leisti savo vasalų triūso vaisių.

Dirbantis žmogus yra per daug nusiminęs, per daug nelaimingas ir per daug baiminasi dėl ateities, kad mėgautųsi laukų grožiu ir kaimiško gyvenimo žavesiu. Jam auksu nužerti plotai, puikios pievos, dailūs gyvuliai taip pat siejasi su maišais ekiu, iš kurių jis tegaus menkutę dalelę, nepakankamą jo poreikiams, tačiau tuos prakeiktus maišus kasmet vis tiek reikia pripildyti, kad šeimininkas būtų patenkintas ir leistų šykščiai, varganai gyvalioti jo valdose.

Vis dėlto gamta amžinai būna jauna, graži ir dosni. Poeziją ir grožį ji dovanoja visoms būtybėms, visiems augalams ir leidžia jiems vešėti kiek tinkamiems. Ji žino laimės paslaptį, bet dar niekam nepavyko jos atskleisti. Laimingiausias žmogus būtų tas, kuris, nestokodamas savo amato žinių, dirbdamas savo rankomis, semdamasis gerovės ir laisvės iš savo protingos jėgos panaudojimo, turėtų laiko gyventi širdimi ir smegenimis, suprasti savo ir Dievo triūsą. Menininkas patiria tokių džiaugsmų stebėdamas ir perteikdamas gamtos grožį, bet, matant šiame žemiškajame rojuje gyvenančių žmonių vargus, tam tiesiam, doram menininkui džiaugsmas susidrumsčia. Laimė būtų ten, kur protas, širdis ir rankos dirbtų sutartinai, prižiūrimi Apvaizdos akies, kur tarp Dievo dosnumo ir žmogaus sielos linksmybių tvyrotų šventa harmonija.

Tada vietoj niekingos, šiurpios mirties, žingsniuojančios vaga su botagu rankoje, alegorijų tapytojas greta jo galėtų nupiešti spindintį angelą, į garuojančią dirvą pilnomis rieškučiomis beriantį palaimintus grūdus.

Svajonės apie malonų, laisvą, poetišką, darbštų ir paprastą laukų žmogaus gyvenimą nėra tokios jau nerealios, kad jas reikėtų priskirti prie chimerų. Liūdni ir švelnūs Vergilijaus žodžiai: „O, laimingasis laukų žmogus, jei jis suprastų savo laimę!“ – skamba kaip apgailestavimas, bet kiekvienas apgailestavimas yra ir pranašystė. Ateis diena, kai artojas galės būti ir menininkas, jei ne išreiškiantis grožį (kas tada bus ne taip jau svarbu), tai bent jį jaučiantis. Kas galėtų pasakyti, ar ta slėpininga poezijos pajauta neglūdi jame kaip instinktas ir miglota svajonė? Tiems, kuriuos šiandien saugo šioks toks išteklius ir kuriems per dideli vargai nesustabdo dorovinio ir protinio vystymosi, gryna laimė, jaučiama ir vertinama, tėra užuomazga; o jeigu iš sopulių ir nuoilsio gelmių jau girdėti poetų balsai, tai kam sakyti, kad rankų darbas slopina dvasios polėkį? Jį, be abejonės, slopina nepakeliama plūkiava ir baisus skurdas, bet nereikia tvirtinti, kad, žmogui pradėjus dirbti saikingai ir su nauda, turėsime vien blogus darbininkus ir blogus poetus. Tas, kuris iš poezijos pajautimo semiasi kilnių

džiaugsmų, yra tikras poetas, nors per visą gyvenimą nėra parašęs nė vienos eilutės.

Štai kokia vaga tekėjo mano mintys, ir aš nė nepastebėjau, kad tikėjimą žmogaus gebėjimu lavintis stiprino išorinės aplinkybės. Ėjau palei lauką, kurį valstiečiai ruošė netrukus prasidėsiančiai sėjai. Laukas buvo platus, kaip ir Holbeino paveiksle. Kraštovaizdis taip pat buvo platus, dideli ruožai žalumos, truputį nuraudintos artėjančio rudens, rėmino šį erdvų tamsiai rudą sklypą, kur neseniai praūžę lietūs vagose daiktais paliko vandens linijas, blizgančias saulėje it sidabro siūlai. Diena buvo šviesi ir šilta, nuo noragų šviežiai suraikytos žemės kilo lengvas garas. Lauko pakraštyje senis, plačia nugara ir griežtu veidu panašus į Holbeino artoją, bet apsirengęs ne skarmalais, atkakliai stūmė senovinės formos *arklą,* kurį traukė du rambūs žalo plauko jaučiai, tikri pievų patriarchai, aukšti, prakaulūs, ilgais lenktais ragais, tie seni darbštuoliai, per ilgą laiką prijunkę vienas prie kito ir tapę *broliais,* kaip jie vadinami mūsų kaimuose: netekę vienas kito, jie atsisako dirbti su nauju porininku ir nugaišta iš sielvarto. Kaimo nepažįstantys žmonės laiko nesąmone, kad jaučiai gali taip prisirišti prie kinkinio draugo. Tegul jie ateina į tvartą pažiūrėti vargšo sulysusio, išsekusio gyvulio, nerimastingai plakančio uodega įkritusius šonus, su

siaubu ir panieka pūtuojančio į paduotą pašarą, nenuleidžiančio akių nuo durų, kanopa kasančio tuščią vietą šalimais, uostančio porininko jungą ir be paliovos šaukiančio jį gailiu baubimu. Šeimininkas pasakys: „Prarasta pora, šito jaučio brolis nugaišo, ir jis daugiau nebedirbs. Reikėtų jį atšerti ir papjauti, bet jis nieko neėda ir greitai pastips iš bado“.

Senasis artojas darbavosi lėtai, tylomis, be nereikalingų judesių. Klusnūs jo gyvuliai taip pat neskubėjo, bet, kadangi jis plunkė be pertraukų, į nieką nesidairydamas, veltui neeikvodamas jėgų ir jas tausodamas, vertė vagą taip pat spėriai kaip ir sūnus, netoliese ariantis keturiais ne tokiais tvirtais jaučiais ir plėšiantis kietesnę, akmenuotesnę dirvą.

Bet netrukus mano dėmesį patraukė tikrai gražus reginys, dailininko teptuko verta tema. Kitame ariamo lauko gale stotingas vaikinas valdė puikų kinkinį – keturias poras jaunų tamsiai žalo plauko galvijų, blykčiojančių juodais ugniniais atšvaitais, trumpomis garbanotomis galvomis, dar primenančiomis laukinius bulius, didelėmis piktomis akimis, žengiančių ūmiu, nervingu, trūkčiojamu žingsniu, tebenertėjančių nuo jungo ir aksties; neseniai primestai valiai jie pakluso tik drebėdami iš įsiūčio. Tai buvo vadinamieji *naujai suporuoti* jaučiai. Juos valdantis vaikinas turėjo suarti kampą,

kitados paliktą ganyklai, pilną šimtamečių medžių kelmų: tai buvo atleto darbas, kuriam vos pakako jo jėgų, jaunystės ir aštuonių pusiau sutramdytų galvijų.

Šešerių ar septynerių metų berniukas, gražus kaip angelas, ant palaidinės užsimetęs ėriuko kailį ir dėl to panašus į mažą Joną Krikštytoją iš Renesanso dailininkų paveikslų, ėjo gretima vaga ir ragino jaučius, baksnodamas jiems šonus ilga lengva kartimi su neaštria akstimi gale. Išdidūs gyvuliai virpčiojo nuo mažos vaiko rankelės dūrių ir girgždino jungus bei diržus, surištus jiems ant kaktų, kaskart smarkiai supurtydami grąžulą. Kai noragas užkliūdavo už šaknies, artojas surikdavo galingu balsu, kiekvieną gyvulį šaukdamas vardu, bet veikiau norėdamas jį nuraminti, o ne paraginti, nes jaučiai, suerzinti staiga atsiradusio trukdžio, pašokdavo, imdavo rausti žemę plačiomis skeltomis kanopomis ir norėdavo mestis į šalį, tempdami per laukus plūgą, bet jaunuolis balsu ir akstimi sulaikydavo pirmus keturis, o vaikas tuo tarpu ramdydavo kitą ketvertą. Vargšelis taip pat šaukė, stengdamasis nutaisyti grėsmingą balsą, bet jis buvo švelnus kaip ir angeliškas jo veidelis. Visa tai žavėjo stipriu ir grakščiu grožiu: kraštovaizdis, vyras, vaikas, į jungą įkinkyti jaučiai. Nors čia vyko įnirtinga kova, kurioje žemė patyrė pralaimėjimą,

viskas dvelkė giedrumu ir didžiule ramybe. Kai kliūtis būdavo įveikta ir kinkinys vėl pajudėdavo lygiu iškilmingu žingsniu, artojas, kurio apsimestinis žiaurumas tebuvo būdas išlieti jėgų ir energijos perteklių, staiga vėl atgaudavo gerą ūpą, kokiu pasižymi paprastos sielos, ir tėviško pasitenkinimo kupinu žvilgsniu nužvelgdavo sūnų, kuris taip pat atsisukdavo ir jam nusišypsodavo. Paskui jaunasis šeimos tėvas vyrišku balsu užtraukdavo pakilią, melancholišką giesmę, kuri pagal senovinį krašto paprotį perduodama ne visiems be atrankos artojams, o tik tiems, kurie geriausiai moka pažadinti ir palaikyti darbinių gyvulių žvalumą. Ši giesmė, kuri galbūt laikoma šventa ir kuriai kitados turbūt buvo priskiriama paslaptingų galių, dar ir dabar garsėja kaip galinti palaikyti šių gyvulių ištvermę, maldyti jų nepasitenkinimą ir nuvyti nuobodulį, kamuojantį ilgame darbe. Nepakanka mokėti gerai valdyti jaučius varant lygut ligutėlę vagą, lengvinti jų triūsą pakeliant arba giliau įsmeigiant į žemę arklą: nebūsi puikus artojas, jei nemokėsi dainuoti jaučiams, o tai ypatingas mokslas, reikalaujantis skonio ir išskirtinių sugebėjimų.

Ši giesmė, tiesą sakant, tėra savotiškas rečitatyvas, nutraukiamas ir tęsiamas kada panorėjus. Dėl netaisyklingos formos ir muzikos meno taisyklių neatitinkančių intonacijų jos neįmanoma

perteikti. Bet vis tiek tai graži giesmė, taip puikiai deranti prie jos lydimo darbo pobūdžio, prie jaučių eisenos, prie kaimiškų vietų ramybės, prie ją traukiančių žmonių paprastumo, kad joks genijus, nepažįstantis žemės darbų, nebūtų galėjęs jos sukurti ir joks dainininkas, išskyrus *šaunųjį* šio krašto *artoją,* nemokėtų jos giedoti. Tuo metų laiku, kai kaime nėra kitokių darbų ir kitokio judėjimo, tik arimas, ši be galo švelni ir galinga giesmė kyla kaip vėjelio dvelksmas, į kurį savo ypatinga tonacija ji šiek tiek panaši. Kiekvienos frazės galutinė nata, tęsiama ir vibruojama su neįtikėtinai stipriu alsavimu, būna ketvirčiu tono aukštesnė ir visada klaidinga. Ši melodija laukinė ir drauge neapsakomai žavinga, ir kai prie jos įpranti, tiesiog neįsivaizduoji, kad tokiomis valandomis šiose vietose, nedrumsdama harmonijos, galėtų skambėti kitokia giesmė.

Taigi prieš akis turėjau visai kitokį vaizdą negu Holbeino graviūroje, nors scena buvo ir panaši. Vietoj liūdno senio – jaunas, energingas vyriškis, vietoj liesų, pavargusių arklių kinkinio – du ketvertai tvirtų, karštų jaučių, vietoj mirties – dailus berniukas, vietoj nevilties paveikslo ir minčių apie griuvėsius – jėga trykštantis reginys ir mintys apie laimę.

Tada man į galvą atėjo prancūziškas ketureilis

Tu savo veido prakaitu sūriu...

ir Vergilijaus *„O fortunatos... agricolas"*, ir matydama šią gražią porą, vyrą ir vaiką, tokiomis poetiškomis sąlygomis ir su tokiu mitrumu bei jėga atliekančius didybės ir iškilmingumo kupiną darbą, pajutau beribį gailestį, sumišusį su nenoromis kilusia pagarba. Laimingasis artojas! Taip, be abejonės, ir aš būčiau laimingas jo vietoje, jei mano ranka, staiga tapusi tvirta, ir mano krūtinė, tapusi galinga, pajėgtų taip apvaisinti ir apdainuoti gamtą, o akys nenustotų regėjusios, protas nenustotų suvokęs spalvų ir garsų harmonijos, tonų subtilumo ir linijų grakštumo, žodžiu, – slėpiningo daiktų grožio! Ir, svarbiausia, jei mano širdis neprarastų sąsajos su dievišku jausmu, valdžiusiu nemirtingą, nuostabų kūrimą.

Deja, šis vyras niekada nesuprato grožio paslapties, šis vaikas niekada jos nesupras!.. Bet Dieve saugok mane nuo minties, kad jie ne aukštesni už savo valdomus gyvulius ir kad kartais nepatiria tam tikrų ekstazę sukeliančių atradimų, kurie nuveja nuovargį ir padeda užmiršti rūpesčius. Ant jų kilnių kaktų matau Viešpaties antspaudą, nes jie gimė šios žemės karaliais, teisėtesniais negu tie, kurie ją valdo nusipirkę. Jie šitai jaučia, kaip įrodymą galima pateikti faktą, kad jų taip lengvai iš čia neišķeldinsi,

---

* O, laimingieji žemdirbiai *(lot.)*

jie myli savo prakaitu aplaistytą žemę, tikras valstietis miršta iš ilgesio, aprengtas kareivio uniforma ir atskirtas nuo gimtųjų laukų. Tačiau šitam žmogui trūksta džiaugsmų, kurių turiu aš, dvasinių džiaugsmų, kurių jis neabejotinai nusipelnė tarnaudamas neaprėpiamoje šventykloje, gaubiamoje neaprėpiamo dangaus. Jam trūksta suvokimo, ką jaučia. Tie, kurie dar motinos įsčiose pasmerkė jį vergystei, negalėjo atimti iš jo svajonių, todėl atėmė gebėjimą mąstyti.

Na ir kas! Toks, koks yra, netobulas, pasmerktas amžinai vaikystei, jis vis tiek gražesnis už tą, kuriam mokslas pasmaugė jausmus. Jūs, manantys turį įstatymišką, neginčytiną teisę jam komanduoti, nekelkite savęs aukščiau už jį, nes ši baisi klaida įrodo, kad jūsų protas nužudė širdį ir kad esate netobuliausi ir akliausi iš visų žmonių!.. Aš labiau vertinu jo sielos paprastumą nei jūsų apsimestinį išsilavinimą, ir jei reikėtų papasakoti jo gyvenimą, man būtų maloniau atskleisti, kas jame švelnu ir jaudinama, ir tas malonumas pranoktų jūsų pastangas nupiešti bjaurastis, į kurias jį gali įstumti jūsų visuomeninės taisyklės.

Aš pažinojau tą jaunuolį ir tą gražų berniuką, žinojau jų istoriją, nes jie turėjo istoriją, – visi ją turi, – ir kiekvienas galėtų susidomėti savo gyvenimo romanu, jei jį suprastų. Nors Žermenas buvo

valstietis ir paprastas žemdirbys, jis suprato savo pareigas ir savo jausmus. Jis man apie tai papasakojo naiviai, aiškiai, ir aš jo klausiausi susidomėjęs. Pakankamai ilgai žiūrėjęs, kaip jis aria, ėmiau svarstyti, kodėl gi neužrašius jo istorijos, net jeigu ji tokia pat paprasta, tiesi ir neįmantri kaip vaga, kurią jis varė plūgu.

Kitais metais ta vaga bus užversta ir užpilta naujos vagos. Taip įsispaudžia ir išnyksta daugumos žmonių pėdsakai žmonijos lauke. Juos ištrina žiupsnelis žemių, ir vagos, kurias išrausėme, keičia vienos kitas kaip kapai kapinėse. Argi artojo vaga verta mažiau negu dykinėtojo, turinčio vardą, kuris išliks, jei per kokį keistą ar absurdišką atsitikimą sukels pasaulyje šiokį tokį triukšmą?..

Tad, jei įmanoma, išplėškime iš užmaršties *šauniojo artojo* Žermeno vagą. Jis apie tai nesužinos ir visiškai nesijaudins, o man bus malonu pamėginti.

III

TĖTUŠIS MORISAS

– Žermenai, – vieną dieną pasakė uošvis, – niekur nedingsi, reikės vesti antrą kartą. Greit bus dveji metai, kai po mano dukters mirties likai našlys, o tavo vyresnėliui jau septyneri. Tu, vaikine, artėji prie trisdešimties ir pats žinai, kad mūsų krašte vyras, perkopęs šį amžių, laikomas per senu kurti šeimą. Turi tris gražius vaikus, ir iki šiol jie mums netrukdė. Žmona ir marti kiek įmanydamos juos prižiūrėjo ir mylėjo kaip pridera. Mažylis Pjeras jau beveik užaugintas: ir jaučius gana gerai varinėja, ir sumanumo nestokoja galvijams pievoje paganyti, ir jėgos jam pakanka arkliams į girdyklą nuvesti. Su šituo ne bėda, užtat kiti du šiais metais kelia daug rūpesčių, nors, Dievas mato, mes mylim tuos vargšus nekaltus vaikelius. Marti tuoj sugrius, be to, vieną visai mažiuką jau sūpuoja ant rankų. O kai susilauks kūdikėlio, daugiau nebegalės rūpintis tavo mažyle Solanža ir, svarbiausia, Silvenu – tam dar nėra nė

ketverių ir jis nenustygsta vietoje nei dieną, nei naktį. Toks pat karštakraujis kaip tu, kada nors bus geras darbininkas, bet dabar tikras velniūkštis, tai prie griovio lekia, tai gyvuliams tiesiai po kojų puola, o mano senė jau ne tokia greita ir jo nepaveja. Kai marti pagimdys, savo priešpaskutinį bent metams taip pat užkraus jai ant pečių. Taigi tavo vaikai mums kvaršatis ir per didelis vargas. Skaudu matyti apleistus vaikus, o kai pagalvoji, kas jiems, paliktiems be priežiūros, gali nutikti, net plaukai pasišiaušia. Todėl tau reikia kitos žmonos, o man kitos marčios. Pagalvok apie tai, sūnau. Jau ne sykį sakiau: metai bėga, laikas nelaukia. Norim, kad namuose viskas būtų gerai, dėl savo vaikų ir dėl mūsų privalai vesti kaip galima greičiau.

– Gerai, tėve, – atsakė žentas, – jei jau taip spiriat, teks jums paklusti. Bet neslėpsiu, man tai labai sunku, neturiu jokio noro, tolygu nusiskandinti. Žinai, žmogau, ką praradai, bet nežinai, ką atrasi. Puikią turėjau žmoną, graži buvo, švelni, kantri, gera savo tėvui ir motinai, gera vyrui, vaikams, spėri prie darbo ir laukuose, ir namuose, viską mokanti, viskam tinkama. Kai jūs man ją davėt ir kai aš ją ėmiau, nebuvom susitarę, kad reikės ją užmiršti, jei per nelaimę jos neteksiu.

– Tu taip kalbi iš tyros širdies, Žermenai, – tarė tėtušis Morisas. – Žinau, kad mylėjai mano duk-

terį, padarei ją laimingą ir, jei būtum galėjęs permaldauti mirtį, Katrina dabar būtų gyva, o vietoj jos kapuose gulėtum tu. Ji nusipelnė būti taip mylima, ir ne tik tu negali nusiraminti, bet ir mes. Be to, aš tau ir neliepiu jos užmiršti. Ji mus paliko, tokia buvo Dievulio valia, bet nėra nė dienos, kad mes savo maldomis, mintimis, žodžiais ir veiksmais nepagerbtume jos atminimo ir neliūdėtume dėl jos mirties. Bet jei ji galėtų prabilti iš ano pasaulio ir pareikšti tau savo pageidavimą, tai paprašytų surasti motiną jos mažiems našlaičiams. Todėl reikia ieškoti moters, kuri būtų verta ją pakeisti. Tai nebus lengva, bet visai įmanoma, ir kai surasim, tu ją pamilsi taip, kaip mylėjai mano dukterį, nes esi doras žmogus ir būsi jai dėkingas už pagalbą mums ir meilę tavo vaikams.

– Gerai, tėtuši Morisai, – atsakė Žermenas, – paklusiu jums, kaip visada paklusdavau.

– Teisybė, sūnau, tu visada klausei draugiškų patarimų, kuriuos duodavo šeimos galva. Tad kartu pradėkim rinkti tau naują žmoną. Man regis, nevertėtų imti jauniklės. Tau ne tokios reikia. Jauniklė – vėjo pamušalas, o auginti tris vaikus, ypač iš kitos santuokos, sunki našta, tam reikia geros širdies moters, išmintingos, švelnios ir labai darbščios. Jei žmona nebus maždaug tavo amžiaus, jai neužteks proto tokiai užduočiai atlikti. Tu jai

atrodysi per senas, o tavo vaikai per maži. Ji vis skųsis, o tavo vaikai kentės.

– Dėl to man ir neramu, – tarė Žermenas. – O jei ji nekęs vargšų mažylių, juos skriaus, muš?

– Sergėk Dieve! – pasibaisėjo senukas. – Bet pikčiurnų mūsų krašte mažiau nei gerų moterų ir tik kvailys nusigriebs ne tokią, kokios reikia.

– Tiesą sakot, tėve: mūsų kaime yra gerų merginų. Luiza, Silvena, Klodi, Margarita... žodžiu, kuri jums patiks.

– Luktelk, vaikine, visos šios merginos arba per daug jaunos, arba per daug neturtingos... arba per daug gražios. Apie tai irgi reikia pagalvoti, sūnau. Daili moteris ne visada labai tvarkinga.

– Tai jūs norit, kad vesčiau baidyklę? – kiek sunerimęs paklausė Žermenas.

– Ne, ne baidyklę, juk ta moteris pagimdys tau daugiau vaikų, o nieko nėra blogiau, kaip turėti negražių, paliegusių, liguistų vaikų. Bet dar nenuvytusi, sveikatinga moteris, nei graži, nei bjauri, tau kuo puikiausiai tiktų.

– Matau, – liūdnai nusišypsojo Žermenas, – tokią, kokios geidaujat, teks sukurti tam tyčia, juoba kad nenorit vargšės, o turtingą gauti nelengva, ypač našliui.

– O jei ji pati našlė, Žermenai? Bevaikė, pasiturinti našlė?

– Mūsų parapijoje tokios kol kas nepažįstu.

– Mūsų parapijoje ir aš nepažįstu, bet yra kitur.

– Jūs kažką turit numatęs, tėve. Tai sakykit iš karto.

IV

ŠAUNUSIS ARTOJAS ŽERMENAS

– Taip, kai ką turiu numatęs, – nesigynė tėtušis Morisas. – Leonaro dukterį, Gereno našlę, ji gyvena Furše.

– Nepažįstu tos moters ir nežinau tos vietovės, – paklusniai, bet dar labiau nusiminęs atsakė Žermenas.

– Ji vardu Katrina, kaip ir tavo velionė.

– Katrina? Taip, man bus malonu tarti tą vardą. Katrina! Bet jei negalėsiu jos pamilti kaip anosios, sielvartausiu dar labiau ir dar dažniau ją prisiminsiu.

– Pamilsi, sakau tau, ji lemta moteris, geros širdies. Seniai jos nemačiau, kadaise buvo neprasta mergina. Bet dabar jau nebejauna, jai trisdešimt dveji. Kilusi iš geros šeimos, visi puikūs žmonės, be to, ji turi žemės už aštuonis ar dešimt tūkstančių frankų, kurią mielai parduotų ir nusipirktų kitur, ten, kur apsigyventų. Mat ji taip pat svajoja antrą-

kart ištekėti ir žinau, kad tavo padėtis jai neatrodys bloga, jei patiks charakteris.

– Vadinasi, jūs jau viską sutvarkėt?

– Taip, trūksta tik jūsų abiejų sutikimo. To vienas kito ir paklausit, kai susipažinsit. Tos moters tėvas – mano tolimas giminaitis, mudu su juo dideli draugai. Juk tu pažįsti tėtušį Leonarą?

– Mačiau judu kalbantis per muges, o per paskutinę drauge ir pietavot. Ar apie tai taip ilgai šnekėjotės?

– Žinoma. Jis matė, kaip pardavinėjai galvijus, ir nusprendė, kad tau puikiai sekasi, kad esi išvaizdus vyrukas, atrodai stiprus ir sumanus. O kai papasakojau, koks esi ir kaip su mumis elgeisi tuos aštuonerius metus, kai kartu gyvenom ir dirbom, niekada negirdėdami užgaulaus ar pikto žodžio, jam kilo mintis apvesdinti tave su savo dukterim. Prisipažįstu, šitai ir man patiko: ji turi gerą vardą, šeima garbinga, jų reikalai, kiek žinau, klostosi sėkmingai.

– Matau, tėtuši Morisai, sėkmingi reikalai jums labai svarbu.

– Be abejonės. O tau argi nesvarbu?

– Svarbu, jei taip norit ir jei jums tai malonu, bet juk žinote, aš niekada neskaičiuoju, kiek mūsų pelno man priklauso ir kiek nepriklauso. Apie dalybas nieko nenutuokiu, mano galva tam netin-

kama. Aš išmanau apie žemę, apie jaučius, arklius, kinkinius, sėklas, kūlimą, pašarą. O dėl avių, vynuogyno, sodo, smulkių pajamų ir šiltnamio augalų, tai, pats žinote, tuo rūpinasi jūsų sūnus ir aš į jo darbus per daug nesikišu. Pinigams mano atmintis trumpa, aš jau verčiau nusileisčiau, negu ginčyčiaus, kas tavo ir kas mano. Bijočiau apsirikti ir pareikalauti to, kas man nepriklauso, ir jei reikalai nėra paprasti ir aiškūs, niekad juose nesusigaudysiu.

– Juo blogiau, sūnau, dėl to ir noriu, kad turėtum žmoną su galva: kai numirsiu, bus kam mane pakeisti. Tau niekada nepatiko gilintis į mūsų sąskaitas, ir per tai gali kilti nesutarimų su mano sūnumi, kai liksite be manęs ir nebus kam pasakyti, kiek katram pridera.

– Gyvenkite kuo ilgiau, tėtuši Morisai! Bet nesijaudinkit, kas bus po jūsų, aš niekada nesikivirčysiu su jūsų sūnumi. Pasitikiu Žaku kaip ir jumis, o kadangi savo turto neturiu ir viskas, kas atitektų man, parėjo iš jūsų dukters ir priklauso mudviejų vaikams, tai galiu būti ramus, jūs taip pat. Žakas nenorės skriausti seservaikių, kad daugiau kliūtų saviškiams, nes beveik vienodai myli ir vienus, ir kitus.

– Tavo tiesa, Žermenai. Žakas geras sūnus, geras brolis ir teisingas žmogus. Bet jis gali mirti anksčiau už tave, jūsų vaikams dar nespėjus užaugti, ir

visada reikia pagalvoti, kad šeimoje neliktų mažamečių be vyresniojo, kuris jiems patartų ir išspręstų jų ginčus. Kitaip nebus apsieita be teismų, o tie supjudys juos tarpusavyje ir pasistengs, kad visas turtas būtų iššvaistytas byloms. Todėl negalime įsileisti į šeimą žmogaus, nesvarbu, vyro ar moters, nepagalvoję, kad tas asmuo kada nors galbūt vadovaus trijų dešimčių vaikų, anūkų, žentų ir marčių darbams bei reikalams. Nežinia, kiek gali padidėti šeima, o kai avilys perpildytas taip, kad reikia spiestis, kiekvienas svajoja išsinešti savo medų. Kai priėmiau tave į žentus, nors mano duktė buvo turtinga, o tu vargšas, nepriekaištavau jai, kad tave pasirinko. Mačiau, koks tu spėrus prie darbų, ir žinojau, kad kaimiečiams didžiausias turtas – pora tokių rankų kaip tavosios ir tokia kaip tavoji širdis. Jei vyras šitai atsineša į šeimą, atsineša pakankamai. Bet moteris – visai kas kita: namuose ji privalo išsaugoti tai, kas įgyta, o ne užgyventi daugiau. Be to, dabar tu tėvas ir ieškai žmonos, todėl turi pagalvoti, kad tavo būsimi vaikai, nieko negausiantys iš palikimo, kuris atiteks vaikams iš pirmosios santuokos, atsidurs skurde, jei tu mirsi ir jei tavo žmona neatsineš jokio turto. O juk atžalas, kuriomis papildysi mūsų būrį, taip pat reikės maitinti. Jei tos išlaidos prislėgs mūsų vienų pečius, mes, žinoma, juos maitinsim ir nesiskų-

sim, bet dėl to visiems pablogės gyvenimas ir vaikams iš pirmosios santuokos taip pat teks kai ko atsisakyti. Kai šeima pernelyg pagausėja, o pajamos tolygiai nepadidėja, kad ir kaip plėšysies, skurdo vis tiek neišvengsi. Štai kokie mano samprotavimai, Žermenai, pasverk juos ir pasistenk įsiteikti Gereno našlei, nes geras jos elgesys ir pinigai bus mums paspirtis dabar ir garantuos ramybę ateičiai.

– Tebūnie taip, tėve. Pasistengsiu, kad patikčiau jai ir kad ji patiktų man.

– Tam reikia su ja pasimatyti, pas ją nuvažiuoti.

– Į jos kaimą? Į Furšą? Jis toli, ar ne? O mums tokiu metu nėra kada lakstyti.

– Kai vedama iš meilės, galima sugaišti daug laiko, bet kai du žmonės tuokiasi iš išskaičiavimo, neturėdami užgaidų, žinodami, ko nori, viską galima nuspręsti greitai. Rytoj šeštadienis, anksčiau baigsi orę, papietausi ir išvyksi. Temstant būsi Furše. Dabar mėnulio pilnatis, keliai geri, atstumas – ne daugiau kaip trys mylios. Furšas yra netoli Manjė. Be to, pasiimsi kumelę.

– Oras vėsus, verčiau eisiu pėsčias.

– Taip, bet kumelė graži, o jaunikis, raitas ant žirgo, atrodo šauniau. Be to, apsivilksi naujais drabužiais ir nuveši tėtušiui Leonarui dovanų gero medžioklės laimikio. Atjosi nuo manęs, pasikalbėsi su juo, praleisi sekmadienį su jo dukterim ir

pirmadienio rytą grįši su vienokiu ar kitokiu atsakymu.

– Sutarta, – ramiai atsakė Žermenas, tačiau visiškai ramus nesijautė.

Žermenas visada gyveno dorai, kaip gyvena darbštūs valstiečiai. Vedęs dvidešimties metų, per visą gyvenimą mylėjo vienintelę moterį, o likęs našlys, nors buvo karšto ir linksmo būdo, nesijuokė ir neišdykavo su jokia kita. Širdyje ištikimai nešiojo tikrą gedulą, tad uošviui nusileido baimindamasis ir liūdėdamas, bet uošvis visada išmintingai valdė šeimą ir Žermenas, visa siela atsidavęs bendram reikalui, taigi ir tam, kuris jį įkūnijo, šeimos galvai, neįsivaizdavo, kad galėtų sukilti prieš įtikinamus argumentus, prieš visų interesus.

Ir vis dėlto jis buvo liūdnas. Paslapčiomis kone kasdien verkdavo žmonos, ir nors vienatvė ėmė jį slėgti, naujos santuokos baimė buvo didesnė už norą atsikratyti sielvarto. Jis neaiškiai nujautė, kad meilė galėtų jį paguosti, jeigu užkluptų, nes kitaip meilė ir nepaguodžia. Jos nerandi, kai ieškai, ji mus aplanko nelauktai. Tas šaltas vedybų planas, kurį nupiešė tėtušis Morisas, ta nepažįstama nuotaka, gal net visi tie geri žodžiai apie jos protą ir dorybes, vertė jį susimąstyti. Ir jis nuėjo galvodamas, kaip galvoja žmonės, neturintys pakankamai minčių, kad jos grumtųsi tarpusavyje: kitaip tariant, jis

nemokėjo pats sau suformuluoti svarių priežasčių kovoti ir elgtis kaip jam geriau, tik kentė buką skausmą ir nesipriešino blogiui, kurį reikėjo priimti.

Tuo tarpu tėtušis Morisas grįžo į viensėdiją, o Žermenas paskutinę dienos valandą tarp saulėlydžio ir sutemų užtaisinėjo spragas, kurias avinai buvo pramušę aptvare šalia pastatų. Jis kišo į skyles kryklių stiebus ir tvirtino juos molio gniutulais; strazdai giesmininkai čirškavo gretimame krūme ir, rodos, ragino paskubėti, nekantraudami apžiūrėti jo darbą, kai tik jis pasitrauks.

V

GIJETĖ

Namuose tėtušis Morisas rado senutę kaimynę, atėjusią paplepėti su jo žmona ir pasisemti žarijų ugniai užkurti. Motušė Gijetė gyveno varganoje lūšnelėje už dviejų šautuvo šūvių nuo jų sodybos. Bet ji buvo tvarkinga ir stiprios valios moteris. Jos menkutis namelis buvo švarus ir gerai prižiūrėtas, rūpestingai sulopytos drapanos bylojo, kad net ir skurde ji išsaugojo pagarbą sau.

– Atėjot pasiimti ugnies vakarui, motuše Gijete, – tarė jai senis. – Gal dar ko nors reikia?

– Ne, tėtuši Morisai, – atsakė ji. – Kol kas nieko. Aš ne prašinėtoja, pats žinote, ir nepiktnaudžiauju draugų gerumu.

– Kas tiesa, tai tiesa. Todėl draugai visada ir pasirengę jums padėti.

– Aš čia kaip tik šnekėjausi su jūsų žmona ir teiravausi, ar Žermenas pagaliau nusprendė vesti.

– Jūs ne liežuvautoja, – tarė tėtušis Morisas, – su jumis galima kalbėti nebijant paskalų, todėl pasakysiu savo žmonai ir jums, kad Žermenas tvirtai apsisprendęs. Rytoj joja į Furšą.

– Pačiu laiku! – sušuko motušė Moris. – Vargšas vaikinas! Teduoda jam Dievas tokią pat gerą ir šaunią žmoną kaip jis!

– A, tai jis joja į Furšą? – pasitikslino Gijetė. – Šit koks reikalas! Man tai labai patinka, o kadangi klausėt, ar ko nenorėčiau, pasakysiu jums, tėtuši Morisai, kaip galėtumėt man pagelbėti.

– Sakykit, sakykit, mielai padarysim jums paslaugą.

– Norėčiau, kad Žermenas apsiimtų nuvežti mano dukterį.

– Kur? Į Furšą?

– Ne, ne į Furšą, į Ormo. Ten ji pabus iki metų pabaigos.

– Ką? – sušuko motušė Moris. – Jūs išsiskiriat su dukra?

– Jai laikas stoti tarnybon ir šiek tiek užsidirbti. Man dėl to labai skauda širdį, jai, vargšelei, taip pat! Prieš Jonines niekaip nesiryžom skirtis, bet jau greit Šv. Martyno, be to, ji susirado gerą piemenės vietą viename Ormo ūkyje. Anądien čia buvo užsukęs ūkininkas, grįždamas iš mugės. Jis pamatė mano mažąją Mari, bendruomenės pievoje ganančią

tris avinus. „Jums čia nėra ko veikti, mergaite, – tarė jis jai. – Trys avinai tokiai *ganovei* – vieni niekai. Ar norit tvarkytis su šimtu? Aš jus paimsiu. Mūsų piemenė susirgo ir grįžo pas tėvus, tad, jei sutinkat atvažiuoti šią savaitę, gausit penkiasdešimt frankų už likusius metus, iki Joninių.“ Mergaitė atsisakė, bet minčių apie pasiūlymą neįstengė nuvyti ir viską papasakojo man, kai vakare grįžusi namo rado mane liūdną ir susirūpinusią, kaip reikės išgyventi per žiemą, kuri bus sunki ir ilga, nes gervės ir laukinės žąsys šiais metais išskrido geru mėnesiu anksčiau nei paprastai. Paverkėm abi, bet galop sukaupėm drąsą. Ir tarėm sau, kad negalime likti drauge, – juk mūsų žemės lopinėlis vos begali išmaitinti vieną burną, o Mari jau suaugusi (jai suėjo šešiolika), todėl, kaip ir kitos, privalo pelnytis duoną ir padėti vargšei motinai.

– Motuše Gijete, – pasakė senasis ūkininkas, – jei tų penkiasdešimties frankų pakaktų apsiginti nuo bado ir nesiųsti dukters toli nuo savęs, aš tikrai juos surasčiau, nors tokiems žmonėms kaip mes penkiasdešimt frankų – nemaži pinigai. Tačiau visur kur reikia paisyti ir proto, ne tik draugystės. Jei šią žiemą ir išsigelbėtumėt nuo skurdo, tai ateityje jo išvengti vis tiek nepavyktų, ir kuo ilgiau jūsų duktė neapsispręs, tuo sunkiau judviem bus išsiskirti. Mažoji Mari užaugo ir sustiprėjo, pas jus jai daugiau

nėra ko veikti. Kad kokios, dar gali įprasti tinginiauti...

– O, šito tai aš nebijau, – atsakė Gijetė. – Mari tokia pat šaunuolė kaip ir turtingos merginos, ji ir su dideliais darbais gali susidoroti. Nė valandėlės nesėdi rankas sudėjusi, o kai nelieka, ką daryti, šokasi mazgoti ir šveisti mūsų menkus baldelius, paskui jie blizga kaip veidrodis. Auksinis vaikas, ir aš daug labiau norėčiau, kad eitų pas jus už piemenę, o ne trenktųsi į tokią tolybę pas nepažįstamus žmones. Būtumėt priėmę ją nuo Joninių, jei būtumėm sutarę anksčiau, bet dabar jūs jau pasisamdėt visus darbininkus ir apie tai galima galvoti tik nuo kitų Joninių.

– Žinoma! Pritariu iš visos širdies, Gijete! Man bus labai malonu. O kol kas tegul pratinasi prie naujo gyvenimo ir išmoksta tarnauti pas svetimus.

– Taip, be abejonės. Tai jau nuspręsta. Ūkininkas iš Ormo šįryt vėl teiravosi, mes sutikom, ir dabar ji turi eiti. Bet vargšė mergaitė nežino kelio ir aš baiminuosi taip toli išleisti ją vieną. Kadangi jūsų žentas rytoj joja į Furšą, galėtų paimti ir ją. Atrodo, Furšas visai šalia tos vietos, kur jai reikia, bent aš taip girdėjau, nes pati ten niekada nebuvau.

– Visai šalia, ir žentas ją paims. Kokia čia kalba? Jis net gali pasisodinti ją ant kumelės pasturgalio, tai ir batų nenudrengs. O štai ir jis grįžta vaka-

rieniauti. Klausyk, Žermenai, mažoji Mari, motušės Gijetės duktė, parsisamdė piemene į Ormo. Juk priimsi ją ant arklio, ar ne?

– Žinoma, – atsakė Žermenas, nors ir prislėgtas rūpesčių, bet visada pasirengęs padėti savo artimui.

Mūsų rate motinai nė į galvą nešautų patikėti šešiolikametę dukterį dvidešimt aštuonerių metų vyrui! Mat iš tiesų Žermenui buvo dvidešimt aštuoneri, ir nors pagal to krašto supratimą vedyboms jis atrodė per senas, bet dar tebebuvo gražiausias vyras visoje apylinkėje. Darbas jo nenualino ir nenuvytino, kaip daugumos valstiečių, dešimt metų arusių žemę. Jis buvo labai stiprus, nepasendamas galėjo arti dar dešimt metų, ir prietarai merginos galvoje turėjo būti giliai įsišakniję, kad sutrukdytų pamatyti skaistų Žermeno veidą, žvitrias mėlynas kaip gegužės dangus akis, raudonas lūpas, puikius dantis, dailų lankstų liemenį, panašų į jauno žirgo, dar tebesiganančio lankoje.

Bet kai kuriuose kaimuose, esančiuose toli nuo ištvirkėliško didelių miestų šurmulio, dori papročiai tebėra šventa tradicija, be to, Moriso šeima visame Belere garsėjo sąžiningumu ir teisingumu. Žermenas vyko ieškoti žmonos, o Mari buvo dar visai vaikas ir per daug neturtinga, kad jis bent pagalvotų apie ją kaip apie nuotaką, ir tik *beširdis žmogus, niekšas* jos atžvilgiu galėjo turėti piktų

kėslų. Todėl tėtušis Morisas nėmaž nesijaudino matydamas, kaip Žermenas sodinasi už savęs tą gražutę merginą. Gijetei būtų atrodę, kad jį įžeis, jei paprašys gerbti ją kaip seserį. Mari užlipo kumelei ant pasturgalio verkdama, šimtąkart išbučiavusi motiną ir jaunąsias drauges. Žermenas, turintis savų priežasčių liūdėti, dar labiau ją užjautė ir, rimtai nusiteikęs, leidosi į kelią, o kaimynai mojavo rankomis vargšei Mari nemanydami nieko blogo.

VI

MAŽYLIS PJERAS

Šyvė buvo jauna, graži ir tvirta. Ji be vargo nešė dvigubą naštą suskliaudusi ausis, kramtydama žąslus, kaip ir pridera išdidžiai, narčiai kumelei. Eidama palei pievą, ji pamatė savo motiną, kuri buvo vardu senoji Šyvė, kaip kad ji jaunoji, ir atsisveikindama sužvengė. Senoji Šyvė priėjo prie gyvatvorės žvangindama grandine ir pamėgino pabėgėti pievos pakraščiu, sekdama paskui dukterį. Paskui, pamačiusi ją pasileidus smagia risčia, taip pat sužvengė ir sustojo susimąsčiusi, nerami, šnervėmis traukdama orą, nė nesiruošdama kramtyti žolės, kurios buvo pilni nasrai.

– Šitas vargšas gyvulys visada atpažįsta savo jauniklius, – tarė Žermenas, norėdamas išblaškyti mažosios Mari liūdesį. – Ją išvydęs prisiminiau, kad prieš išjodamas nepabučiavau mažylio Pjero. Šelmis buvo kažkur išrūkęs! Vakar vakare norėjo išpešti iš manęs pažadą vežtis jį kartu ir visą valandą verkė

lovoje. Dar ir šįryt visaip stengėsi mane perkalbėti. Jis toks gudruolis ir toks švelnus! Bet pamatęs, kad nepavyks, ponaitis supyko: išdūmė į laukus, ir tiek jį temačiau visą dieną.

– Užtat aš mačiau, – tramdydama ašaras, atsakė mažoji Mari. – Lakstė su Sula vaikais po kirtimus, ir aš dar pamaniau, kad jis jau seniai išėjęs iš namų, nes buvo alkanas, valgė krykles ir gervuoges. Atidaviau jam savo priešpiečių duoną, ir jis pasakė: „Ačiū, mieloji Mari, kai ateisi pas mus, aš tave pavaišinsiu sausainiais “. Jūsų berniukas tikras šaunuolis, Žermenai!

– Žinoma, šaunuolis, – pritarė artojas, – dėl jo nežinia ką padaryčiau! Jei senelė nebūtų manęs paprotinusi, būčiau nesusilaikęs ir jį paėmęs: jis taip gailiai verkė, kad net širdukė dunksėjo.

– Tai kodėl jo nepaėmėt, Žermenai? Vaikas nebūtų jums trukdęs, jis toks supratingas, kai jam nusileidi!

– Atrodo, ten, kur vykstu, jis būtų nereikalingas. Bent jau tėtušis Morisas taip mano... O mano galva, priešingai, reikėtų pažiūrėti, kaip jis ten bus priimtas, juk tokį gerą vaiką turėtų sutikti draugiškai... Bet namiškiai sako, nėra ko pirma laiko rodyti, kokie rūpesčiai šeimos laukia... Nežinau, kodėl tau šitai pasakoju, mažoji Mari: tu čia vis tiek nieko nesupranti.

– Kodėl nesuprantu, Žermenai? Žinau, kad jojate vesti. Motina pasakė ir liepė niekam apie tai neprasitarti nei pas mus, nei ten, kur važiuoju, taigi galit būti ramus: tylėsiu kaip žemė.

– Ir gerai padarysi, nes dar niekas neaišku. Gal aš tai moteriai netiksiu.

– Viliuosi, kad tiksit, Žermenai. Kodėl galėtumėt netikti?

– Kas žino? Aš turiu tris vaikus, o tai sunki našta moteriai, kuri nėra jų motina!

– Teisybė, bet jūsų vaikai ne tokie kaip kiti.

– Tu taip manai?

– Jie gražučiai kaip angelėliai ir taip gerai išauklėti, kad meilesnių nė su žiburiu nerasi.

– Silvenas nelabai paklusnus.

– Jis dar mažutis! Tokie vaikai visada būna neklaužados, užtat koks jis protingas!

– Silvenas tikrai protingas, ir drąsos jam netrūksta! Nebijo nei karvių, nei bulių ir, jei leistum, kartųsi ant arklio drauge su vyresniu broliu.

– Aš jūsų vietoje būčiau vežusis vyresnįjį. Neabejoju, kad, turėdamas tokį gražų vaiką, iškart būtumėt pelnęs meilę!

– Taip, jei moteris myli vaikus. O jeigu nemyli?

– Argi yra moterų, kurios nemyli vaikų?

– Manau, nedaug, bet vis tiek yra ir tai man neduoda ramybės.

– Tai jūs tos moters visai nepažįstat?

– Ne daugiau nei tu, ir bijau, kad pamatęs taip pat geriau nepažinsiu. Aš patiklus žmogus. Jei kas pasako ką nors gera, aš ir tikiu, bet jau ne kartą teko dėl to gailėtis, nes žodžiai – viena, o darbai – visai kas kita.

– Girdėjau, ji puiki moteris.

– Iš ko girdėjai? Iš tėtušio Moriso?

– Taip, iš jūsų uošvio.

– Gerai, bet jis jos taip pat nepažįsta.

– Ką gi, netrukus pats ją pamatysit, atidžiai įsižiūrėsit, ir reikia tikėtis, neapsiriksit, Žermenai.

– Klausyk, Mari, norėčiau, kad trumpam užsuktum į jų namus, prieš eidama į Ormo: tu gudri mergina, niekada nestokoji išmonės ir viską pastebi. Jei pamatysi ką nors, kas tau keltų abejonių, patyliukais mane perspėsi.

– O ne, Žermenai, aš to nedarysiu! Bijau suklysti, be to, jei neatsargiai ištartas žodis atgrasytų jus nuo šitų vedybų, jūsų giminės ant manęs supyktų, o aš ir taip turiu pakankamai rūpesčių, tad nenoriu dar daugiau jų užtraukti ant savo motinos, vargšės moteriškės, galvos.

Jiems taip besišnekučiuojant, Šyvė pastatė ausis ir šoko į šalį, paskui grįžo atgal ir priėjo prie krūmo, kur buvo kažkas, ką ji pradėjo atpažinti, nors iš pradžių ir išsigando. Žermenas pažvelgė į krūmą ir

griovyje po tankiomis, dar drėgnomis ąžuolo šakomis išvydo kažkokį padarą, kurį palaikė ėriuku.

– Pasiklydo gyvulėlis, – tarė jis, – arba nugaišo, nes nejuda. Gal kas jo ieško, reikia pažiūrėti.

– Ten ne gyvulėlis! – sušuko mažoji Mari. – Ten miega vaikas. Tai jūsų mažylis Pjeras.

– Nieko sau! – tarė Žermenas, lipdamas nuo kumelės. – Jūs tik pažvelkit į šitą nenaudėlį: pučia į akį taip toli nuo namų, ir dar griovyje, kur prie jo lengvai gali prišliaužti gyvatė!

Jis paėmė vaiką į glėbį, o tas atsimerkęs jam nusišypsojo, apsivijo rankomis kaklą ir tarė:

– Tėveli, juk vešiesi ir mane!

– Na štai, vėl ta pati giesmelė! Ką tu čia veikei, išdykėli?

– Laukiau, kol tėvelis prajos, – atsakė vaikas. – Žiūrėjau, žiūrėjau į kelią, o paskui užmigau.

– Jei būčiau tavęs nepamatęs, būtum pragulėjęs čia visą naktį ir tave būtų suėdęs vilkas!

– Bet aš žinojau, kad pamatysi! – įsitikinęs atsakė Pjeras.

– O dabar, Pjerai, pabučiuok tėvelį, atsisveikink ir greitai grįžk namo, jei nenori likti be vakarienės.

– Tai tu neketini imti manęs drauge? – sušuko mažylis ir pasitrynė akeles rodydamas, kad ruošiasi pravirkti.

– Juk žinai, kad senelis ir senelė neleidžia, – tarė Žermenas, dangstydamasis senų tėvų autoritetu, kaip žmogus, nepasitikintis savuoju.

Bet vaikas nieko nenorėjo girdėti. Paleidęs dūdas, jis pareiškė, kad, jei jau tėvas pasiėmė mažąją Mari, tai gali pasiimti ir jį. Žermenas mėgino jį perkalbėti, gąsdino, kad reikėsią joti per didelę girią, kurioje pilna piktų žvėrių, ryjančių mažus vaikus, kad Šyvė nenorinti nešti trijų žmonių, prieš kelionę pati taip sakiusi, ir kad ten, kur jie vyksta, tokiems bambliams nesą nei lovos, nei vakarienės. Tačiau visos šios svarios priežastys neįtikino mažylio Pjero; jis nugriuvo ant žemės ir ėmė raičiotis po žolę rėkdamas, kad tėvelis jo nemyli ir, jei nepasiims drauge, jis negrįš namo nei dieną, nei naktį.

Tėviška Žermeno širdis buvo švelni ir minkšta kaip moters. Tokį jį padarė žmonos mirtis, pareiga vienam rūpintis mažyliais, mintys, kad šiems vargšams vaikeliams, likusiems be motinos, dar labiau reikia meilės, ir dabar jo viduje vyko žiauri kova, kurią apsunkino gėda dėl savo silpnumo ir pastangos paslėpti sumišimą nuo mažosios Mari, todėl kaktą jam išmušė prakaitas, o akys paraudo ir, rodės, jis tuoj pravirks. Pagaliau Žermenas pabandė supykti, bet, kai atsigręžė į mažąją Mari, lyg kviesdamas ją paliudyti jo dvasios tvirtybę, išvydo

šlapią nuo ašarų gerosios merginos veidą ir, pametęs visą drąsą, pats apsipylė ašaromis, nors vis dar tebebarė sūnų ir jam tebegrasino.

– Jūs iš tiesų baisus kietaširdis, – tarė mažoji Mari. – Aš nė už ką negalėčiau atsakyti taip sielvartaujančiam vaikui. Klausykit, Žermenai, paimkite jį. Jūsų kumelė pripratusi nešti du suaugusius ir berniuką, juk jūsų svainis su žmona, kuri už mane daug sunkesnė, ant šito puikaus gyvulio šeštadieniais joja į turgų su savo sūnumi. Pasisodinsite jį priekyje, o aš jau verčiau viena eisiu pėsčia, nei skaudinsiu šitą mažylį.

– Jei būtų tik tokia bėda, – atsakė Žermenas, netverdamas noru, kad ji jį įtikintų. – Šyvė – stipri kumelė ir galėtų nešti dar du, jei ant nugaros būtų vietos. Bet ką su vaiku darysime kelyje? Jis sušals, išalks... Kas juo pasirūpins šįvakar ir rytoj rytą, kas jį paguldys, nupraus, aprengs? Nedrįstu tokio vargo užkrauti nepažįstamai moteriai: ji, be abejonės, pagalvotų, kad iš pat pradžių elgiuosi su ja be ceremonijų.

– Pagal tai, ar ji bus draugiška, ar neprielanki, iškart ją perprasite, Žermenai, patikėkit manim. Be to, jei ji nepamėgs jūsų Pjero, aš jį paglobosiu. Nueisiu pas ją jo aprengti ir rytoj nusivesiu į laukus. Visą dieną su juo žaisiu ir pasirūpinsiu, kad jam nieko netrūktų.

– Jis tau nusibos, vargšele! Jis tau trukdys! Visa diena – tai ne juokas!

– Priešingai, man bus malonu, jis man palaikys kompaniją ir aš taip neliūdėsiu pirmą dieną svetimame krašte. Įsivaizduosiu, kad tebesu namie.

Matydamas mažąją Mari stojant jo pusėn, berniukas įsikibo jai į sijoną ir laikė taip stipriai, kad būtų reikėję jėga jį nuo jos atplėšti. Supratęs, kad tėvas nusileidžia, jis čiupo Mari ranką saulės nurudintais delniukais ir pabučiavo, strikinėdamas iš džiaugsmo ir tempdamas ją prie kumelės su karštu nekantrumu, kokį rodo vaikai, skubėdami pildyti savo norus.

– Ramiau, ramiau, – pakėlusi vaiką, tramdė jį mergina, – pamėginkim numaldyti tą vargšę širdelę, nes ji šokinėja kaip paukštukas, o jei vakare tau pasidarys šalta, mielasis, susupsiu tave į savo apsiaustą. Pabučiuok tėvelį ir atsiprašyk, kad buvai toks negeras. Pasakyk, kad tai daugiau niekada nepasikartos. Niekada, girdi!

– Taip, taip, jei visada šoksiu pagal jo dūdelę, ar ne? – tarė Žermenas, nosine šluostydamas mažyliui akis. – Ak, Mari, sugadinsi tu šitą valiūką! Tu tikrai labai gera, mažoji Mari. Ir kodėl nestojai pas mus už piemenę per Jonines? Būtum rūpinusis mano vaikais, o aš mieliau būčiau tau gerai sumokėjęs už darbą, negu ieškojęs žmonos, kuri gal manys daranti

man didžiulę malonę jau vien todėl, kad nejaučia jiems neapykantos.

– Nereikia į viską žiūrėti taip niūriai, – tarė mažoji Mari, laikydama kumelę už pavadžių, o Žermenas tuo tarpu pasodino sūnų ant plataus nešulinio balno, apmušto ožkena. – Jei jūsų žmona nemylės vaikų, kitais metais pasisamdysit mane ir galit būti ramus, jie su manim taip smagiai leis laiką, kad nieko net nepastebės.

VII

VIRŽYNE

– Oi, – susigriebė Žermenas, nujojęs keletą žingsnių. – O ką pagalvos namiškiai, kai šitas šelmis negrįš. Tėvai jaudinsis ir visur jo ieškos.

– Pasakykite darbininkui, kuris ten toliau taiso kelią, kad pasiėmėt jį su savim, ir paprašykit perspėti šeimynykščius.

– Iš tiesų, Mari, tu apie viską pagalvoji! Man nė mintis nešovė, kad Žani turi būti tenai.

– Juk jis visai netoli viensėdijos gyvena ir jam bus nesunku užsukti.

Jiems šitaip apsisprendus, Žermenas paleido kumelę risčia ir mažylis Pjeras taip apsidžiaugė, kad net neiškart prisiminė nepietavęs, bet pasikratęs ant arklio pajuto, kad žarna žarną ryja, ir už kokios mylios ėmė žiovauti, blykšti, paskui prisipažino mirštąs iš alkio.

– Na štai, prasideda, – tarė Žermenas. – Taip ir žinojau, kad netoli tenujojus ponaitis užsimanys valgyti ar gerti.

– Aš ir gerti noriu! – pasiskundė Pjeras.

– Ką gi, teks užsukti į motušės Rebekos smuklę Korlė, į *Aušrą*. Gražus pavadinimas, bet vieta vargana! Eime, Mari, ir tu išgersi gurkšnelį vyno.

– Ne, ne, man nieko nereikia, – atsakė mergina. – Aš pasaugosiu kumelę, kol judu su mažyliu būsite viduje.

– Aš juk prisimenu, kad tu, geroji mergaite, priešpiečių duoną šįryt atidavei mano Pjerui ir nieko burnoj neturėjai. Namuose net nepietavai su mumis, tik verkei.

– Aš nenorėjau valgyti, taip man buvo sunku! Dar ir dabar kąsnis nelįstų.

– Reikia prisiversti, mažyte, kitaip susirgsi. Mūsų laukia ilgas kelias, negalime nuvykti ten alkani kaip vilkai ir prašyti duonos nespėję net pasisveikinti. Aš tau parodysiu pavyzdį, nors taip pat neturiu didelio apetito. Bet vis tiek šį tą sukrimsiu, nes ir aš nepietavau. Mačiau, kaip judvi su motina verkiat, ir man sugrudo širdis. Eime, eime, Šyvę pririšiu prie vartų. Lipk nuo arklio, sakau tau.

Jie visi trys užėjo pas Rebeką, ir raiša storulė mažiau nei per ketvirtį valandos patiekė jiems gardžią kiaušinienę, pelainės duonos ir rausvojo vyno.

Valstiečiai valgo neskubėdami, o mažylis Pjeras buvo taip išalkęs, kad Žermenas tik po valandos

galėjo pagalvoti apie tolesnę kelionę. Mažoji Mari iš pradžių kramsnojo vien iš mandagumo, bet po truputį ir jai skanulys atsirado, nes, kai tau šešiolika metų, negali ilgai badauti, be to, laukų oras žadina apetitą. Geri žodžiai, kuriuos Žermenas pasakė ją guosdamas ir drąsindamas, taip pat padėjo; mergina pasistengė save įtikinti, kad septyni mėnesiai greitai prabėgs, ir jau svajojo, kokia bus laiminga vėl grįžusi į savo šeimą, į gimtąjį kaimą, nes tėtušis Morisas su Žermenu pažadėjo ją nusamdyti tarnauti pas juos. Bet, kai Mari ėmė juokauti ir linksminti mažylį Pjerą, Žermenui kilo nevykusi mintis pro smuklės langą parodyti jai slėnį, kuris iš tokio aukščio matyti kaip ant delno ir atrodo toks gražus, šviesus, žalias ir derlingas. Mari pažvelgė ir paklausė, ar iš čia matyti Belero namai.

– Žinoma, – atsakė Žermenas, – ir viensėdija, ir net tavo troba. Žiūrėk, ana tas taškelis netoli didžiosios Godaro tuopos, žemiau varpinės.

– Jau matau, – tarė mergina ir vėl apsipylė ašaromis.

– Be reikalo tau apie tai užsiminiau, – susigraužė Žermenas, – šiandien tik kvailystes ir tedarau! Klausyk, Mari, laikas judintis, dienos trumpos, ir po valandos, kai patekės mėnulis, bus nešilta.

Jie vėl leidosi į kelią, prajojo didelį *šilojyną,* o kadangi Žermenas, nenorėdamas varginti vaiko ir

merginos, negalėjo varyti Šyvės pernelyg smagia risčia, tai saulė jau buvo pasislėpusi, kai jie iš tako išsuko į mišką.

Žermenas žinojo kelią į Manjė, bet pagalvojo, kad bus trumpiau, jei patrauks ne pro Šanteliubą, o pro Preslį ir Sepiultiūrą, nors to kelio niekada nesirinkdavo važiuodamas į mugę. Bet jis apsiriko ir prarado dar kiek laiko, kol įjojo į mišką; be to, įjojo ne ten, kur reikia, ir to nepastebėjo, todėl nusigręžė nuo Furšo ir pasuko daug aukščiau, į Ardanto pusę.

Susigaudyti jam trukdė rūkas, kylantis drauge su sutemomis, vienas iš tų rudens vakaro rūkų, kuris blyškioje mėnesienoje pasidaro dar blausesnis ir klaidesnis. Nuo didžiulių balų, kurių pilna miško progumėlėse, virto tokie tiršti garai, kad, Šyvei per jas brendant, šitai galėjai suprasti tik iš vandens teškenimo ir sunkiai iš purvo traukiamų kanopų žlegsėjimo.

Kai jie pagaliau rado gerą, tiesų taką ir pasiekė jo galą, Žermenas ėmė dairytis, mėgindamas susivokti, kur atsidūrė, ir tada suprato pasiklydęs, mat tėtušis Morisas, aiškindamas jam kelią, sakė, kad išlindus iš miško reikės nusileisti labai stačiu skardžiu, perjoti plačią pievą ir du kartus perbristi upelį. Net patarė per tą upelį bristi atsargiai, nes rudens pradžioje pliaupė smarkios liūtys ir vanduo gali būti

pakilęs. Nematydamas nei skardžio, nei pievos, nei upelio, vien ištisą viržyną, baltą kaip sniego paklodė, Žermenas sustojo ir pasidairė kokio namo, luktelėjo kokio praeivio, bet nerado nieko, ko galėtų pasiklausti. Tada grįžo atgal ir vėl įlindo į mišką. Rūkas dar labiau sutirštėjo, mėnulis buvo visiškai aptrauktas, takai baisūs, klanai gilūs. Šyvė porąkart vos nepargriuvo; su tokia našta ji pradėjo ilsti ir, nors dar įžiūrėjo tiek, kad neatsitrenktų į medžius, bet negalėjo išvengti storų šakų, užtvėrusių kelią sulig raitelių galvomis ir labai jiems pavojingų. Gavęs vieną tokį smūgį, Žermenas pametė skrybėlę ir tik vargais negalais ją surado. Mažylis Pjeras užsnūdęs kaip maišas sudribo tėvui ant rankų ir taip jam trukdė, kad šis negalėjo nei nulaikyti , nei valdyti kumelės.

– Mus lyg kas užkerėjo, – tarė Žermenas ir sustojo. – Šitie miškai ne tokie dideli, kad juose pasiklystum, nebent būtum girtas, o mes sukaliojamės jau mažiausiai dvi valandas nežinodami, kaip iš jų ištrūkti. Šyvei tik ir terūpi greičiau grįžti namo, tai ji mane paklaidino. Jei norėtume joti į savo kaimą, galėtume ja pasikliauti. O dabar, kai galbūt esam už poros žingsnių nuo nakvynės vietos, tik begalvis viską mestų ir pluncintų tokį kelią atgal. Bet vis tiek nesumoju, ką daryti. Nematau nei dangaus, nei žemės ir bijau, kad vaikas ne-

persišaldytų, jei dar pasiliksim šitame prakeiktame rūke, arba kad jo neprispaustume, jei arklys grius į priekį.

– Neverta spirtis, – tarė mažoji Mari. – Lipkim nuo Šyvės, Žermenai. Duokit man berniuką, aš puikiausiai galiu jį nešti ir žiūrėti, kad apsiaustas neatsivyniotų ir jis neliktų nuogas. Jūs vesit kumelę už pavadžio, ir gal, būdami arčiau žemės, matysim aiškiau.

Tačiau ši priemonė apsaugojo juos nebent nuo kritimo, nes rūkas šliaužė ir, atrodė, lipo prie drėgnos žemės. Eiti buvo sunku, ir netrukus jie taip pavargo, kad, pagaliau radę sausą vietelę po didžiuliais ąžuolais, sustojo. Mažoji Mari buvo visa šlapia, bet nesiskundė ir dėl nieko nesibaimino. Rūpindamasi tik vaiku, mergina atsisėdo ant smėlio ir pasiguldė jį ant kelių, o Žermenas tuo tarpu ėmė žiūrinėti apylinkes, apsukęs Šyvės pavadį aplink medžio šaką.

Bet kumelė, kuriai ši kelionė jau buvo įgrisusi iki gyvo kaulo, pasimuistė, atlaisvino pavadžius, nutraukė paspręstę ir, smagiai pasispardžiusi, užpakalines kanopas keldama aukščiau galvos, nulėkė per atžalyną parodydama rasianti kelią be niekieno pagalbos.

– Tokios tokelės, – tarė Žermenas, veltui mėginęs pagauti kumelę, – dabar mes pėsti ir, net jei

rastume teisingą kelią, nieko nepeštume, nes tektų bristi per upelį, o pamatę, kiek keliuose vandens, galim neabejoti, kad pieva užlieta. Kaip nusigauti per kitur, taip pat nežinom. Taigi reikia laukti, kol rūkas išsisklaidys. Jis neturėtų išsilaikyti ilgiau kaip valandą ar dvi. Prašvitus miško pakraštyje susirasim pirmus pasitaikiusius namus, o kol kas negalim kelti iš čia kojos. Aš nežinau, kas priešais mus, – griovys, kūdra, – ir nežinau, kas užpakaly, nes nebesusigaudau, iš kurios pusės čia atėjom.

VIII

PO DIDŽIULIAIS ĄŽUOLAIS

– Ką gi, turėkim kantrybės, Žermenai, – tarė mažoji Mari. – Ant šitos aukštumėlės ne taip jau blogai. Storų ąžuolų lapijos lietus neperlyja, ir mes galim užsikurti laužą, nes, jaučiu, čia yra senų kelmų, sutrūnijusių ir pakankamai sausų, kad užsidegtų. Juk turite ugnies, Žermenai? Neseniai rūkėt pypkę.

– Turėjau! Skiltuvas buvo krepšyje prie balno, kartu su laukiniena, kurią gabenau savo būsimajai, bet prakeikta kumelė viską nusinešė, net ir apsiaustą: dabar pames arba sudraskys į šakas.

– Ne, Žermenai. Balnas, apsiaustas, maišas – viskas guli ant žemės, prie jūsų kojų. Šyvė nutraukė paspręstę ir bėgdama viską išmėtė.

– Teisybė, Dieve šventas! – apsidžiaugė artojas. – Jei pagraibę rasim žagarų, tai ir išsidžiovinsim, ir susišildysim.

–Vieni juokai, – tarė mažoji Mari, – žagarai

visur treška po kojų. Bet pirmiausia duokit čion balną.

– Ką ketini daryti?

– Lovą mažyliui. Ne, ne taip, atvirkščiai, tada jis niekur nenusiris. Be to, balnas dar šiltutėlis nuo gyvulio nugaros. Paremkit iš abiejų pusių akmenimis, jie guli ana ten.

– Aš nematau! Tavo akys kaip katės!

– Štai! Jau padaryta, Žermenai! Duokit savo apsiaustą, suvyniosiu šitas mažas kojeles, o savuoju užklosiu. Pažiūrėkit, jis čia ne blogiau kaip savo lovelėje įsitaisęs! Ir pačiupinėkit, koks šiltas!

– Tikrai! Moki tu rūpintis vaikais, Mari!

– Anoks čia mokslas. Dabar suieškokit maiše skiltuvą, o aš prinešiu malkų.

– Šitos malkos niekada neužsidegs, jos per daug šlapios.

– Jūs viskuo abejojat, Žermenai! Nejau neprisimenat, kaip buvot piemuo ir laukuose per lietų užsikurdavot laužą?

– Taip, gyvulius ganantys vaikai turi tokių sugebėjimų, bet aš, vos išmokęs vaikščioti, ėmiau varinėti jaučius.

– Mat kodėl jūsų rankos stiprios, o pirštai nemiklūs. Štai laužas ir sukrautas, pamatysit, ar neužsidegs. Duokit man ugnies ir saują sausų paparčių! Gerai, dabar pūskit! Juk nesergat džiova?

– Kiek žinau, ne, – atsakė Žermenas ir papūtė kaip kalvio dumplės.

Po akimirkos plykstelėjo ugnis, viską nušviesdama raudonais atšvaitais, paskui po ąžuolų lapija pakilo melsvi liežuviai, kovodami su rūku ir džiovindami orą dešimt pėdų aplinkui.

– Dabar atsisėsiu prie mažylio, kad ant jo neužkristų jokia kibirkštis, – tarė mažoji Mari. – O jūs, Žermenai, vis užmeskit malkų ir kurstykit laužą! Garantuoju, jokia karštinė ir jokia sloga prie mūsų neprikibs.

– Garbės žodis, tu mergina su galva, – pagyrė ją Žermenas, – ir ugnį moki sukurti kaip naktinė raganaitė. Man net nuotaika pakilo ir širdis atsigavo. Mintis, kad reikės smaksoti čia iki kelių šlapiomis kojomis, kol išauš, buvo labai numušusi ūpą.

– O kai žmogui blogas ūpas, jis nieko negali sugalvoti, – pasakė mažoji Mari.

– Argi tu niekada nebūni blogo ūpo?

– Ne, niekada. Kas iš to?

– Žinoma, iš to nieko gero, bet kaip susivaldyti, kai užgriūva nelaimė? Dievas liudytojas, tau jų taip pat netrūko, bėdule: juk ne visada buvai laiminga!

– Tiesa, mudvi su vargše mama daug prisikentėjom. Negandų turėjome per akis, bet niekada nenuleisdavom rankų.

– Aš irgi niekada nenuleidžiu rankų, kad ir koks sunkus būtų darbas, – tarė Žermenas, – bet skurdas mane erzintų, nes man niekada nieko nestigo. Žmona padarė mane turtingą, ir aš toks tebesu. Turtingas būsiu, kol dirbsiu viensėdijoje, o taip, tikiuosi, bus visada. Bet kiekvienam savas kryžius. Aš kentėjau dėl kitko.

– Taip, jūs netekot žmonos, o tai didelis sielvartas!

– Tai jau tikrai!

– Aš jos labai verkiau, patikėkit, Žermenai! Ji buvo tokia gera! Bet nekalbėkim daugiau apie tai, nes vėl apsižliumbsiu. Šiandien visi liūdni prisiminimai taip ir lenda į galvą.

– Ji iš tiesų tave labai mylėjo, mažoji Mari! Be galo užjautė tave ir tavo motiną. Klausyk, tu verki? Raminkis, mergaite, nenoriu pravirkti drauge su tavimi...

– Bet jūs jau verkiat, Žermenai! Jūs taip pat verkiat! Kokia čia gėda vyrui verkti žmonos? Verkit, nesivaržykit! Aš taip gerai suprantu jūsų skausmą!

– Tavo auksinė širdis, Mari, man palengvėjo paverkus su tavimi. Bet kišk kojas arčiau prie ugnies, tavo sijonai taip pat peršlapę, vargšele! Palauk, aš atsisėsiu prie mažylio, o tu slinkis, kur šilčiau.

– Man ir taip šilta, – atsakė Mari, – o jei norit sėstis, pasitieskit apsiausto kampą. Man čia labai gerai.

– Čia iš tiesų neblogai, – tarė Žermenas sėsdamasis šalia jos. – Tik mažumėlę praalkau. Jau devynios valandos vakaro, o aš taip nusivariau, maknodamas po šituos purvynus, kad visai neliko jėgų. Argi tu neišalkai, Mari?

– Aš? Nė trupučio. Nesu įpratusi valgyti keturis kartus per dieną, kaip jūs, man dažnai tekdavo gultis be vakarienės, todėl pabadauti vienu sykiu daugiau nieko nereiškia.

– Patogu turėti tokią žmoną kaip tu. Jokių išlaidų, – nusišypsojo Žermenas.

– Aš visai ne žmona, – naiviai atkirto Mari, nepastebėjusi, kurlink krypsta artojo mintys. – Ar tik jums neprisisapnavo?

– Taip, turbūt prisisapnavo, – atsakė Žermenas. – Vis per tą alkį!

– Koks jūs nepena! – sušuko Mari, ir pati šiek tiek pralinksmėjusi. – Ką gi, jeigu penkių ar šešių valandų negalit ištverti nevalgęs, argi krepšyje neturite laukinienos ir ugnies jai iškepti?

– Po perkūnėliais, gera mintis! – O kaipgi dovana būsimajam uošviui?

– Jūs turite šešias kurapkas ir zuikį! Manau, visko nesušveisit, kad pasisotintumėt?

– Bet kaip iškepti mėsą be iešmo ir be trikojo, juk ji suanglės!

– Visai ne, – paprieštaravo mažoji Mari. – Imuosi jums ją iškepti pelenuose, ir nė dūmais neatsiduos. Nejau niekad negaudėt laukuose vieversių ir nekepėte tarp dviejų akmenų? Ak, tiesa, užmiršau, kad nebuvot už piemenį! Štai, nupeškit šitą kurapką! Ne taip smarkiai! Jūs jai odą nudirsit!

– Galėtum nupešti kitą ir parodyti man, kaip tai daroma!

– Tai norit sutaršyti dvi? Koks besotis! Na štai, nupešta, dabar aš jas iškepsiu.

– Tu būtum gera smuklininkė, mažoji Mari, deja, neturi smuklės, ir man teks gerti vandenį iš šitos balos.

– O pageidautumėt vyno, ar ne? Gal dar ir kavos reikėtų? Lyg būtumėt mugės pavėsinėje! Pašaukit padavėją: trauktinės šauniajam Belero artojui!

– Ak tu pikčiurna! Dar tyčiojies iš manęs? O pati ar neišgertum vynelio, jei turėtum?

– Aš? Šįvakar jau gėriau su jumis pas Rebeką antrą kartą gyvenime. Bet jei būsit geras, duosiu beveik pilną butelį, ir ne bet kokio!

– Iš kur ištrauksi, Mari? Nejau tu tikrai burtininkė?

– Argi ne pats per kvailą galvą užsakėt pas Rebeką du butelius? Vieną judu su mažyliu išgėrėte, o aš nurijau vos porą gurkšnelių iš to, kurį pastatėt priešais mane. Tačiau sumokėjote už abu nė nepažiūrėję.

– Na ir kas?

– Ogi tas, kad neišgertą butelį aš įsidėjau į pintinę, pamaniau, gal jūs ar vaikas kelionėje ištrokšit. Štai jis.

– Tu pati apdairiausia mergina iš visų mano sutiktų! Jūs tik pažiūrėkit! Išeidama iš smuklės, šita vargšelė verkė, bet jai tai nesutrukdė pagalvoti ir apie kitus, ne vien apie save! Mažoji Mari, nekvailas bus tas vyras, kuris tave ves.

– Tikiuosi, nes kvailys man nepatiktų. Štai, valgykit savo kurapkas, jos jau iškepusios. O vietoj duonos teks pasitenkinti kaštainiais.

– Iš kur tu, velniai griebtų, gavai kaštainių?

– Rado kuo stebėtis! Visą kelią skyniau juos nuo šakų ir prisikimšau pilnas kišenes.

– Ar jie taip pat kepti?

– Kur būtų buvęs mano protas, jei nebūčiau subėrusi jų į laužą, kai tik jį užkūrėm? Laukuose visada taip daroma.

– O dabar, mažoji Mari, pavakarieniausim drauge! Noriu išgerti už tavo sveikatą ir palinkėti tau

gero vyro... tokio, kokio pati geidautum. Nagi sakyk, kokio?

– Nežinau, Žermenai, aš apie tai dar negalvojau.

– Visai negalvojai? Niekada? – paklausė Žermenas, pradėjęs šveisti su artojo apetitu, bet prieš tai skaniausius kąsnelius atpjovęs savo bendrakeleivei, kuri atkakliai jų atsisakinėjo ir pasitenkino tik keletu kaštainių. – Klausyk, mažoji Mari, – nesiliovė jis matydamas, kad ji nė nemano jam atsakyti, – nejau tau niekada nekilo mintis apie vedybas? Juk jau laikas!

– Galbūt, – atsakė mergina, – bet aš per daug neturtinga. Norint ištekėti, reikia mažiausiai šimto ekiu ir aš turiu padirbėti penkerius ar šešerius metus, kad juos surinkčiau.

– Vargšelė! Norėčiau, kad tėtušis Morisas duotų man šimtą ekiu ir aš juos padovanočiau tau.

– Labai ačiū, Žermenai. Bet ką tada apie mane žmonės pasakytų?

– Ką gi jie pasakytų? Visi puikiai žino, kad aš jau per senas ir negaliu tavęs vesti. Todėl jiems nė į galvą neateitų, kad aš... kad tu...

– Klausykit, artojau, jūsų sūnus atsibudo, – tarė mažoji Mari.

IX

VAKARO MALDA

Mažylis Pjeras pasikėlė ir užsigalvojęs apsidairė aplinkui.

– Jis visada taip, kai tik išgirsta, kad kas nors valgo! – tarė Žermenas. – Šiaip jo ir su patranka nepražadintum, bet kai šalia jo pradedi kramtyti, kaipmat atmerkia akis.

– Jo metų jūs turbūt irgi buvot toks pats, – valiūkiškai nusišypsojo mažoji Mari. – Na, mažyli Pjerai, ieškai savo lovelės užuolaidų? Šįvakar jos padarytos iš lapijos, vaikeli, bet tavo tėtis vis tiek vakarieniauja. Ar nori pavakarieniauti su juo? Aš nesuvalgiau tavo dalies. Nujaučiau, kad jos paprašysi!

– Mari, būk gera, valgyk! – sušuko artojas. – Kitaip nevalgysiu ir aš. Aš tikras rajūnas, stuobrys, o tu visko dėl mūsų atsisakai, taip neteisinga, man gėda. Net kąsnis ėmė strigti. Nenoriu, kad ir sūnus vakarieniautų, jei tu nevakarieniauji.

– Duokit mums ramybę, – atsakė mažoji Mari, – jūs neturite rakto nuo mūsų apetito. Manasis šiandien užrakintas, o štai jūsų Pjero – kaip vilkiūkščio. Žiūrėkit, kaip kerta! O, jis taip pat bus geras darbininkas!

Mažylis Pjeras iš tiesų netrukus parodė, kieno jis sūnus, ir vos atsibudęs, nesusigaudydamas, nei kur esąs, nei kaip čia atsiradęs, ėmė kimšti. Paskui, kai numalšino alkį, jį suėmė jaudulys, koks apninka vaikus, kurių įpročiai sudrumsčiami, ir jis ūmai įgavo daugiau proto, smalsumo ir nuovokumo nei visada. Pjerui buvo paaiškinta, kur jis yra, ir sužinojęs, kad atsidūrė girioje, vaikas mažumėlę išsigando.

– Ar šitame miške yra piktų žvėrių? – paklausė jis tėvo.

– Ne, nėra, – atsakė tėvas. – Nieko nebijok.

– Tai tu melavai sakydamas, kad, jei eisiu su tavim į didelį mišką, mane nusineš vilkai?

– Jūs tik pažiūrėkit į šitą gudruolį, – sumišęs tarė Žermenas.

– Jo teisybė, – palaikė vaiką mažoji Mari. – Jūs jam taip sakėt, jo gera atmintis, viską prisimena. Bet žinok, Pjerai, tavo tėtis niekada nemeluoja. Didelį mišką mes perjojom, kol tu miegojai, o dabar esame mažame miške, kur nėra piktų žvėrių.

– Ar mažas miškas toli nuo didelio?

– Pakankamai toli. Be to, vilkai iš didelio miško neišeina. O jei atsibastytų čionai, tavo tėtis juos nudobtų.

– Ir tu, mažoji Mari?

– Ir mes, juk tu mums padėtum, Pjerai? Ar nebijai? Kaip reikiant iškarštum jiems kailį!

– Na, žinoma, – išdidžiai atsakė vaikas ir atsistojo karinga poza. – Mes juos užmuštume!

– Niekas nemoka taip kalbėti su vaikais, kaip tu, taip atvesti jų į protą, – tarė Žermenas mažajai Mari. – Teisybė, pati dar neseniai buvai vaikas ir prisimeni, ką tau sakydavo motina. Aš manau, kad kuo esi jaunesnis, tuo geriau sutari su vaikais. Labai bijau, kad trisdešimtmetė moteris, dar nežinanti, ką reiškia būti motina, sunkiai beišmoks čiaukšėti su bambliais ir juos raminti.

– Kodėl gi ne, Žermenai? Nesuprantu, kodėl jūs apie tą moterį tokios blogos nuomonės. Bet ji pasikeis!

– Velniop tą moterį! – sušuko Žermenas. – Norėčiau pakeisti nuomonę taip, kad daugiau apie ją nė negalvočiau. Kam man reikalinga žmona, kurios visai nepažįstu?

– Tėveli, – paklausė vaikas, – kodėl tu šiandien vis kalbi apie žmoną, juk ji mirusi?..

– Vajetau! Tai tu neužmiršai savo vargšės mamytės?

– Ne, mačiau, kaip ji buvo dedama į baltą, gražią, medinę dėžę, o senelė nuvedė mane prie jos pabučiuoti ir pasakyti „sudie“!.. Ji buvo baltutukė, šaltutukė, ir dabar teta kas vakarą liepia man pasimelsti Dievuliui, kad ji sušiltų prie jo danguje. Ar tiki, kad ji ten?

– Tikiu, sūneli, bet vis tiek reikia melstis, kad mama matytų, jog ją myli.

– Tuoj sukalbėsiu poterius, – tarė berniukas. – Šįvakar juos užmiršau. Bet negaliu kalbėti vienas, vis ko nors neprisimenu. Tegul mažoji Mari man padeda.

– Gerai, Pjerai, aš tau padėsiu, – sutiko mergina. – Eikš, klaupkis prie manęs.

Berniukas atsiklaupė ant Mari sijono, suglaudė delniukus ir ėmė kalbėti maldą, iš pradžių ryžtingai ir karštai, mat puikiai mokėjo pradžią, paskui jau lėčiau, abejodamas, o galiausiai tik žodis žodin kartojo tai, ką sakė mažoji Mari, kol priėjo tą vietą, kurios, kas vakarą priveiktas miego, jis taip ir neišmoko. Sutelktas dėmesys ir balso monotonija vėl padarė savo: vaikas vos beįstengė ištarti paskutinius skiemenis, ir tai tik pakartojus juos tris sykius. Jo galvelė apsunko ir nusviro mažajai Mari ant krūtinės, rankos suglebo, išsiskėtė ir atgniaužtos nukrito ant kelių. Laužo šviesoje Žermenas žiūrėjo į savo angelėlį, prisiglaudusį ir užmigusį prie mer-

ginos, kuri, laikydama vaiką glėbyje ir tyru alsavimu šildydama jo šviesius plaukus, taip pat nugrimzdo į pamaldžias svajas ir mintyse meldėsi už Katrinos sielą.

Žermenas susigraudino ir ėmė galvoti, kaip išreikšti pagarbą ir dėkingumą mažajai Mari, bet nerado žodžių, kuriais galėtų išsakyti savo mintis. Jis palinko prie jos, norėdamas pabučiuoti sūnų, kurį ji tebelaikė priglaudusi prie krūtinės, ir niekaip nepajėgė atplėšti lūpų nuo mažylio Pjero kaktos.

– Per stipriai jį bučiuojat, – tarė Mari, švelniai stumdama artojo galvą, – jūs jį prižadinsit. Duokit, aš paguldysiu vaiką, nes jis jau vėl sapnuoja rojaus sapnus.

Berniukas leidosi paguldomas, bet išsitiesęs ant ožkena aptraukto balno paklausė, ar tebejoja ant Šyvės. Paskui, atmerkęs dideles mėlynas akis ir įsmeigęs jas į šakas, jis, rodės, sapnuoja nemiegodamas ar gromuliuoja mintį, kuri šovė jam į galvą dieną, o prieš užsnūstant dar labiau išryškėjo.

– Tėveli, – tarė jis, – jei nori parvesti man kitą mamą, aš noriu, kad tai būtų mažoji Mari.

Ir, nelaukdamas atsakymo, Pjeras užsimerkė ir užmigo.

X

NORS IR ŠALTA

Mažoji Mari per daug nepaisė keistų vaiko žodžių ir tik pamanė, kad jie liudija apie jo prisirišimą. Ji rūpestingai jį apklostė, pakurstė ugnį ir, kadangi rūkas, tarsi užmigęs ant greta esančio raisto, nė neketino sklaidytis, patarė Žermenui įsitaisyti prie ugnies ir nusnūsti.

– Matau, jums limpa akys, – tarė ji, – neišdaužiat nė žodžio ir žiūrit į ugnį taip, kaip ką tik žiūrėjo jūsų sūnus. Miegokit sau, aš pasaugosiu ir vaiką, ir jus.

– Miegok tu, – atsakė artojas, – o aš pasaugosiu jus abu, nes miego visai nenoriu, galvoje sukasi spiečius minčių.

– Spiečius – tai daug, – nusišaipė mergina. – Kiek žmonių būtų laimingi turėdami bent vieną!

– Na, jei ir ne spiečius, tai viena tikrai neapleidžia manęs jau visą valandą.

– Ir aš tuoj pasakysiu, kokia, kaip ir tas, kurios jus kamavo anksčiau.

– Taip, žinoma, pasakyk, jei atspėjai, Mari. Pasakyk pati, man bus malonu iš tavęs ją išgirsti.

– Prieš valandą, – tarė ji, – jums nedavė ramybės mintis apie valgį... o dabar užsimanėt miego.

– Mari, aš tik jaučių varovas, bet tu tikrai laikai mane jaučiu. Tu pikčiurna, ir matau, kad nenori su manimi pasikalbėti. Verčiau jau miegok, užuot tyčiojusis iš nusiminusio žmogaus.

– Jei norit pasikalbėti, kalbėkimės, – atsakė mergina, pusiaugulom prisišliejusi prie vaiko ir atrėmusi galvą į balną. – Visai pasidavėt graužačiai, Žermenai, vyrui nedera šitaip išskysti. Ko prišnekėčiau aš, jei kiek įmanydama nekovočiau su liūdesiu?

– Taip, žinoma, kaip tik dėl to aš ir nerimauju, vargdienėle tu mano! Gyvensi toli nuo artimųjų, bjauriame viržynų ir pelkių krašte, kur gali susigriebti rudeninę karštinę, kur avys prastai auga, o lemtai piemenaitei tai visada skaudu. Be to, būsi tarp svetimų žmonių, kurie tau gal bus negeri, nesupras, ko tu verta. Nemoku apsakyti, kaip man dėl to gelia širdį ir kaip noriu grąžinti tave motinai, užuot vežęs į Furšą.

– Jūsų žodžiai labai mieli, bet neapgalvoti, vargšas Žermenai. Nereikia taip bijoti dėl savo

draugų, užuot porinęs apie manęs laukiančias blogybes, verčiau papasakotumėt, kas gali būti malonaus, kaip tada, kai valgėm pas Rebeką.

– Ką padarysi! Tada man atrodė vienaip, dabar kitaip. Verčiau susirastum vyrą.

– Aš jau sakiau, Žermenai, tai neįmanoma, o jei neįmanoma, apie tai net negalvoju.

– Bet jei vis dėlto taip nutiktų? Pasakytum man, kokio vyro geidauji, ir aš galbūt ką nors numatyčiau.

– Numatyti – nereiškia rasti. Aš pati nieko nenumatau, nes tai bergždžias reikalas.

– Ar tau nekilo mintis susirasti turtuolį?

– Ne, žinoma, juk aš pati neturtinga kaip Jobas.

– O jei jis būtų pasiturintis, argi būtų blogai gyventi patogiame name, skaniai valgyti, gražiai rengtis, priklausyti puikių žmonių šeimai, kuri tau leistų padėti motinai?

– O taip! Tada sutikčiau! Padėti motinai – mano didžiausias troškimas.

– Jeigu toks pasitaikytų ir tas vyras būtų nebe pirmos jaunystės, ar per daug nesispyriotum?

– Na jau atleiskit, Žermenai. Man tai svarbu. Senio aš nemylėčiau!

– Senio, žinoma, ne, bet, pavyzdžiui, mano metų vyrą?

– Jūsų metų vyras man per senas, Žermenai. Man patiktų Bastjeno metai, nors jis ir ne toks gražus kaip jūs.

– Tau labiau patinka kiauliaganys Bastjenas? – apmaudžiai paklausė Žermenas. – Vaikinas tokiomis pat akimis kaip kiaulių, kurias jis gano?

– Dėl jo aštuoniolikos metų nepaisyčiau nė kiaulės akių.

Žermenui pašoko baisus pavydas.

– Šit kaip, – tarė jis, – matau, tu neabejinga Bastjenui. Nevykęs pasirinkimas, nors ir kažin ką!

– Taip, pasirinkimas būtų nevykęs, – nusikvatojo mažoji Mari, – ir vyras nevykęs. Jį galėtum įtikinti kuo tik nori. Štai anądien iš pono kunigo sodo nusiskyniau pomidorą ir pasakiau jam, kad tai gražus raudonas obuolys, o jis ir suleido dantis lyg koks rajūnas. Būtumėt matęs, kaip susiraukė! Dieve, koks jis tada buvo bjaurus!

– Vadinasi, tu jo nemyli, jei tyčiojies?

– Tai būtų menkniekis. Bet aš jo vis tiek nemyliu. Jis šiurkščiai elgiasi su savo sesute, ir dar toks murzius.

– O ko nors kito ar neturi nusižiūrėjusi?

– Kas jums rūpi, Žermenai?

– Man nerūpi, čia tik iš kalbos išėjo. Matau, mergyte, tau kažkas jau krito į akį.

– Ne, Žermenai, jūs klystat, niekas man nekrito. Gal paskui taip ir atsitiks, bet, kadangi apie vestuves negaliu galvoti, kol šiek tiek nesusitaupysiu, man skirta tekėti vėlai ir už senio.

– Tai tekėk už senio tuojau pat.

– Na jau ne! Kai būsiu nebejauna, man bus tas pats, bet dabar – visai kas kita.

– Matau, Mari, kad aš tau nepatinku, tai aišku kaip dieną, – nusivylęs, nesverdamas žodžių, tarė Žermenas.

Mažoji Mari nieko neatsakė. Žermenas pasilenkė prie jos: ji miegojo, apgalėta ir lyg užmušta, kaip nutinka vaikams, kurie užsnūsta bečiauškėdami.

Žermenas apsidžiaugė, kad Mari neėmė domėn paskutinių jo žodžių; jie nebuvo labai išmintingi, pats šitai pripažino, todėl, atsukęs jai nugarą, pamėgino prasiblaškyti ir nukreipti mintis kita linkme.

Bet, kad ir kaip stengėsi, nepajėgė nei užmigti, nei galvoti apie nieką daugiau, tik apie tai, ką neseniai pasakė. Jis vartėsi nuo vieno šono ant kito, nuėjo nuo laužo, vėl grįžo; pagaliau, nerasdamas sau vietos ir jausdamasis taip, lyg būtų parako prisiriįęs, atsirėmė į medį, po kuriuo miegojo abu vaikai, ir užsižiūrėjo į juos.

„Nesuprantu, kaip aš anksčiau nepastebėjau, – manė jis sau, – kad mažoji Mari – gražiausia mergina visoje apylinkėje!.. Ji kiek pablyškusi, užtat

veidelis skaistus kaip laukinės rožės! Ir kokios dailios lūpos, kokia miela nosytė! Pagal savo amžių ji neaukšta, bet grakšti kaip putpelė ir lengvutė kaip kikilis!.. Nežinau, kodėl pas mus taip vertinamos aukštos, storos, raudonos moterys... Maniškė buvo liekna ir išbalusi, bet man patiko labiau už visas kitas... Šita tokia gležnutė, bet sveika ir graži lyg balta ožkytė!.. Be to, kokia švelni ir dora! Kad turi gerą širdį, gali suprasti iš akių, net kai jos užmerktos ir kai ji miega!.. Dėl proto, tai, reikia pripažinti, ji kur kas guvesnė už mano brangiąją Katriną, ir su ja nenuobodu... Linksma, išmintinga, darbšti, meili ir tokia šelmiška. Geriau nė norėti negalima...

Bet ko aš čia suku galvą? – svarstė Žermenas, stengdamasis žiūrėti į kitą pusę. – Uošvis nenorės nė girdėti, o visa šeima palaikys mane bepročiu!.. Be to, ir ji, vargšelė, manimi bodėsis!.. Aš jai atrodau per senas, pati taip sakė... Turtas jai nerūpi, ji sutinka ir toliau kęsti skurdą, vargą, nešioti prastas lupatas, du ar tris mėnesius per metus badauti, kad tik paskui galėtų paklausyti širdies balso ir kada nors ištekėti už vyro, kuris jai patiks... Ir ji teisi!.. Jos vietoje ir aš taip daryčiau... Štai ir dabar, jei būtų mano valia, išsirinkčiau merginą pagal savo skonį, užuot susisaistęs santuoka, kuri man visai nemiela...“

Kuo labiau Žermenas stengėsi ateiti į protą ir nusiraminti, tuo prasčiau jam sekėsi. Jis paėjėdavo dvidešimt žingsnių į šalį, pasislėpdavo rūke, paskui staiga vėl atsidurdavo greta miegančių vaikų ir parklupdavo ant kelių. Sykį net norėjo pabučiuoti mažylį Pjerą, viena ranka apkabinusį Mari kaklą, ir taip laimingai apsiriko, kad Mari, pajutusi ant savo lūpų karštą kaip ugnis alsavimą, atsibudo ir nustebusi pažvelgė į jį nesuprasdama, kas jam darosi.

– Aš jūsų nepastebėjau, mano vargšai vaikeliai! – pasiteisino Žermenas, skubiai traukdamasis atgal. – Vos ant jūsų neužgriuvau ir neprispaudžiau.

Mažoji Mari per savo naivumą juo patikėjo ir vėl užmigo. Žermenas nuėjo kitapus laužo ir prisiekė Dievui nepajudėti iš ten tol, kol ji neprabus. Jis tesėjo žodį, bet tai anaiptol nebuvo lengva. Manė, išprotės.

Pagaliau apie vidurnaktį rūkas išsisklaidė ir Žermenas išvydo pro medžius spingsinčias žvaigždes. Mėnulis taip pat išlindo iš už debesų ir ėmė barstyti deimantus ant šlapių samanų. Ąžuolų kamienus tebegaubė didingos sutemos, bet tolėliau it šmėklos su įkapėmis išsirikiavę stovėjo balti beržai. Laužo liepsna atsispindėjo raisto vandenyje, ir pradedančios su ja apsiprasti varlės ėmė kurksėti laibais, nedrąsiais balseliais; kampuotos senų medžių šakos, pasišiaušusios blyškiomis kerpėmis,

tiesėsi ir pynėsi mūsų keliautojams virš galvų lyg didžiulės kaulėtos rankos. Tai buvo graži vieta, bet tokia dyka ir tokia niūri, kad Žermenas, pavargęs nuo šitos nykumos, uždainavo ir ėmė svaidyti į vandenį akmenukus, norėdamas išblaškyti klaikų vienatvės nuobodulį. Be to, jis norėjo prižadinti mažąją Mari, o pamatęs, kad ji atsikėlė ir mėgina susigaudyti, koks dabar metas, pasiūlė jai eiti iš čia.

– Po poros valandų, prieš brėkšmą, – tarė jis, – oras taip atšals, kad neištversim net ir prie ugnies... Dabar jau įžlibinsim kelią ir rasim kokius namus, kur mus įsileis, ar bent kluoną, kur galėsim prisiglausti ir praleisti likusią nakties dalį.

Mari neturėjo nuomonės ir, nors dar labai norėjo miego, susiruošė sekti paskui Žermeną.

Šis, nežadindamas sūnaus, paėmė jį į glėbį ir pakvietė Mari lįsti po jo apsiaustu, nes į saviškį ji buvo suvyniojusi mažylį Pjerą.

Pajutęs merginą taip arti, Žermenas, kuris jau buvo atsitokėjęs ir trupučiuką pralinksmėjęs, vėl pametė galvą. Du ar tris kartus jis staiga ją aplenkė ir paliko eiti vieną. Paskui, matydamas, kad jai sunku su juo suspėti, palaukdavo, ūmai prisitraukdavo ją prie savęs ir taip stipriai suspausdavo, kad ji stebėjosi ir net pyko, nedrįsdama jam nieko sakyti.

Kadangi jie nežinojo, iš kurios pusės atėjo, tai nežinojo, ir kurion pusėn eina; todėl dar kartą išvaikščiojo visą mišką, vėl atsidūrė priešais tuščią viržyną, grįžo atgal ir, ilgai klaidžioję, pro šakas pamatė šviesą.

– Pagaliau, štai ir namas! – sušuko Žermenas. – Ir žmonės jau atsikėlę, nes dega ugnis. Vadinasi, jau vėlu?

Bet tai buvo ne namas, tai buvo laužas, kurį jie išeidami užžarstė ir kurio liepsną vėl įpūtė vėjas...

Jie bastėsi dvi valandas ir atėjo į tą pačią vietą.

XI

PO ATVIRU DANGUMI

– Man jau gana! – sušuko Žermenas trepteldamas koja. – Mus kažkas užkerėjo, ne kitaip, ir iš čia išsikapstysim, tik kai visai išauš. Šita vieta, matyt, velnių privisusi.

– Ramiau, ramiau, nereikia pykti, – ėmė ramdyti jį Mari, – verčiau pagalvokim, ką mums daryti. Užkursim didesnį laužą, vaikas gerai susuptas ir neperšals, o ir mes nenumirsim, vieną naktį praleidę lauke. Kur paslėpėt balną? Pačioje bugienių tankynėje, ar ne, gudruoli? Lengva bus jį iš ten išimti!

– Štai, palaikyk vaiką, aš iš brūzgynų ištrauksiu jo lovą. Nenoriu, kad susibadytum rankas.

– Jau ištraukiau, štai ji, o keletas įdrėskimų – ne kardo smūgiai, – atsakė narsioji mergina.

Ji vėl paguldė mažylį Pjerą, kuris šįkart miegojo taip kietai, kad net nepastebėjo naujos kelionės. Žermenas prikrovė į laužą daugybę malkų, net vi-

sas miškas nušvito aplinkui, tačiau mažoji Mari visai nebeturėjo jėgų ir, nors niekuo nesiskundė, jau nesilaikė ant kojų. Ji buvo išblyškusi, dantys barškėjo iš šalčio ir nuovargio. Žermenas ją apkabino, norėdamas sušildyti, ir jo širdį užvaldęs nerimas, užuojauta, nesulaikomo švelnumo proveržiai nutildė geismus. Jo liežuvis lyg per stebuklą atsirišo, visa gėda išgaravo.

– Mari, – tarė jis jai, – tu man patinki, ir aš labai nelaimingas, kad nepatinku tau. Jei sutiktum už manęs tekėti, nei uošvis, nei giminės, nei kaimynai su savo patarimais nesutrukdytų tavęs vesti. Žinau, mano vaikus tu padarytum laimingus, išmokytum gerbti motinos atminimą ir mano sąžinė būtų rami, o širdis džiaugtųsi. Visada jaučiau tau draugiškumą, o dabar esu taip įsimylėjęs, kad jei paprašytum visą gyvenimą pildyti tūkstančius tavo norų, iškart prisiekčiau. Maldauju, pažiūrėk, kaip tave myliu, ir pasistenk užmiršti mano amžių. Klysta tie, kurie mano, kad trisdešimtmetis vyras jau senas. Be to, man tik dvidešimt aštuoneri! Mergina, tekėdama už dešimt ar dvylika metų vyresnio vyro, bijo būti išjuokta vien todėl, kad tai neįprasta mūsų krašte, bet, girdėjau, kitur šito nepaisoma. Priešingai, jaunystei duodamas ramstis – protingas, gyvenime patyręs vyras, o ne koks geltonsnapis, kuris gali pagesti ir iš gero vaikio, kokiu buvo

laikomas, virsti tikru plevėsa. Beje, amžius ne visada priklauso nuo metų. Tai nulemia jėgos ir sveikata. Jei vyrą nugaluoja per sunkus darbas, skurdas ar pasileidimas, jis susensta nesulaukęs nė dvidešimt penkerių. O aš... Bet tu manęs nesiklausai, Mari.

– Klausausi, Žermenai, ir puikiai girdžiu, – atsakė mažoji Mari, – bet visada prisimenu mamos žodžius: kad šešiasdešimtmetei moteriai būna nesaldu, kai jos septyniasdešimties ar septyniasdešimt penkerių metų vyras nebegali dirbti ir jos išmaitinti. Jis pasiligoja, ir ji turi jį slaugyti, būdama tokio amžiaus, kai pačiai jau prireikia tausoti jėgas ir pailsėti. Abu taip ir baigia gyvenimą baisiame skurde.

– Sutinku, Mari, tėvai sako teisybę, – tarė Žermenas, – bet jie paaukotų jaunystę, gražiausią laiką, kad tik numatytų, kas nutiks tada, kai žmogus pasidarys niekam tikęs ir kai jam jau bus nesvarbu, kaip baigs gyvenimą. Tačiau man negresia pavojus senatvėje mirti iš bado. Net turėsiu šiokių tokių santaupų, nes gyvenu su žmonos tėvais, daug dirbu ir nieko neišleidžiu. Ir, žinai, aš tave taip mylėčiau, kad meilė neleistų man susenti. Sakoma, laimingas žmogus puikiai išsilaiko, ir aš, tave mylėdamas, jaučiuosi jaunesnis už Bastjeną, nes jis tavęs nemyli, jis per daug kvailas, per daug nesubrendęs, kad

suprastų, kokia tu graži ir gera, kokia geidžiama nuotaka. Klausyk, Mari, neatstumk manęs, aš ne koks piktdagis: Katrina su manim buvo laiminga. Gulėdama mirties patale, ji Dievo akivaizdoje sakė patyrusi iš manęs tik gera ir patarė vesti antrąkart. Gali pamanyti, kad tai jos siela šįvakar kalbėjosi su vaiku prieš jam užmiegant. Ar negirdėjai, kokius žodžius jis ištarė? Ar nepastebėjai, kaip drebėjo jo lūpelės, o akys buvo įsmeigtos į orą, į kažką, ko mes nematėm? Mažylis regėjo savo motiną, gali neabejoti, tai jos liepiamas jis pasakė norįs, kad tu ją pakeistum.

– Žermenai, – gerokai apstulbusi ir susimąsčiusi atsakė Mari, – jūs doras žmogus, ir jūsų kalba teisinga. Neabejoju, gerai būtų man jus pamilti, jei tik jūsų uošviai per daug nerūstautų. Bet ką padarysi? Širdis nelinksta. Jūs man patinkat, bet toks amžius, nors jūsų ir nedarko, mane gąsdina. Atrodo, lyg būtumėt koks giminė, dėdė ar krikštatėvis, lyg būtų privalu jus gerbti, ir manau, kad pasitaikytų valandėlių, kai laikytumėt mane veikiau maža mergaite, o ne žmona, sau lygia moterim. Be to, gal ir draugai iš manęs tyčiotųsi, ir nors kvaila kreipti į tai dėmesį, bet vestuvių dieną tikriausiai gėdyčiaus ir šiek tiek liūdėčiau.

– Tai vaikiškos sapalionės, tu kalbi kaip vaikas, Mari!

– Na ir kas? Juk aš ir esu vaikas, – atsakė ji. – Kaip tik dėl to ir bijau pernelyg rimto vyro. Pats matot, aš jums per jauna, jau dabar priekaištaujat, kad kalbu kvailystes! Negaliu būti protingesnė, nei leidžia mano amžius.

– Dieve, koks aš nelaimingas, kad esu toks nerangus ir visiškai nemoku pasakyti, ką galvoju! – sušuko Žermenas. – Jūs manęs nemylit, Mari, štai kur visa bėda. Jei nors truputį mane mylėtumėt, taip aiškiai nematytumėt mano trūkumų. Bet jūs manęs nemylit, ir baigta!

– Ką gi, tai ne mano kaltė, – atsakė mergina, mažumėlę įsižeidusi, kad jis daugiau jos netujina. – Klausausi jūsų kuo atidžiausiai, bet juo labiau stengiuosi, juo sunkiau įsivaizduoju mus kaip vyrą ir žmoną.

Žermenas nieko neatsakė. Jis užsidengė veidą rankomis, ir mažoji Mari niekaip nesuprato, ar jis verkia, ar pyksta, ar snaudžia. Ji šiek tiek sunerimo, matydama jį tokį paniurusį ir negalėdama atspėti, kokios mintys sukasi jo galvoje, bet nedrįso dar ką nors sakyti, o kadangi buvo per daug nustebusi dėl to, kas nutiko, miegai išsilakstė ir ji ėmė nekantriai laukti aušros, tebesaugodama ugnį ir vaiką, kurį Žermenas, rodos, visai užmiršo. Tačiau Žermenas nemiegojo; jis negalvojo apie savo likimą, nekūrė drąsių planų ir nesvarstė, kaip suvilioti merginą.

Tik kentėjo, ant širdies jam gulėjo akmuo. Jis troško mirties. Jam dingojos, kad viskas atsisuko prieš jį, ir jei būtų galėjęs pravirkti, ašaros būtų paplūdusios upeliu. Jis ne tik kentėjo, bet ir truputį pyko ant savęs, ir dabar duso nuo šitų jausmų, negalėdamas ir nenorėdamas skųstis.

Kai išaušo rytas ir kaimo garsai Žermenui apie tai pranešė, jis pakėlė galvą ir atsistojo. Matė, kad mažoji Mari taip pat nebuvo sudėjusi nė bluosto, bet nežinojo, ką jai pasakyti ir kaip paguosti. Jis visai nusiminė. Vėl paslėpęs brūzgynuose Šyvės balną, Žermenas užsidėjo ant peties krepšį ir, paėmęs sūnų už rankos, tarė:

– Dabar, Mari, mėginsim užbaigti savo kelionę. Ar palydėti tave į Ormo?

– Iš miško išeisime drauge, – atsakė ji, – o kai susivoksim, kur esame, pasuksim kiekvienas savo keliu.

Žermenas tylėjo. Jis įsižeidė, kad mergina neprašo nuvesti jos į Ormo, ir net nepastebėjo šitai pasiūlęs tokiu tonu, į kokį atsakoma tik neigiamai.

Už poros šimtų žingsnių jie sutiko medkirtį, kuris jiems parodė kelią ir paaiškino, kad, kai pereis didžiąją pievą, Žermenas turės drožti po tiesumai, o Mari – pasukti kairėn, ir abu pasieks savo kaimus, beje, esančius taip arti vienas kito, kad iš Ormo ūkio aiškiai matyti Furšo namai, ir atvirkščiai.

Padėkoję medkirčiui, jie jį aplenkė, bet šis juos pašaukė ir paklausė, ar jie nepametė arklio.

– Savo kieme, – tarė jis, – radau gražią šyvą kumelę, kuri ten galbūt pasislėpė bėgdama nuo vilko. Šunys ambrijo kiaurą naktį, o išaušus pašiūrėje pamačiau arklį. Jis ten tebėra. Eime tenai, ir jei jį atpažinsit, galėsit pasiimti.

Žermenas susyk išvardijo visas Šyvės žymes ir, įsitikinęs, kad ten tikrai ji, atsinešė balną. Tada mažoji Mari pasiūlė nuvežti vaiką į Ormo, kur tėvas galės ateiti jo pasiimti iš Furšo.

– Jis šiek tiek išsimurzinęs po tokios nakties, kokią mums teko praleisti, – tarė ji. – Aš išvalysiu jo drabužėlius, nuprausiu dailų snukutį, sušukuosiu, ir kai jis bus šaunus ir gražus, galėsit pristatyti jį naujajai šeimai.

– Kas tau sakė, kad ketinu ten eiti? – apmaudžiai atkirto Žermenas. – Gal aš pas juos visai nesirodysiu!

– Reikia, Žermenai, turite eiti ir eisit, – pasakė mergina.

– Skubini greičiau vesti kitą, nori būti tikra, kad tau daugiau neįkyrėsiu?

– Gana, negalvokit daugiau apie tai, Žermenai: ta mintis jums kilo naktį, nes mus ištikusios nesėkmės sujaukė protą. Dabar laikas atsitokėti, o aš pažadu užmiršti, ką man sakėte, ir niekam apie tai nė neužsiminti.

– Et, gali pasakoti, jei nori. Aš nepratęs išsižadėti savo žodžių. Viskas, ką tau sakiau, – tikra tiesa, aš elgiausi garbingai ir prieš nieką dėl to neraudonuosiu.

– Taip, bet jei jūsų žmona sužinotų, kad jodamas pas ją galvojote apie kitą, nebūtų patenkinta. Todėl dabar atsargiai rinkitės žodžius ir prie žmonių nežiūrėkit į mane taip, su ypatinga išraiška. Prisiminkit tėtušį Morisą, jis iš jūsų tikisi paklusnumo ir labai ant manęs supyktų, jei sutrukdyčiau jums įvykdyti jo valią. Iki pasimatymo, Žermenai, aš veduosi mažylį Pjerą, kad priverščiau jus joti į Furšą. Vaiką pasilieku kaip įkaitą.

– Tai tu nori eiti su ja? – paklausė sūnaus artojas matydamas, kad šis įsikibo mažajai Mari į ranką ir neatsiplėšdamas seka iš paskos.

– Taip, tėveli, – atsakė vaikas, viską girdėjęs ir savaip supratęs tai, kas nesisaugant buvo prie jo pasakyta. – Aš einu su savo mieląja Mari, o tu ateisi manęs pasiimti, kai baigsi vesti. Bet aš noriu, kad mano mamytė būtų Mari.

– Matai, ir jis šito nori! – tarė merginai Žermenas. – Klausyk, mažyli Pjerai, – pridūrė jis, – ir aš noriu, kad ji būtų tavo mamytė ir visada gyventų su tavimi, bet ji nenori. Pasistenk, kad ji pažadėtų tau tai, ką atsisakė pažadėti man.

– Būk ramus, tėveli, aš ją įkalbinsiu, mažoji Mari visada daro taip, kaip aš noriu.

Ir vaikas nuėjo su mergina. O Žermenas liko vienas, liūdnesnis ir neryžtingesnis nei kada nors.

XII

KAIMO LIŪTĖ

Susitvarkęs kelionėje sumaitotus drabužius, pakamanojęs Šyvę, įsitaisęs balne ir sužinojęs kelią į Furšą, Žermenas pamanė, kad nebėra kur trauktis ir kad reikia užmiršti šios nakties jaudulius kaip blogą sapną.

Tėtušį Leonarą jis rado sėdintį ant dailaus medinio suolo, nudažyto tamsiai žalia spalva. Iš šešių akmeninių laiptelių į priebutį galėjai spręsti, kad namas turi rūsį. Sodą ir kanapyną juosianti tvora buvo nutinkuota kalkėmis ir smėliu. Tai buvo graži sodyba; ją beveik galėjai laikyti buržua namais.

Būsimasis uošvis pakilo pasitikti Žermeno, penketą minučių paklausinėjo, kaip gyvuoja šeimyna, o tada ištarė žodžius, paprastai sakomus norint mandagiai pasiteirauti svečio, ko jam reikia:

– *Vadinas, atvykot pas mus pasijodinėti?*

– Atvykau su jumis pasimatyti, – atsakė artojas, – ir šiokią tokią dovanėlę atvežiau, uošvis prašė

perduoti laukinienos ir liepė pasakyti, kad jūs žinot, ko aš atjojau.

– Aha! – nusijuokė tėtušis Leonaras, tapšnodamasis per storą pilvą. – Žinau, supratau, kaipgi!

Ir, pamerkęs akį, pridūrė:

– Ne jūs vienas taikotės į mano dukterį, jaunuoli. Namie jau trys sėdi ir laukia taip, kaip jūs. Aš nieko neišvarau, tik kuriam nors pažadėti ar atsakyti būtų sunku, nes visi tinkami jaunikiai. Kadangi mudu su tėtušiu Morisu draugai, o ir jūsų dirbama žemė gera, norėčiau, kad tai būtumėt jūs. Bet mano duktė suaugusi ir pati valdo savo turtą. Kaip įsigeis, taip ir padarys. Užeikit vidun, susipažinkit, linkiu ištraukti laimingą numerį!

– Atsiprašau, atleiskit, – atsakė Žermenas labai nustebęs, kad yra kažkelintas ten, kur tikėjosi būti vienintelis. – Nežinojau, kad jūsų duktė jau turi pretendentų, ir neketinu dėl jos rungtis su kitais.

– Jei manėt, kad, jums susivėlinus atvykti, mano duktė liks be nieko, – neprarasdamas gero ūpo, tarė tėtušis Leonaras, – tai smarkiai apsirikot, vaikine. Mano Katrina turi kuo privilioti jaunikius, visas sunkumas – išsirinkti. Užeikit gi, sakau jums, nenukabinkit nosies. Dėl tokios moters verta ir pasirungti.

Suėmęs Žermeną už pečių, jis be ceremonijų įstūmė jį į vidų ir linksmai šūktelėjo:

– Ei, Katrina, štai tau dar vienas!

Šis smagus, bet atsainus tonas, kuriuo buvo pristatytas našlei kitų dūsautojų akivaizdoje, galutinai sutrikdė ir suerzino Žermeną. Jis pasijuto nejaukiai ir valandėlę stovėjo, nedrįsdamas pažvelgti į gražuolę ir į jos svitą.

Našlė Geren buvo dailiai sudėta ir neapvytusi. Bet jos veido išraiška ir apsirengimas Žermenui iškart nepatiko. Ji atrodė įžūli ir patenkinta savimi, o jos kornetas*, apvedžiotas trimis eilėmis nėrinių, šilkinė prijuostė ir juoda šilkinių nėrinių skarelė nesiderino su rimtos, tvarkingos našlės paveikslu, kurį buvo susikūręs.

Tie puošnūs drabužiai ir laisvos manieros Žermeno akyse ją sendino ir bjaurino, nors ji nebuvo nei sena, nei bjauri. Jis pagalvojo, kad šie gražūs apdarai ir smagumas derėtų mažosios Mari jaunystei ir guviam būdui, o šitos našlės pokštai nevykę ir stačiokiški, ji nemoka nešioti savo pašvitų.

Trys vyrai, siekiantys Katrinos rankos, sėdėjo prie vynais ir mėsomis nukrauto stalo, kuris taip ir stovėjo nenudengtas visą sekmadienio rytą, nes tėtušis Leonaras mėgo pasipuikuoti savo turtais, o našlė taip pat buvo nieko prieš parodyti gražius

*Galvos apdangalas, kurį moterys nešiojo XVII-XVIII a. Pavadinimas kilęs nuo prancūziško žodžio *cornet* – ragelis.

indus ir serviruotę, ne prastesnę kaip kokios rentininkės. Nors Žermenas buvo labai paprastas ir patiklus, šįkart viską stebėjo gana įžvalgiai ir pirmąkart gyvenime gerdamas stengėsi būti budrus. Tėtušis Leonaras prispyrė jį atsisėsti greta varžovų, o pats, įsitaisęs priešais, kaip įmanydamas jam pataikavo ir rodė išskirtinį dėmesį. Padovanotos laukinienos kiekis, nors dalį jos Žermenas ir buvo panaudojęs savo tikslams, atrodė dar gana didelis ir padarė įspūdį. Našlė buvo patenkinta, o jaunikiai niekinamai į ją dirsčiojo.

Šitoje kompanijoje Žermenas jautėsi nejaukiai ir valgis jam nelindo. Tėtušis Leonaras pajuokavo:

– Jūs kažko liūdnas, – tarė jis, – ir savo taurės niekaip neištuštinat. Neleiskit, kad meilė atimtų apetitą, kavalierius tuščiu skrandžiu nesuras tokių gražių žodžių kaip tas, kuris praplovė smegenis šlakeliu vyno.

Žermenas įsižeidė, kad jie jau laiko jį įsimylėjusiu, ir pamatęs besimaivančią našlę, kuri šypsodama nuleido akis, kaip moteris, įsitikinusi savo pergale, degte degė noru paprieštarauti ir paneigti savo pralaimėjimą, tačiau bijojo pasirodyti nemandagus, todėl sukaupė kantrybę ir taip pat nusišypsojo.

Visi trys našlės siekiantys vyrai jam pasirodė tikri stuobriai. Veikiausiai jie buvo labai turtingi, jei ji leidosi jų merginama. Vienas buvo jau persiritęs

per keturiasdešimt ir beveik toks pat storas kaip tėtušis Leonaras; antras – vienakis ir gėrė tiek, kad net nusilesė; trečias buvo jaunas ir gana gražus, bet norėjo sužibėti sąmojum ir šnekėjo tokius lėkštus dalykus, kad kėlė tik gailestį. Tačiau našlė juokėsi, lyg tos kvailystės būtų ją žavėjusios, ir tai aiškiai bylojo apie jos prastą skonį. Iš pradžių Žermenas pamanė, bene ji bus tą jaunuolį įsimylėjusi, bet greit pastebėjo, kad ir jis visaip traukiamas už liežuvio, ir iš jo norima kuo daugiau išpešti. Dėl to jis pasidarė dar šaltesnis ir rimtesnis ir šito neslėpė.

Artėjo mišių laikas, ir visi pakilo nuo stalo eiti į bažnyčią drauge. Reikėjo belstis net į Merą, už gero pusmylio nuo čia, o Žermenas buvo toks pavargęs, kad mieliau būtų numigęs, bet nebuvo pratęs praleisti mišių, todėl išėjo sykiu su kitais.

Keliuose buvo pilna žmonių, ir našlė styrino išdidi, lydima trijų savo mergintojų, paduodama ranką tai vienam, tai kitam, atstačiusi krūtinę, iškėlusi galvą. Jai baisiai magėjo pasigirti praeiviams ir ketvirtuoju, bet Žermenui atrodė tiesiog juokinga visų akyse būreliu vilktis paskui sijoną, todėl jis verčiau laikėsi nuo jų deramu atstumu ir šnekučiavo su tėtušiu Leonaru, taip jį nuo jų atitraukęs ir sudominęs, kad niekam nė mintis nebūtų šovusi priskirti juos tai pačiai kompanijai.

XIII

ŠEIMININKAS

Pasiekusi kaimą, našlė sustojo jų palaukti. Ji būtinai norėjo pasirodyti su visa savo palyda, tačiau Žermenas nesuteikė jai tokio malonumo, paliko tėtušį Leonarą ir, užkalbinęs keletą pažįstamų, įėjo į bažnyčią pro kitas duris. Našlė pasijuto įžeista.

Po mišių ji iškilmingai patraukė į pievelę, kur vyko šokiai, ir pradėjo šokti su visais trim įsimylėjėliais iš eilės. Žermenas žiūrėjo į ją ir matė, kad ji šoka gerai, bet nenatūraliai.

– Ei, vyruti! – tarė Leonaras, tapšnodamas jam per petį. – Kodėl gi nepakviečiat mano dukters šokti? Jūs pernelyg drovus!

– Nuo tada, kai mirė mano žmona, aš nešoku, – atsakė artojas.

– Jeigu jau ieškot kitos, vadinasi, gedulas baigėsi: nebenešiojat nei gedulingų drabužių, nei gedulo širdyje.

– Tai dar kažin, tėtuši Leonarai. Be to, aš jau per senas ir nemėgstu šokti.

– Klausykit, – tarė Leonaras, pasivedėjęs jį nuošaliau, – jus suėmė apmaudas, kai atėjęs išvydot, kad vieta jau apgulta. Matau, jūs labai išdidus, vaikine, bet taip elgtis neprotinga. Mano duktė įpratusi turėti gerbėjų, ypač paskutinius dvejus metus, kai nustojo gedėti, ir ne jai dera žengti pirmą žingsnį.

– Tai jūsų duktė jau dvejus metus ieško jaunikio ir vis dar neišsirinko? – paklausė Žermenas.

– Ji neskuba, ir teisingai. Nors ji šauni ir gal jums atrodo per daug negalvojanti, bet tai labai protinga moteris ir puikiai žino, ką daro.

– O aš manau, ne, – naiviai paprieštaravo Žermenas, – aplink ją sukasi trys kavalieriai, ir jei ji žinotų, ko nori, bent du iš jų laikytų nereikalingais ir paprašytų daugiau nesilankyti.

– Kodėl? Jūs nieko nesuprantat, Žermenai. Jai nepatinka nei senas, nei vienakis, nei jaunas, esu tuo beveik tikras, bet jei jų atsikratys, žmonės pamanys, kad ji nori likti našlė, ir daugiau niekas pas ją neatvažiuos.

– Ak štai kas! Vadinasi, jie lyg iškaba!

– Taip ir yra. O kas čia bloga, jei jie nieko prieš?

– Kiekvienas turi savo skonį! – atsakė Žermenas.

– Matau, jūsų skonio tai visai neatitinka. Bet juk galima susitarti, tikėtis, kad jūs būsit išrinktasis, kad vieta atiteks jums.

– Taip, galima tikėtis! O kol šitai sužinosiu, kiek laiko reikės vaikščioti nosį pakabinus?

– Manau, tai priklausys nuo jūsų, ar mokėsit ją įkalbėti, įtikinti. Kol kas duktė puikiai supranta, kad geriausias laikas jos gyvenime tas, kai yra merginama, ir neskuba tapti vieno vyro tarnaite, jei gali įsakinėti keletui. Taigi jos valia smagintis, kol šis žaidimas ją džiugina, bet jei patiksit jai labiau už kitus, jis gali baigtis. Tik nereikia nusiminti. Atvažiuokit kiekvieną sekmadienį, šokdinkit ją, leiskit suprasti, kad taip pat siekiat jos rankos, ir jei pasirodysit malonesnis, gudresnis už kitus, vieną gražią dieną jums tai, be abejonės, bus pasakyta.

– Dovanokit, tėtuši Leonarai, jūsų duktė gali elgtis kaip tinkama, ir aš jos nesmerkiu. Aš jos vietoje daryčiau kitaip: būčiau nuoširdesnis ir negaišinčiau laiko žmonėms, veikiausiai turintiems svarbesnių darbų, negu suktis aplink moterį, kuri iš jų tyčiojasi. Bet jei jūsų dukrai tai pramoga ir laimė, ne mano reikalas. Tik noriu pasakyti vieną dalyką, kurį nuo ryto varžausi prisipažinti, mat jūs iš pat pradžių suklydot ir nedavėt laiko paaiškinti savo ketinimų, todėl dabar tikit tuo, ko visai nėra. Taigi žinokit, kad atvykau čionai ne prašyti jūsų

dukters rankos, o nusipirkti poros jaučių, kuriuos kitą savaitę rengėtės vesti į turgų ir kurie mano uošviui turėtų patikti.

– Suprantu, Žermenai, – kuo ramiausiai atsakė Leonaras, – jūs persigalvojot, pamatęs mano dukrą su kavalieriais. Jūsų valia. Kas patrauklu vieniems, atgrasu kitiems, ir jūs turite teisę eiti savais keliais, juoba kad net kalbos nepradėjot. Jei tikrai ruošiatės pirkti mano jaučius, galit juos apžiūrėti ganykloje. Mes apie tai pasišnekėsim, ir nesvarbu, sulygsim ar ne, vis tiek ateisit pas mus papietauti prieš grįždamas namo.

– Nenoriu jums trukdyti, – tarė Žermenas, – gal turit čia kokių reikalų, o man nuobodoka maksoti į šokėjus ir nieko neveikti. Einu pažiūrėti jaučių ir tada grįšiu pas jus.

Žermenas patyliukais apsisuko ir nudrožė į pievas, kur Leonaras buvo jam parodęs savo galvijų porą. Tėtušis Morisas iš tiesų ketino juos pirkti, ir Žermenas pamanė, kad, jei už nuosaikią kainą parves porą gražių jaučių, uošvis lengviau atleis jam už tyčia sužlugdytą kelionės tikslą.

Jis žingsniavo spėriai ir netrukus atsidūrė netoli Ormo. Tada užsimanė pabučiuoti sūnų ir net aplankyti mažąją Mari, nors jau buvo praradęs viltį ir nuginęs mintis, kad ji padarys jį laimingą. Visa tai, ką regėjo ir girdėjo, ta koketė tuščia moteris, tas

apsukrus ir drauge ribotas tėvas, skatinantis dukters puikybę ir nesąžiningumą, ta miestiška prabanga, kuri, jo akimis žiūrint, gadino dorus kaimiškus papročius, tas laikas, sugaištas dykiems, kvailiems plepalams, ta aplinka, tokia skirtinga nei jo, ir, svarbiausia, tas baisus negerumas, apimantis laukų artoją, kai jis prasilenkia su savo darbiniais įjunkiais, tas nuobodulys ir sumaištis, kurią patyrė per keletą paskutinių valandų, sukėlė norą pamatyti savo vaiką ir mažąją kaimynę. Net jei nebūtų jos įsimylėjęs, vis tiek būtų norėjęs susitikti su ja, prasiblaškyti ir atgauti dvasią įprastoje kompanijoje.

Bet veltui dairėsi po aplinkines pievas – jose nebuvo nei mažosios Mari, nei mažylio Pjero, nors tokiu metu piemenys būna lauke. Ant dirvono ganėsi didžiulė banda; ją prižiūrinčio vaikio Žermenas paklausė, ar tai Ormo viensėdijos avys.

– Taip, – atsakė šis.

– Bene būsit jų piemuo? Ar jūsų krašte berniokai gano viensėdijų vilnuočius?

– Ne. Aš jas ganau tik šiandien, mat piemenė susirgo ir išėjo.

– O argi šįryt neprisistatė kita piemenė?

– Prisistatyti tai prisistatė, bet ji irgi išėjo.

– Kaip tai išėjo? Argi su ja nebuvo vaiko?

– Buvo mažas berniukas, ir jis verkė. Po poros valandų jie abu išėjo.

– Kur išėjo?

– Veikiausiai ten, iš kur atėję. Aš neklausiau.

– Bet kodėl jie išėjo? – vis labiau nerimaudamas, pasiteiravo Žermenas.

– Ką aš žinau?

– Gal nesusitarė dėl kainos? Bet juk dėl to buvo sulygta iš anksto.

– Nieko negaliu jums pasakyti. Mačiau, kaip jie atėjo ir išėjo, štai ir viskas.

Žermenas nuskubėjo į ūkį ir ėmė klausinėti nuomininkus. Niekas negalėjo jam pasakyti, kas atsitiko, aišku buvo tik viena: po pokalbio su šeimininku mergina, netarusi nė žodžio, išėjo vedina vaiku, kuris verkė.

– Gal jis nuskriaudė mano sūnų? – sušuko Žermenas, ir jo akys sužaibavo.

– Tai ten buvo jūsų sūnus? Kodėl jis atsirado pas tą mergaitę? Iš kur jūs, kuo vardu?

Žermenas, matydamas, kad šiame krašte įprasta į klausimus atsakyti kitais klausimais, nekantriai treptelėto koja ir paprašė pakviesti šeimininką.

Tačiau šeimininko nebuvo: atvažiavęs į ūkį, jis paprastai nepasilikdavo jame visai dienai. Tad ir dabar sėdo ant arklio ir išjojo į kažkurį kitą ūkį.

– Klausykit, – tarė Žermenas, apimtas baisaus nerimo, – nejau jūs iš tiesų nežinot, kodėl ta mergina išėjo?

Nuomininkas susižvalgė su žmona keistai šypsodamiesi ir atsakė nieko nežiną, tai esąs ne jų reikalas. Žermenui pavyko išpešti tik tiek, kad mergina su vaiku nuėjo Furšo link. Jis nubėgo į Furšą; našlė su savo kavalieriais dar nebuvo sugrįžusi, tėtušis Leonaras taip pat. Tarnaitė pasakė, kad buvo atėjusi kažkokia mergina su vaiku ir teiravosi jo, bet, kadangi ji jų nepažinojo, tai nepriėmė ir patarė eiti į Merą.

– Kodėl jūs jų neįsileidot? – piktai paklausė Žermenas. – Vadinasi, šio krašto žmonės tokie nepatiklūs, kad neatveria durų savo artimui?

– O kaipgi! – atsakė tarnaitė. – Turtinguose namuose, tokiuose kaip šie, reikia gerai žiūrėti. Kai šeimininkų nėra, aš už viską atsakau ir negaliu įleisti pirmų pasitaikiusių.

– Bjaurus paprotys, – atšovė Žermenas, – jau verčiau būti vargšui, negu gyventi baimėje. Sudie, mergiščia! Šitame šlykščiame kaime mano nė kojos daugiau nebus!

Jis pasiklausinėjo aplinkiniuose namuose. Žmonės matė piemenaitę su vaiku. Kadangi mažylis iš Belero paspruko netikėtai, padoriai neapsirengęs, su perplėšta palaidine ir nediduku avikailiu ant pečių, kadangi mažoji Mari dėl suprantamų priežasčių visada vilkėdavo skurdžius drabužius, jie juos palaikė elgetomis ir davė duonos; mergina gabalėlį

paėmė išalkusiam vaikui, tada išskubėjo ir dingo miške.

Žermenas valandėlę pagalvojo, paskui paklausė, ar Ormo ūkininkas nebuvo užsukęs į Furšą.

– Buvo, – išgirdo atsakymą. – Atjojo netrukus po to, kai išėjo mergina.

– Ar jis ją nusivijo?

– A, tai jūs jį pažįstat? – nusijuokė vietinis smuklininkas, į kurį Žermenas kreipėsi. – Na, žinoma. Tas plevėsa laksto paskui sijonus kaip patrakęs. Bet nemanau, kad šitą būtų pagavęs. Nors, jeigu pamatė...

– Ačiū, užteks!

Ir Žermenas kiek įkerta pasileido į Leonaro arklides. Užmetęs ant Šyvės balną, šoko į jį ir šuoliais nulėkė Šanteliubo miškų link.

Širdis daužėsi iš nerimo ir pykčio, per kaktą žliaugė prakaitas. Jis iki kraujo subadė Šyvei šonus, nors, jausdama kelią namo, kumelė bėgo ir be raginimų.

XIV

SENUTĖ

Netrukus Žermenas atsidūrė pelkės pakraštyje, toje vietoje, kur buvo nakvojęs. Laužas dar tebe-rūko; kažkokia senutė rinko likusius žagarus, kurių čia buvo prikrovusi mažoji Mari. Žermenas sustojo ir ėmė ją klausinėti. Senutė buvo kurčia ir nesu-prato, ko jis teiraujasi.

– Taip, sūneli, čia ir yra Velnių Raistas. Bloga vieta, prie jos artinantis, pirma reikia kaire ranka mesti tris akmenukus, o dešine persižegnoti: taip nuvysi piktąsias dvasias. Jeigu ne, ištiks nelaimė, kai tik pamėginsi apeiti raistą.

– Aš ne to klausiu, – tarė Žermenas ir, prisikišęs prie pat jos, visa gerkle sušuko: – Ar nematėt miške merginos su vaiku?

– Mačiau, – atsakė senutė, – čia nuskendo mažas vaikas!

Žermenas sudrebėjo visu kūnu, bet, laimė, mo-teriškė pridūrė:

– Seniai tai buvo. Tada jo atminimui žmonės šioje vietoje pastatė gražų kryžių, bet vieną naktį kilo baisi audra ir nelabieji įmetė jį į vandenį. Galas dar ir dabar kyšo. O jei kam, neduok Dieve, tenka čia atsidurti naktį, tai jau tikrai iki aušros neišsikapstys. Vaikščios, vaikščios, bet, nors ir du šimtus mylių sukars, vis tiek sugrįš į tą pačią vietą.

Tai, ką išgirdo, nenoromis įaudrino artojo vaizduotę, ir mintis apie nutiksiančią nelaimę, kuri patvirtins senutės žodžius, taip jį užvaldė, kad net kūnas pašiurpo. Netekęs vilties dar ką nors sužinoti, Žermenas vėl šoko ant kumelės ir pasileido per mišką iš visų jėgų šaukdamas Pjerą, švilpdamas, pliaukšėdamas rimbu, laužydamas šakas ir skardendamas girią visokiais garsais, o paskui klausydamas, ar neatsilieps koks balsas, bet girdėjo tik po atvašyną pasklidusių karvių varpelius ir šaižų dėl gilių besipešančių kiaulių žviegimą.

Galop Žermenas išgirdo už nugaros risnojant arklį, sekantį jo pėdomis, ir tamsus, tvirtas vidutinio amžiaus vyras, apsirengęs beveik kaip miestietis, šūktelėjo jam sustoti. Žermenas niekada nebuvo matęs Ormo ūkininko, bet jį apėmęs siutas iškart pakuždėjo, kad tai jis. Artojas atsigręžė ir, nužvelgęs vyriškį nuo galvos ligi kojų, luktelėjo, ką šis jam pasakys.

– Ar nematėt čia kur nors penkiolikos šešiolikos metų merginos su mažu berniuku? – paklausė ūkininkas dėdamasis abejingas, nors aiškiai buvo susijaudinęs.

– O kam ji jums? – netramdydamas pykčio, rėžė Žermenas.

– Galėčiau atsakyti, tai ne jūsų reikalas, bičiuli, bet aš neturiu ko slėpti, todėl pasakysiu, kad tai piemenė, kurią nusisamdžiau metams jos nepažindamas... Jai atėjus pamačiau, kad mergina per jauna ir per silpna dirbti ūkyje. Todėl padėkojau ir norėjau atlyginti netolimos kelionės išlaidas, bet ji supyko ir išėjo, kai nusisukau... Ji taip skubėjo, kad net užmiršo dalį daiktų ir piniginę, kurioje turbūt ne kažkiek tebuvo, veikiausiai keletas su!.. Bet man vis tiek reikėjo pro čia joti, tad pamaniau, susitiksiu ją ir atiduosiu, ką paliko ir ką esu jai skolingas.

Žermenas buvo tyros širdies žmogus ir, išgirdęs šią istoriją, nors nelabai panašią į tiesą, bet įmanomą, suabejojo. Jis pažvelgė į ūkininką, tarsi norėdamas permatyti jį kiaurai, tačiau šis atlaikė tiriamą jo žvilgsnį kaip tikras akiplėša arba kaip didelis naivuolis.

„Turiu viską išsiaiškinti“, – nusprendė Žermenas ir sutvardė įniršį.

– Ta mergina iš mūsų kaimo, – tarė jis, – aš ją pažįstu, ji turi būti kažkur netoliese... Jokim drauge... ir, be abejonės, ją rasim.

– Jūs teisus, – sutiko ūkininkas. – Jokim... bet jei pasieksim šito kelio galą ir jos nerasim, aš liausiuos ieškojęs... Man reikia į Ardantą.

„Aš nuo tavęs neatstosiu, – pamanė sau artojas, – nors tektų kiaurą parą maltis su tavimi po Velnių Raistą!“

– Palaukit! – staiga sušuko Žermenas, įsmeigęs akis į prožirnio krūmą, kuris keistai sujudėjo. – Ei, ei, mažyli Pjerai! Ar ten tu, sūneli?

Vaikas, atpažinęs tėvo balsą, iššoko iš prožirnio kaip ožiukas, bet, pamatęs jį su ūkininku, sustojo lyg išsigandęs ir nesiryžo eiti artyn.

– Eikš, Pjerai! Eikš, čia aš! – sušuko artojas, nušoko nuo kumelės ir, pribėgęs prie sūnaus, čiupo jį į glėbį. – O kur mažoji Mari?

– Ji ten, slepiasi, bijo šito bjauraus juodo vyro, aš irgi.

– Nusiramink, aš čia... Mari! Mari! Tai aš!

Mari iššliaužė iš krūmų ir, išvydusi Žermeną, kuriam iš paskos jojo ūkininkas, pribėgo prie kaimyno ir prisiglaudė kaip duktė prie tėvo.

– Ak, mano narsusis Žermenai! – sušuko ji. – Jūs mane apginsit, su jumis aš nieko nebijau.

Žermenas sudrebėjo. Jis pažvelgė į Mari: mergina buvo išbalusi, drabužiai suplėšyti dyglių, pro kuriuos ji bėgo, ieškodama kuo didesnės tankynės, it medžiotojų persekiojama stirna. Bet jos veide nebuvo nei gėdos, nei nevilties.

– Tavo šeimininkas nori su tavimi pasikalbėti, – tarė Žermenas tebežiūrėdamas į ją.

– Mano šeimininkas? – išdidžiai pakartojo Mari. – Šis žmogus man ne šeimininkas ir niekada juo nebus!.. Mano šeimininkas jūs, Žermenai. Pasiimkit mane su savim... Dirbsiu jums veltui!

Ūkininkas priėjo arčiau, neva pradėjęs nekantrauti.

– Ei, mažyte! – tarė jis. – Jūs pas mus kai ką užmiršot, ir aš jums atvežiau.

– Netiesa, pone, – atsakė mažoji Mari, – nieko aš neužmiršau ir nieko iš jūsų neprašau...

– Paklausykit manęs, – nesiliovė ūkininkas, – noriu jums kai ką pasakyti!.. Nagi, nebijokit... Tik pora žodžių...

– Galite pasakyti juos garsiai... Su jumis neturiu jokių paslapčių.

– Bent jau paimkit savo pinigus.

– Savo pinigus? Ačiū Dievui, jūs man nieko neskolingas!

– Taip ir maniau, – pusbalsiu tarė Žermenas, – bet vis tiek, Mari, paklausyk, ką jis tau pasakys...

Man įdomu žinoti. Paskui papasakosi, tam turiu savų priežasčių. Eik prie jo arklio... aš nenuleisiu nuo tavęs akių.

Mari žengė trejetą žingsnių prie ūkininko, ir šis, pasilenkęs prie balno gugos, pritildęs balsą, sušnibždėjo:

– Mažyte, štai tau gražus aukso luidoras! Tik niekam nė šnipšt, girdi? O aš pasakysiu, kad pasirodei man per silpna ūkio darbams... ir daugiau tegul apie tai nebus kalbos... Kurią dieną aš pas jus užsuksiu ir, jei niekam nieko nepasakosi, duosiu tau dar ką nors... Be to, jei kartais ateitum į protą, tik pasakyk man ir aš pasiimsiu tave atgal arba pavakariukais atjosiu pasišnekučiuoti pievoje. Kokią dovaną tau atvežti?

– Štai, pone, mano dovana jums! – sušuko mažoji Mari ir atsivėdėjusi sviedė jam į veidą aukso luidorą. – Labai jums dėkoju ir prašau mane perspėti, kai pas mus atvažiuosit: visi kaimo vaikinai išeis jūsų pasitikti, mat mūsiškiai baisiausiai myli turčius, sukančius ramunį aplink vargšes merginas! Pamatysit, jie jūsų lauks.

– Tu melagė ir ilgaliežuvė! – supyko ūkininkas ir grėsmingai užsimojo lazda. – Pliauški, ko visai nebuvo, bet daugiau pinigų iš manęs neištrauksi, žinom mes tokias!

Mari išsigandusi atšoko, o Žermenas, pripuolęs

prie ūkininko arklio, čiupo jį už pavadžių ir smarkiai papurtė.

– Dabar man aišku! – sušuko artojas. – Štai kaip jis viską pervertė... Lipk žemėn, narsuoli! Greičiau! Pasikalbėsim kaip vyras su vyru!

Ūkininkas nenorėjo veltis į kivirčą: jis spustelėjo pentinais arklį ir jau rengėsi lazda sukirsti Žermenui per rankas, kad šis paleistų pavadžius, bet artojas išvengė smūgio ir, griebęs ūkininkui už kojos, išvertė jį iš balno ir numetė į paparčius; nors ūkininkas pašokęs įnirtingai gynėsi, Žermenas užgulė jį ir prispaudė prie žemės.

– Baily! – sušuko jis. – Galėčiau tave prikulti, jei norėčiau! Bet aš nemėgstu kenkti, be to, joks mušimas tavęs neištaisys... Tačiau nepajudėsi iš čia tol, kol atsiklaupęs nepaprašysi šitos merginos atleidimo.

Ūkininkas, jau ne sykį patekęs į tokią padėtį, pabandė viską nuleisti juokais. Ėmė tikinti, kad jo nuodėmė ne tokia jau didelė, nes nusikalto tik žodžiais ir mielai atsiprašytų, jei mergina leistųsi pabučiuojama, jie visi nueitų į artimiausią smuklę išgerti pintos vyno ir išsiskirtų kaip geri draugai.

– Man tavęs gaila! – atsakė Žermenas, spausdamas jo veidą prie žemės. – Ir daugiau nenoriu matyti tavo bjauraus snukio. Todėl raudonuok, jei

gali, ir pasistenk joti *gėdos* keliu*, kai atsidursi mūsų kaime.

Jis čiupo bugienio lazdą, perlaužė ją į kelį, rodydamas riešų tvirtumą, ir jos galus su panieka nusviedė tolyn.

Paskui, paėmęs už rankų sūnų ir mažąją Mari, nuėjo drebėdamas iš įniršio.

* Tai kelias, atsišakojantis nuo pagrindinės gatvės kaimo pradžioje, aplenkiantis jį ir einantis lygiagrečiai. Manoma, kad juo važinėja žmonės, bijantys pelnyto keršto ir vengiantys pakliūti kaimiečiams į akis. *(Aut. past.)*

XV

GRĮŽIMAS NAMO

Po ketvirčio valandos jie prajojo viržyną. Dabar Šyvė risnojo vieškeliu ir, išvydusi ką nors pažįstama, kaskart sužvengdavo. Mažylis Pjeras pagal savo vaikišką supratimą aiškino tėvui, kas nutiko.

– Kai pasiekėm tuos namus, – pasakojo jis, – *tas dėdė* atėjo pasikalbėti su *mano Mari* į avidę, nes mes iškart nuskubėjom tenai pažiūrėti gražių ėriukų. Aš įlindau į ėdžias pažaisti, ir *tas dėdė* manęs nematė. Tada jis pasisveikino su mano Mari ir ją pabučiavo.

– Tu leidaisi jo bučiuojama, Mari? – virpėdamas iš pykčio, paklausė Žermenas.

– Maniau, jis taip daro iš mandagumo, gal pas juos įprasta bučiuoti atvykėlius, kaip jūsų senelė bučiuoja stojusias jai tarnauti merginas rodydama, kad jas priima ir bus joms kaip motina.

– O paskui, – toliau kalbėjo mažylis Pjeras didžiuodamasis, kad gali papasakoti apie įvykį, –

tas dėdė pasakė tau kažkokį negražų žodį, bet tu liepei man niekada jo nekartoti ir neprisiminti, todėl aš jį ir užmiršau. Bet jei tėtis nori, kad pasakyčiau, koks tas žodis...

– Ne, Pjerai, nenoriu jo girdėti ir nenoriu, kad jį prisimintum.

– Tai aš ir vėl užmiršiu, – pažadėjo vaikas. – Tada *tas dėdė* supyko, nes Mari pasakė, kad išeina. Jis jai pasakė, kad duos viską, ko panorės, šimtą frankų! Mano Mari taip pat supyko. Tada jis žengė prie jos ir jau maniau, kad primuš. Aš išsigandau ir rėkdamas puoliau prie Mari. Tada *tas dėdė* paklausė: „Kas čia dabar? Iš kur šitas berniūkštis? Vyk jį lauk“. Ir užsimojo ant manęs lazda. Bet Mari neleido jam suduoti ir taip pasakė: „Pasikalbėsim vėliau, pone, dabar man reikia nuvesti vaiką į Furšą, paskui aš grįšiu“. Kai tik jis išėjo iš avidės, mano Mari tarė: „Bėkim iš čia, Pjerai, ir kuo greičiau, šitas žmogus blogas, jis mus nuskriaus“. Tada mes nuslinkom už klojimų ir per pievą nubėgom į Furšą ieškoti tavęs. Bet tavęs ten nebuvo ir tarnaitė mūsų neįsileido palaukti. Tada *tas dėdė* sėdo ant juodo arklio ir mus vijosi, mes nubėgom toliau, paskui pasislėpėm miške. Jis irgi jodinėjo po mišką, ir kai tik jį išgirsdavom, tuoj slėpdavomės. O kai jis nutoldavo, vėl bėgdavom, kad tik greičiau namo. Paskui atjojai tu ir mus

radai. Va kaip viskas buvo. Juk aš nieko neužmiršau, ar ne, Mari?

– Ne, Pjerai, ir tai gryna teisybė. Dabar, Žermenai, būsit mano liudytojas ir visiems pasakysit, kad nepasilikau ten ne dėl drąsos trūkumo ar nenoro dirbti.

– O tavęs, Mari, paprašysiu pagalvoti, – tarė Žermenas, – ar toks jau senas dvidešimt aštuonerių metų vyras, kai reikia apginti moterį ir nubausti akiplėšą. Norėčiau pažiūrėti, kaip Bastjenas ar kuris kitas dailus berniokas, dešimčia metų už mane jaunesnis, būtų atsilaikęs prieš *tą dėdę,* kaip sako mažylis Pjeras. Kaip tu manai?

– Manau, Žermenai, kad padarėt man didelę paslaugą ir aš jums būsiu dėkinga visą gyvenimą.

– Ir viskas?

– Tėveli, – tarė vaikas, – užmiršau pasakyti mažajai Mari, ką buvau tau pažadėjęs. Nebuvo kada, bet aš jai pasakysiu, kai grįšim namo, senelei taip pat.

Šis sūnaus pažadas privertė Žermeną susimąstyti. Dabar reikės paaiškinti uošviams, kodėl jam taip nepatiko našlė Geren, bet neprasitarti, kokios kitos mintys padarė jį tokį įžvalgų ir griežtą. Kai žmogus laimingas ir išdidus, apie savo laimę jam lengva pasisakyti kitiems, bet, kai viena pusė tave atstumia, o kita peikia, padėtis nelabai maloni.

Laimė, mažylis Pjeras miegojo, kai jie grįžo į viensėdiją, ir Žermenas nežadindamas paguldė jį į lovelę. Paskui ėmė kloti uošviui visas smulkmenas apie viešnagę. Tėtušis Morisas, sėdėdamas ant trikojės taburetės prie namo durų, atidžiai klausėsi ir, nors buvo nepatenkintas kelionės rezultatais, kai Žermenas, papasakojęs apie koketės našlės planus, paklausė uošvio, ar jis turėtų laiko penkiasdešimt du sekmadienius per metus belstis ten jai mergintis ir paskui galbūt likti be nieko, šis, pritariamai linktelėjęs galva, atsakė:

– Gerai padarei, Žermenai. Tai neįmanoma.

Paskui Žermenas papasakojo, kaip jam teko kuo skubiausiai parvežti atgal mažąją Mari, kad apsaugotų nuo nedoro šeimininko įžeidinėjimų, o gal ir nuo smurto, ir tėtušis Morisas, vėl linktelėjęs galva, atsakė:

– Gerai padarei, Žermenai. Taip ir reikėjo.

Žentui baigus pasakoti ir išdėsčius visus samprotavimus, uošvis su uošviene abu sykiu nuolankiai atsiduso iš pat gelmių ir susižvalgė. Tada šeimos galva atsistojo ir tarė:

– Ką gi! Teesie Dievo valia. Draugystės pagal užsakymą nebūna.

– Eime vakarieniauti, Žermenai, – pakvietė uošvienė. – Gaila, kad nieko neišėjo, bet, matyt, taip Dievo lemta. Reikės pasidairyti kitur.

– Taigi, – pridūrė senis, – kaip sako žmona, reikės pasidairyti kitur.

Daugiau apie tai namuose nebuvo užsiminta, ir kai rytojaus rytą, vos išaušus, mažylis Pjeras pakirdo su vyturiais, jo nebeaudrino tokie nepaprasti įvykiai, kaip anas dienas, ir berniukas vėl nugrimzdo į jo amžiaus valstiečių vaikams būdingą abejingumą, užmiršo, kokios mintys kirbėjo jo galvelėje, nes jam rūpėjo tik žaisti su broliais ir *vaidinti vyrą,* prižiūrintį jaučius ir arklius.

Žermenas taip pat stengėsi užsimiršti, paniręs į darbus, bet buvo toks liūdnas ir išsiblaškęs, kad visi tai pastebėjo. Jis nesikalbėjo su mažąja Mari ir net į ją nežiūrėjo, tačiau bet kurią dienos valandą būtų galėjęs parodyti, kokioje pievoje ji yra ir kokiu keliu nuėjo, jei kas būtų paklausęs ir jei jis būtų norėjęs atsakyti. Žermenas nedrįso paprašyti uošvių žiemai priimti ją į ūkį, nors puikiai žinojo, kad ji turėtų kęsti skurdą. Tačiau skurdo ji nekentė ir motušė Gijetė negalėjo suprasti, kodėl nemažėja menkutės jos malkų atsargos ir kodėl rytą pašiūrę randa pilną, nors iš vakaro būdavo palikusi beveik tuščią. Tokie pat dalykai dėjosi grūdams ir bulvėms. Pro langelį kažkas įlįsdavo į sandėlį ir išpildavo maišą ant grindų nieko nepažadindamas ir nepalikdamas pėdsakų. Senutė dėl to ir nerimavo, ir džiaugėsi; dukrai prisakė niekam apie tai nepra-

sitarti, nes, jei kas nors sužinosiąs, kokie stebuklai jos namuose darosi, palaikysiąs ją ragana. Ji svarstė, ar tik čia nebus įsimaišęs velnias, bet neskubėjo su juo pyktis ir šauktis kunigo, kad jį išvarytų; manė spėsianti tai padaryti, kai šėtonas už suteiktas paslaugas ateis pareikalauti jos sielos.

Mažoji Mari suprato, kur šuo pakastas, bet nedrįso apie tai užsiminti Žermenui bijodama, kad jis vėl grįš prie minties apie vedybas, ir dėjosi nieko nepastebinti.

XVI

MOTUŠĖ MORIS

Kartą motušė Moris, likusi sode viena su Žermenu, švelniai jam tarė:

– Mano vargšas ženteli, matau, tau kažkas negerai. Nebeturi tokio apetito kaip anksčiau, visai nustojai juoktis, beveik nekalbi. Gal kas nors iš namiškių ar mes patys, to nežinodami ir nenorėdami, tave kaip nors įskaudinom?

– Ne, motin, – atsakė Žermenas, – jūs man visada buvot tokia gera, lyg pati būtumėt paleidusi į šį pasaulį, ir būčiau nedėkingas, jei skųsčiausi jumis, jūsų vyru ar kuo nors iš namiškių.

– Tada, vaikeli, tu vėl pradėjai liūdėti velionės žmonos. Sielvartas ilgainiui ne tik nepraėjo, bet dar labiau tave slegia, todėl būtinai turi paklausyti išmintingo uošvio patarimo ir vesti antrąkart.

– Taip, motin, ir aš to noriu, bet tokios moterys, kokių patarėt ieškoti, man nepatinka. Kai jas pamatau, užuot pamiršęs savo Katriną, dar daugiau apie ją galvoju.

– Atrodo, Žermenai, mes neatspėjom, kas tau prie širdies. Turi mums padėti ir pasakyti teisybę. Kažkur tikrai yra tau skirtoji, nes Dievulis kiekvienam savo kūriniui lėmė surasti laimę kitame žmoguje. Jei pažįsti tokią moterį, kokios tau reikia, imk ją, ir nesvarbu, ar ji graži, ar bjauri, jauna ar sena, turtinga ar vargšė, mudu su seniu nutarėm duoti sutikimą, nes jau pavargom žiūrėti, kaip tu liūdi, ir negalim gyventi ramiai, kol tu neturi ramybės.

– Motin, jūs gera kaip pats Dievas, tėvas irgi, – atsakė Žermenas, – bet jūsų užuojauta mano bėdoje nepadės: mergina, kurios norėčiau, už manęs neteka.

– Tai ji labai jauna? Įsižiūrėti jauniklę tavo metų vyrui – tikra beprotystė.

– Taip ir yra, geroji motin, per savo kvailumą įsižiūrėjau jauniklę ir už tai save smerkiu. Iš visų jėgų stengiuosi apie ją negalvoti, bet ar dirbu, ar ilsiuosi, dalyvauju mišiose ar guliu lovoje, būnu su vaikais ar su jumis, ji visada mano mintyse, apie nieką daugiau negaliu galvoti.

– Ar tik tu nebūsi užkerėtas, Žermenai? Nuo šitos ligos yra vienintelis vaistas: kad ta mergina pakeistų nuomonę ir tave išklausytų. Matyt, teks įsikišti pačiai ir pažiūrėti, ar tai įmanoma. Pasakyk, kuo ji vardu ir kur gyvena.

– Tai kad nedrįstu, brangioji motin, – atsakė Žermenas, – jūs iš manęs juoksitės.

– Nesijuoksiu, Žermenai, tau ir taip sunku, nenoriu dar labiau tavęs skaudinti. Ar tik nebus Fanšetė?

– Ne, motin, ne ji.

– Tai gal Rozetė?

– Ne.

– Tai pasakyk gi, nes ir galo nebus, jei imsiu vardinti visas kaimo merginas.

Žermenas nuleido galvą ir nesiryžo atsakyti.

– Gerai! – tarė motušė Moris. – Šiandien daugiau tau neįkyrėsiu, Žermenai. Gal rytoj būsi atviresnis arba svainei pavyks tave prakalbinti.

Ir, paėmusi pintinę, nuėjo džiaustyti ant krūmų skalbinių.

Žermenas pasielgė taip, kaip elgiasi vaikai, kurie, pamatę, kad jais daugiau nebesirūpinama, pasiryžta. Jis nusekė uošvei įkandin ir drebėdamas galop ištarė *Gijetės dukters mažosios Mari* vardą.

Motušė Moris baisiai nustebo: apie šią merginą ji būtų pagalvojusi paskiausiai. Bet jai pakako takto nešūktelėti ir garsiai neišsakyti, ką apie tai mano. Paskui, pajutusi, kad jos tylėjimas varo Žermeną į nevilтį, padavė jam pintinę ir tarė:

– Argi dėl to negali man padėti? Imk skalbinius ir eikš su manim pasikalbėti. Ar gerai pagalvojai, Žermenai? Ar tvirtai apsisprendei?

– Deja, brangioji motin, ne apie tai kalba. Aš būčiau apsisprendęs, jei galėčiau pasiekti savo, bet ji manęs nė klausyti neklausys, todėl esu apsisprendęs tik pasveikti, jeigu pavyks.

– O jei nepavyks?

– Viskam savos ribos, motuše Moris: kai arklys per daug apkraunamas, jis parkrinta, kai jautis nebeturi ko ėsti, nugaišta.

– Nejau nori pasakyti, kad mirsi, jei tau nepavyks? Saugok Dieve, Žermenai! Man nepatinka, kai toks vyras kaip tu šneka tokius dalykus, nes, jei šneka, tai ir galvoja. Tu labai stiprus, o stipriems žmonėms silpnumas pavojingas. Klausyk, nenukabink nosies. Nė už ką nepatikėsiu, kad vargo mergina, kuriai darai didelę garbę siekdamas jos rankos, imtų ir atsakytų.

– Bet tai tiesa, ji man atsakė.

– Ir dėl kokių priežasčių?

– Atseit, jūs visada buvot jai labai geri, jos šeima daug skolinga jūsiškei ir ji nenorinti jūsų pykdyti, trukdydama man vesti turtingą.

– Jei taip sako, vadinasi, ji gera ir dora mergina. Bet tokiomis kalbomis ji tavęs neišgydys, Žermenai, nes, be abejonės, sako ir tai, kad tave myli ir už tavęs tekėtų, jei mes sutiktume?

– Tai ir yra blogiausia! Sako, kad jos širdis prie manęs nelinksta.

– Jei ta mergaitė sako ne tai, ką galvoja, norėdama lengviau tave atstumti, ji verta, kad ją mylėtume ir dėl didelės išminties nepaisytume jos jaunumo.

– Tikrai? – sušuko Žermenas nušviestas vilties, kurios dar nespėjo suvokti. – Iš jos pusės tai būtų labai protinga ir garbinga! Bet bijau, ji tokia galvota tik todėl, kad aš jai nepatinku.

– Žermenai, – tarė motušė Moris, – pažadėkit man, kad visą savaitę būsit ramus, nesigraužit, valgysit, miegosit ir būsit toks pat linksmas kaip kitados. Aš pakalbėsiu su savo seniu, ir jei jis sutiks, tada sužinosi, ką iš tiesų tau jaučia mergina.

Žermenas pažadėjo, ir visą savaitę tėtušis Morisas jam apie tai neužsiminė nė žodeliu, rodės, nieko net nenutuokė. Artojas iš visų jėgų stengėsi dėtis ramus, bet vis labiau blyško ir kankinosi.

XVII

MAŽOJI MARI

Galop, sekmadienio rytą, jiems einant iš bažnyčios, uošvienė paklausė, ką jam pavyko išgauti iš širdies draugės po jųdviejų pokalbio sode.

– Nieko, – atsakė jis. – Aš su ja nesišnekėjau.

– Tai kaip tu ją įtikinsi, jeigu nesišneki?

– Aš su ja šnekėjausi tik kartą, – atsakė Žermenas. – Tada, kai drauge jojom į Furšą. Nuo to laiko nepratariau jai nė žodžio. Man buvo taip skaudu, kai ji mane atstūmė, kad jau verčiau negirdėti, kaip vėl pasakys manęs nemylinti.

– Klausyk, sūnau, dabar turi su ja pasikalbėti, uošvis leidžia. Išdrįsk pagaliau! Sakau tau, aš to noriu. Juk negali likti nežinioje.

Žermenas pakluso. Jis atėjo į Gijetės namus nuleidęs galvą, nusiminęs. Mažoji Mari buvo viena: ji sėdėjo prie ugnies tokia užsigalvojusi, kad net negirdėjo Žermeno įeinant. Išvydusi jį prieš save, mergina nustebusi pašoko nuo kėdės ir visa išraudo.

– Mažoji Mari, – tarė jis sėsdamasis greta, – atėjau tavęs skaudinti ir tau įkyrėti, puikiai tai žinau, bet *mūsų pats su pačia* (taip pagal paprotį jis vadino šeimos galvą ir jo žmoną) geidauja, kad pasikalbėčiau su tavimi ir paprašyčiau už manęs tekėti. Bet tu nenori, aš suprantu.

– Žermenai, – paklausė mažoji Mari, – ar jūs tikrai mane mylite?

– Žinau, tu pyksti, bet aš nekaltas. Jei persigalvotum, būčiau labai laimingas, bet, matyt, to nenusipelniau. Pažvelk į mane, Mari, nejau aš toks baisus?

– Ne, Žermenai, – nusišypsojo Mari, – jūs už mane gražesnis.

– Nesityčiok, žiūrėk į mane atlaidžiai. Man netrūksta nei vieno plauko, nei vieno danties. Akys sako, kad tave myliu. Pažvelk man į akis, jose viskas parašyta, ir kiekviena mergina moka tą raštą skaityti.

Mari pažvelgė Žermenui į akis drąsiai ir linksmai; paskui staiga nusisuko ir sudrebėjo.

– Dieve mano, aš tave gąsdinu! – sušuko Žermenas. – Žiūri į mane taip, lyg būčiau ūkininkas iš Ormo. Nebijok manęs, maldauju, man dėl to taip skaudu. Aš tau nepasakysiu blogo žodžio, nebučiuosiu prieš tavo valią, o jei norėsi, kad išeičiau, tik parodyk duris. Klausyk, gal man tikrai išeiti, kad nustotum drebėjusi?

Mari ištiesė artojui ranką, bet neatgręžė veido, palenkto prie židinio, ir nieko neatsakė.

– Suprantu, – tarė Žermenas. – Tau manęs gaila, nes tu gera. Tau apmaudu, kad aš per tave nelaimingas, bet manęs mylėti vis tiek negali?

– Kodėl šitaip kalbat, Žermenai? – pagaliau atsakė mažoji Mari. – Nejau norit mane pravirkdyti?

– Vargše mergaite, tavo gera širdis, aš žinau, bet tu manęs nemyli ir slepi veidą iš baimės, kad nepamatyčiau tavo nepasitenkinimo ir pasibjaurėjimo. O aš net nedrįstu paspausti tau rankos! Miške, kai mano sūnus miegojo ir tu miegojai, vos tavęs tylutėliai nepabučiavau. Bet jau verčiau būčiau miręs iš sarmatos, nei tavęs to paprašęs, ir tąnakt taip kankinausi, lyg mane kas būtų kepinęs ant lėtos ugnies. Nuo to laiko kasnakt apie tave svajojau. Ak, kaip aš tave bučiavau, Mari! O tu tuo metu miegojai be jokių sapnų. Ar žinai, apie ką galvoju dabar? Aš galvoju, kad, jei tu atsigręžtum ir pažvelgtum į mane tokiomis akimis, kokiomis aš žiūriu į tave, jei pasilenktum prie manęs, turbūt numirčiau iš džiaugsmo. O tu galvoji, kad, jei taip nutiktų, mirtum iš pykčio ir gėdos!

Žermenas kalbėjo lyg sapnuodamas, negirdėdamas, ką sako. Mažoji Mari tebedrebėjo, bet jis drebėjo dar labiau, todėl to nepastebėjo. Staiga Mari

atsigręžė: ji buvo paplūdusi ašaromis ir žiūrėjo į jį su priekaištu. Vargšas artojas pamanė, kad tai paskutinis smūgis, ir nelaukdamas nuosprendžio pakilo eiti, bet mergina jį sulaikė, apkabino abiem rankomis ir įsikniaubė jam į krūtinę.

– Ak, Žermenai! – raudodama sušuko ji. – Vadinasi, neatspėjot, kad aš jus myliu?

Žermenas, ko gera, būtų išprotėjęs, jei į tikrovę jo nebūtų grąžinęs sūnus: ieškodamas tėvo, mažylis šuoliais įlėkė į trobelę, raitas ant lazdos, ant įsivaizduojamo ristūno pasturgalio pasisodinęs sesutę, plakdamas žirgą žilvičio šakele. Žermenas pakėlė vaiką ir pasodino jį sužadėtinei ant rankų.

– Žiūrėk, – tarė jis jai, – tavo meilė padarė laimingą ne mane vieną!

PRIEDAS
KAIMO VESTUVĖS

I

Taip baigėsi Žermeno vedybų istorija, kurią šaunusis artojas man papasakojo pats. Prašau man atleisti, bičiuli skaitytojau, kad nesugebėjau jos tau išversti geriau, nes tai tikras vertimas iš senos, naivios kalbos, vartojamos to krašto valstiečių, kuriuos *aš apdainavau* (kaip kitados buvo sakoma). Tie žmonės šneka mums pernelyg prancūziškai: nuo Rablė ir Montenio laikų dėl kalbos pažangos praradome nemaža senųjų lobių. Tokie visokios pažangos padariniai, su tuo reikia susitaikyti. Bet kaip smagu klausytis tų vaizdingų posakių, dar gyvų senosiose centrinės Prancūzijos teritorijose; juo labiau kad jie puikiai išreiškia pašaipiai ramų ir maloniai iškalbingą juos vartojančių žmonių būdą. Brangius tokių patriarchalinių posakių likučius išsaugojo Turenė. Tačiau

Turenė labai civilizavosi Renesanso laikotarpiu ir po jo. Joje buvo pristatyta pilių, pritiesta kelių, privažiavo svetimšalių, prasidėjo judėjimas. Beri liko toks, koks buvo, ir manau, kad po Bretanės ir keleto piečiausių Prancūzijos provincijų šis kraštas *užsikonservavęs* labiausiai iš visų, kokį dabar galima rasti. Kai kurie papročiai tokie keisti, tokie nepaprasti, kad tikiuosi palinksminti tave dar valandėlę, brangusis skaitytojau, jei leisi smulkiai papasakoti apie kaimo vestuves, pavyzdžiui, apie Žermeno, kuriose prieš keletą metų turėjau malonumo dalyvauti.

Deja, viskas praeina. Jau vien kiek aš gyvenu, mano kaimo žmonių mintys ir papročiai pasikeitė labiau nei per ištisus šimtmečius prieš revoliuciją. Išnyko pusė keltiškų, pagoniškų bei viduramžiškų ceremonijų, kurios dar buvo plačiai paplitusios mano vaikystėje. Galbūt po metų ar dvejų geležinkeliai nusidrieks per mūsų gilius slėnius ir žaibo greitumu nusineš senąsias mūsų tradicijas ir nuostabias legendas.

Tai buvo žiemą, prieš Užgavėnes, tuo metu, kuris pas mus laikomas geriausiu ir tinkamiausiu vestuvėms kelti. Vasarą tam nėra laiko, ūkio darbai negali laukti tris dienas, nekalbant jau apie papildomas, kurių prisireikia išsiblaivyti nuo dvasios ir kūno pagirių, likusių po šventės.

Sėdėdamas po plačia senoviško virtuvės židinio kakta, išgirdau pistoleto šūvius, šunų skalijimą ir pratisus dūdmaišio garsus, pranešančius apie jaunųjų artėjimą. Netrukus į kiemą įėjo tėtušis Morisas su motuše Moris, Žermenas ir mažoji Mari, lydimi Žako su žmona, artimiausi abiejų pusių giminės, jaunųjų krikštatėviai ir krikštamotės.

Mažoji Mari, dar negavusi vestuvinių dovanų, vadinamų *doviais,* buvo pasipuošusi geriausiais drabužiais, pasirinktais iš savo kuklių drapanų: storos tamsios gelumbės suknele, balta, ryškiais raštais išmarginta kaklaskare, prijuoste, pasiūta iš skaisčiai raudono kartūno, labai madingo tais laikais ir niekinamo dabar, baltutėlaičio muslino kornetu, laimė, nepraradusiu formos ir panašiu į Anos Bolein bei Anjesės Sorel. Ji buvo gaivi, šypsanti ir visai nepasipūtusi, nors pūstis buvo dėl ko. Žermenas stovėjo šalia jos orus ir susigraudinęs, kaip jaunasis Jokūbas, sveikinantis Rachelę prie Labano šulinio. Bet kuri kita mergina būtų dėjusis didžia ir žiūrėjusi į kitus iš aukšto, nes visuose sluoksniuose šį tą reiškia, kai vyras veda tave tik dėl gražių akių. Tačiau jaunutės merginos akys buvo drėgnos ir švietė meile; aiškiai matei, kad ji įsimylėjusi iki ausų ir neturi kada paisyti kitų nuomonės. Mari ir dabar buvo kupina mielo ryžto, bet labai nuoširdi, geranoriška; jos sėkmėje nebuvo jokio įžūlumo, dvasios

stiprybėje – nieko asmeniška. Niekada nesu regėjęs žavesnės nuotakos, maniau sau žiūrėdamas, kaip, jaunųjų draugių klausiama, ar džiaugiasi, ji atsakinėjo:

– Na, žinoma! Neveju Dievo į medį.

Žodį tarė tėtušis Morisas; kaip reikalavo papročiai, jis pasveikino svečius ir pakvietė juos vidun. Tada prie židinio kaktos prikabino lauro šakelę, padabintą kaspinais; ji vadinama *ženklu,* kitaip tariant, pranešimu apie vestuves; paskui jis išdalijo svečiams po kryželį, padarytą iš dviejų sukryžiuotų kaspino atraižėlių: mėlyno ir rausvo. Rausva buvo nuotakos spalva, o mėlyna – jaunikio; ir vyrai, ir moterys turėjo saugoti šią emblemą ir vestuvių dieną papuošti ja kornetą arba švarko kilpelę. Tai buvo savotiškas kvietimas, įėjimo bilietas.

Tada tėtušis Morisas pasveikino susirinkusiuosius. Jis pakvietė namų šeimininką ir visą *jo pulką* – visus vaikus, gimines, draugus ir tarnus – *į puotą, linksmybes, šokius ir visa, kas bus paskui.* Ta proga jis pasakė:

– *Suteikiu jums garbę* ir *vadinu* į vestuves.

Šis pasakymas labai teisingas, nors, atrodo, turėtų būti atvirkščiai, nes jis išreiškia mintį, kad garbė suteikiama tiems, kurie jos verti.

Šis kvietimas laisvai nešiojamas po visą parapiją iš vienų namų į kitus, tačiau mandagumas, kurį

valstiečiai puikiai supranta, reikalauja, kad kiekvienoje šeimoje juo pasinaudotų tik du asmenys: šeimos galva ir vienas iš vaikų.

Įteikus kvietimus, jaunieji ir jų giminės nuėjo drauge papietauti į viensėdiją.

Paskui Mažoji Mari ganė tris savo avinus bendruomenės pievoje, o Žermenas lyg niekur nieko dirbo žemę.

Vestuvių išvakarėse, apie antrą valandą dienos, atėjo muzikantai – *dūdmaišininkas* ir *violistas* su savo instrumentais, papuoštais ilgais plevėsuojančiais kaspinais, ir užgrojo tai progai skirtą maršą, kurio ritmas nevietinių gyventojų kojoms gal buvo kiek per lėtas, bet puikiai derėjo prie molėtos to krašto žemės ir vingiuotų kelių. Vestuvių pradžią paskelbė pistoleto šūviai, paleisti jaunuolių ir vaikų. Pamažu susirinko svečiai: norėdami prasimankštinti, jie ėmė šokti pievutėje priešais namus. Vakarėjant prasidėjo keisti pasiruošimai, žmonės susiskirstė į du pulkus ir, kai visai sutemo, surengė dovanų dalijimo ceremoniją.

Tai vyko nuotakos namuose, Gijetės trobelėje. Gijetė pasiėmė su savim dukterį, tuziną jaunų, gražių *piemenaičių* – dukters draugių ir giminių, dvi ar tris garbingas matronas – aštrialiežuves kaimynes, neieškančias žodžio kišenėje ir griežtai paisančias senovinių papročių. Paskui iš savo gi-

minių ir draugų išrinko tuziną tvirtų vyrukų, o galiausiai pakvietė seną parapijos *kanapininką,* auksaburnį žmogų, didelį šnekorių.

Piršlio vaidmuo, kurį Bretanėje vaidina siuvėjas, mūsų kaimuose tenka kanapių mynėjui arba vilnų karšėjui (abi profesijos dažnai būna sujungtos į vieną). Jis dalyvauja visose iškilmėse, ir liūdnose, ir linksmose, nes paprastai tai išminčius, gražbylys, tokiomis progomis turintis rėžti prakalbas, kad būtų deramai atliktos kai kurios apeigos, gyvuojančios nuo neatmenamų laikų. Klajokliški amatai, atvedantys žmogų į svetimas šeimas ir trukdantys susitelkti ties savąja, paverčia jį plepiu, šmaikštuoliu, pasakotoju ir giesmininku.

Kanapių mynėjas – didelis skeptikas. Jis ir dar vienas kaimo pareigūnas, duobkasys, apie kurį netrukus pakalbėsime, – visada esti tikri laisvamaniai. Jie taip dažnai šneka apie vaiduoklius ir žino tiek pokštų, kurių prikrečia tos piktosios dvasios, kad patys jų jau nebebijo. Jie visi – duobkasiai, kanapininkai ir vaiduokliai – dažniausiai dirba naktimis. Kanapininkas savo graudžias istorijas taip pat pasakoja naktį. Tebūnie man leista nukrypti į šalį.

Kai kanapės būna paruoštos, kitaip tariant, pakankamai išmirkusios tekančiame vandenyje ir apdžiovintos ant kranto, jos sunešamos į namo

kiemą; ten sustatomos mažais pėdeliais, kurie, viršuje surištomis galvutėmis ir apačioje paskleistais stiebais, vakare patys būna panašūs į ilgą baltų nedidukių šmėklų procesiją, plonytėmis kojomis tyliai slenkančią palei sienas.

Kanapės pradedamos minti rugsėjo gale, blyškioje mėnesienoje, kai naktys dar būna drungnos. Per dieną jos laikomos krosnyje, o vakare ištraukiamos ir minamos šiltos. Tam naudojami mintuvai su kilnojamu mediniu svertu, kuris, krisdamas tarp briaunų, sulaužo augalus, bet jų nesukapoja. Tada kaimuose naktimis girdimas sausas, trūksmingas stuksėjimas – trys greiti smūgiai. Paskui stoja tyla: tuomet ranka paima pluoštą kanapių ir patraukia, kad būtų sumintos kitos stiebų dalys. Vėl sudunksi trys smūgiai, tik dabar svertą kelia kita ranka; šitai kartojasi ligi tol, kol mėnulį aptraukia ryto brėkšma. Kadangi šis darbas tetrunka keletą dienų per metus, šunys nespėja prie jo priprasti ir gailiai ambrija į visas puses.

Tuo metu kaime sklinda neįprasti, paslaptingi garsai. Išskrendančios gervės lekia tokiame aukštyje, kad net ir dieną jas vos begali įžiūrėti. O naktį girdėti tik jų klyksmas; debesis skardenantys kimūs, graudūs gervių balsai atrodo lyg šauksmas ar atsisveikinimas, besiveržiantis iš kenčiančių sielų, kurios ieško kelio į dangų, bet nepermaldaujama

lemtis verčia jas sklęsti netoli nuo žemės, virš žmonių būstų; mat šie paukščiai keliauninkai, skrosdami orą, jaučia keistą netikrumą ir paslaptingą nerimą. Kartais, kai aukštybėse užgaidūs vėjai ima plaktis tarpusavyje arba pakeičia kryptį, jie pameta kelią. Jei paukščiai pasiklysta dieną, galima pamatyti, kaip voros vadas paskridėja ant nuomonės, paskui pasuka atgal ir atsiduria trikampio uodegoje, o jo draugai, padarę sumanų manevrą, netrukus tvarkingai išsirikiuoja jam pridurmui. Neretai, išsekintas bergždžių pastangų, vadas atsisako vesti karavaną; tada atsiranda kitas, išmėgina savo jėgas ir užleidžia vietą trečiam, kuris pataiko į reikiamą oro srovę ir pergalingai stoja virtinės priešakyje. Bet kokiais klyksmais, kokiais priekaištais, kokiais pabarimais ir laukiniais prakeiksmais arba neramiais klausimais nesuprantama kalba svaidosi tie sparnuoti keliauninkai!

Skambančioje naktyje virš namų kartais gana ilgai siūturiuoja jų niūrūs klyksmai, o kadangi nieko nematyti, norom nenorom pradedate jausti kažkokią baimę, miglotą nerimą, nepraeinantį tol, kol tas raudantis debesis nepranyksta platybėse.

Šiuo metų laiku būna ir kitokių garsų, dažniausiai girdimų soduose. Vaisiai dar nenuskinti, ir dėl daugybės neįprastų krebždesių medžiai panašūs į gyvas būtybes. Girgžteli šaka, linkdama nuo

visiškai sunokusių vaisių svorio, arba nuo obels jums po kojų nukrinta obuolys, dusliai bumbteldamas į drėgną žemę. Tada išgirstate, kaip, šlamindamas šakas ir žoles, prabėga nematomas padaras: tai valstiečio šuo, tas smalsus, budrus valkata, įžūlus ir drauge bailus, kuris visur šmirinėja ir niekada nemiega, amžinai nežinia ko ieško, seka jus pasislėpęs krūmuose ir sprunka, išgirdęs dunkstelint nukritusį obuolį ir pamanęs, kad metėte į jį akmenį.

Štai tokiomis debesų apniauktomis, pilkomis naktimis kanapininkas ir pasakoja keistus nutikimus apie žaltvyksles ir baltus kiškius, apie kenčiančias sielas ir burtininkus, pasivertusius vilkais, apie raganų puotas kryžkelėse ir pranašes pelėdas kapinėse. Pamenu, kaip pirmąsias nakties valandas praleisdavau šalia klapsinčių mintuvų, kurių negailestingas stuksėjimas nutraukdavo kanapininko pasakojimą pačioje baisiausioje vietoje, o mums per nugarą bėgiodavo lediniai šiurpuliukai. Žmogelis dažnai nenutildavo ir mindamas; kai kurių žodžių negalėdavai suprasti, ir tai, be abejonės, būdavo baisūs žodžiai, kurių nedrįsdavom prašyti pakartoti, bet praleisti jie dar kraupesne paslaptimi apgaubdavo ir taip niūrias jo istorijas. Tarnaitės veltui niurnėjo, kad jau vėlu būti lauke, kad mums seniai laikas miegoti: jos ir pačios degė noru klausytis toliau. Su kokiu siaubu paskui skuosdavom per

kaimą, grįždami namo! Kokia gili mums atrodydavo bažnyčios tarpuvartė, kokie tamsūs ir tiršti senų medžių šešėliai! O kapinių nė matyti nematydavom, nes maudami pro jas užmerkdavome akis.

Bet kanapininkas, kaip ir zakristijonas, patiria malonumą ne vien gąsdindamas žmones; jis mėgsta juokinti, prireikus gali būti kandus arba jausmingas, jei turi apdainuoti meilę ir santuoką; tai jis kaupia ir saugo atmintyje seniausias giesmes, kurias perduoda palikuonims. Taigi vestuvėse jam pavedama vaidinti personažą, kurį išvysime, kai bus teikiamos dovanos mažajai Mari.

II

VESTUVIŲ DOVANOS

Kai svečiai susirinko vidun, buvo rūpestingai uždarytos visos durys ir langai; užbarikaduotas net palėpės langelis; visos angos buvo užremtos lentomis, stovais, trinkomis ir stalais, lyg ruošiantis atremti puolimą; įtvirtintoje patalpoje stojo iškilminga laukimo tyla, trukusi tol, kol tolumoje suskambo dainos, juokai, kaimiškų instrumentų muzika. Tai buvo jaunojo pulkas, kurio priešakyje ėjo Žermenas, lydimas smarkiausių bičiulių, duobkasio, giminių, draugų ir tarnų, sudarančių linksmą, šaunią svitą.

Tačiau, artėdami prie namų, jie sulėtino žingsnį, pasitarė ir nutilo. Namuose užsidariusios merginos languose prasikrapštė mažyčius plyšelius, pro kuriuos stebėjo ateinančiuosius, besirikiuojančius kovos tvarka. Dulkė smulkus šaltas lietus, keliantis dar didesnę įtampą, mat trobos židinyje liepsnojo didžiulė ugnis. Mari mielai būtų paspartinusi neišvengiamą šios privalomos apgulties lėtumą; jai

buvo sunku žiūrėti, kaip žvarbsta jos jaunikis, bet šiomis aplinkybėmis ji neturėjo jokio balso ir net privalėjo apsimesti, kad prisideda prie maištingo draugių žiaurumo.

Kai abi stovyklos sustojo į savo vietas, lauke pokštelėjo šūvis, sukėlęs ant kojų visus apylinkės šunis. Tie, kurie buvo viduje, pasiuto loti ir puolė prie durų pamanę, kad tai tikras užpuolimas, o maži vaikai ėmė verkti ir drebėti ir motinos veltui mėgino juos nuraminti. Ši scena buvo suvaidinta taip puikiai, kad prašalaitis iš tiesų galėjo apsigauti ir pasirengti gintis nuo plėšikų gaujos.

Tada duobkasys, jaunikio bardas ir šnekovas, atsistojo prie durų ir gailiu balsu pradėjo su kanapininku, prisikišusiu prie langelio virš tų pačių durų, tokį pokalbį:

DUOBKASYS

Gerieji žmonės, brangūs parapijiečiai, dėl Dievo meilės, atidarykite duris.

KANAPININKAS

Kas jūs toks ir kodėl drįstat vadinti mus brangiais parapijiečiais? Mes jūsų nepažįstam.

DUOBKASYS

Mes dori žmonės, atsidūrę didelėje bėdoje. Nebijokite mūsų, bičiuliai! Priimkit po savo sto-

gu. Lauke plikledis, mūsų vargšės kojos sušalo, atpluošėm iš taip toli, kad net klumpės suskilo.

KANAPININKAS

Jei jūsų klumpės suskilo, paieškokit ant žemės ir, radę žilvičio rykštelę, pasidarykit *lankelius* (tai mažos lanko formos geležėlės, dedamos ant suskilusių klumpių joms sutvirtinti).

DUOBKASYS

Žilvičio lankeliai netvirti. Jūs tyčiojatės iš mūsų, gerieji žmonės, verčiau atvertumėt duris. Matom, jūsų namuose liepsnoja kaitri ugnis, be abejonės, ir ant iešmo kas nors kepa, taigi džiuginat ir širdis, ir pilvus. Įsileiskite vargšus piligrimus, nes jie numirs prie jūsų durų, jei jų nepasigailėsit.

KANAPININKAS

Ak šit kaip! Tai jūs piligrimai? Kodėl nesakėte anksčiau? Iš kokių gi šventųjų vietų grįžtat?

DUOBKASYS

Pasakysim, kai atversite duris, nes mes keliaujame iš taip toli, kad jūs nepatikėsit.

KANAPININKAS

Atverti jums duris? Kurgi ne! Negalime jumis pasitikėti. Klausykit, ar ne nuo šventojo Silveno Puliniečio grįžtat?

DUOBKASYS

Mes aplankėm šventąjį Silveną Pulinietį, bet buvome ir daug toliau.

KANAPININKAS

Tai buvot nukeliavę net pas šventąją Solanžą?

DUOBKASYS

Mes buvome pas šventąją Solanžą, galite neabejoti, bet nukakome ir dar toliau.

KANAPININKAS

Meluojate. Jūs niekada nebuvot net pas šventąją Solanžą.

DUOBKASYS

Mes buvom daug toliau, dabar atvykstam iš Kompostelos šventojo Jokūbo.

KANAPININKAS

Ką jūs čia paistot? Tokios parapijos mes negirdėjom. Puikiai matom, kad esate nenaudėliai, plėšikai, piktadariai ir melagiai. Eikit sau ir savo giesmeles giedokite kitur. Mes pasirengę gintis ir jūsų neįleisim.

DUOBKASYS

Žmogau mielasis, pasigailėkit mūsų! Jūs atspėjot, mes tikrai ne piligrimai, mes nelaimingi brako-

nieriai, persekiojami žandarų. Jie lipa mums ant kulnų, ir jei jūs mūsų nepaslėpsit savo daržinėje, jie mus suims ir įgrūs į kalėjimą.

KANAPININKAS

Kas mums įrodys, kad šįsyk sakote teisybę? Juk vienąkart jau buvot pagauti meluojant.

DUOBKASYS

Jei teiksitės mus įsileisti, parodysim puikų laimikį, kurį sumedžiojom.

KANAPININKAS

Parodykit dabar pat, mes jumis nepasitikim.

DUOBKASYS

Gerai, atidarykite duris ar langą, kad galėtumėm paduoti laimikį.

KANAPININKAS

Na jau ne! Mes ne tokie kvaili! Aš žiūriu į jus pro plyšelį ir nematau nei medžiotojų, nei laimikio!

Tada vienas vaikinas, kresnas, stiprus kaip Heraklis jaučių varovas, atsiskyrė nuo pulko, kur stovėjo nepastebimas, ir pakėlė prie langelio nupeštą žąsį, užmautą ant storo geležinio iešmo ir papuoštą šiaudų kuokštais bei kaspinais.

– Tik pamanykit! – sušuko kanapininkas, atsargiai iškišęs ranką ir apčiupinėjęs kepsnį. – Čia ne putpelė ir ne kurapka, ne kiškis ir ne triušis. Tai kažkas panašaus į žąsį ar kalakutą. Jūs iš tiesų šaunūs medžiotojai! Šito laimikio jums nereikėjo ilgai vaikytis. Atsirado mat gudruoliai! Žinom mes jūsų apgavystes, keliaukit namo virtis vakarienės. Mūsiškės jūs nevalgysit.

DUOBKASYS

O Dieve, kur mums dabar išsikepti laimikį? Jis toks mažas, o mūsų tiek daug. Be to, neturim nė kur galvos priglausti. Tokiu metu visos durys uždarytos, visi žmonės atsigulę. Tik jūs namuose švenčiate vestuves ir jūsų širdys kietos kaip akmenys, jei verčiat mus šalti lauke. Dar kartą prašau, atidarykite duris, gerieji žmonės, mes jūsų neapvalgysim. Juk matot, patys atsinešėme kepsnį. Duokit šiek tiek vietos prie židinio ir truputėlį ugnies jam iščirškinti, o tada mes patenkinti išeisim.

KANAPININKAS

Nejau manot, kad turim per daug vietos ir kad malkos nieko nekainuoja?

DUOBKASYS

Mes atsinešėm šiaudų kūlelį ugniai užsikurti, jo mums ir užteks, tik leiskite padėti iešmą skersai jūsų židinio.

KANAPININKAS

Jokiu būdu! Jūs bjaurūs, ir mums jūsų nė kiek negaila. Man regis, jūs girti ir jums nieko nereikia, norite tik įsiveržti vidun ir pagrobti mūsų ugnį ir mūsų merginas.

DUOBKASYS

Jei nenorite įsileisti geruoju, įsilaušim jėga.

KANAPININKAS

Pamėginkite, kad gudrūs. Mes gerai užsidarėm ir jūsų nebijom. O kadangi esate tokie akižaros, daugiau su jumis nesikalbėsim.

Tai pasakęs kanapininkas su trenksmu užvėrė langinę ir kopėčiomis nulipo į kambarį. Tada paėmė nuotaką už rankos, prie jų prisijungė vaikinai su merginomis, ir visi pasileido šokti, linksmai šūkauti, o moteriškės dainavo šaižiais balsais ir garsiai kvatojosi, norėdamos parodyti panieką ir drąsą tiems, kurie buvo lauke ir ruošėsi šturmui.

Puolėjai taip pat nertėjo: jie šaudė pistoletais į duris, lodino šunis, trankė sienas, purtė langines, klaikiai rėkavo; kilo toks triukšmas, kad jie vieni kitų jau nebegirdėjo, o per dulkes ir dūmus vieni kitų nematė.

Tačiau ši ataka buvo suvaidinta: dar neatėjo laikas pažeisti ceremonijos tvarką. Jei kam nors, šmirinėjant

aplinkui, būtų pavykę rasti nesaugomą įėjimą ar kokią spragą, jie būtų galėję pamėginti įsiveržti netikėtai, o tada, jei iešmo nešėjas būtų spėjęs padėti kepsnį ant ugnies, židinys būtų buvęs užkariautas, komedija baigta, o jaunikis paskelbtas nugalėtoju.

Bet durų namuose buvo ne tiek jau daug, visas pasirūpinta gerai užremti, ir niekas nedrįso panaudoti jėgos, kol neateis kovai skirtas laikas.

Kai visi pavargo nuo šokinėjimų ir riksmų, kanapininkas nusprendė pasiduoti. Jis vėl užlipo prie langelio, atsargiai jį atidarė ir pasveikino sutrikusius puolėjus garsiu kvatojimu:

– Ei, vaikinai, – sušuko jis, – ko nukabinot nosis? Manėt, įeisit į namus lyg niekur nieko, bet pamatėt, kad mūsų gynyba gera. Tiek to, mes jūsų pasigailėsime, jei paklusit ir sutiksit su mūsų sąlygomis.

DUOBKASYS

Kalbėkite, gerieji žmonės, sakykit, ką reikia daryti, kad patektumėm prie jūsų židinio.

KANAPININKAS

Turite padainuoti, bičiuliai, bet ne šiaip ką, o tokią dainą, kurios mes nežinotume ir į kurią negalėtume atsakyti geresne daina.

– Tebūnie kaip jūs norit! – atsakė duobkasys ir galingu balsu užtraukė:

Pavasaris jau trunka pusė metų.

– *Aš vaikštau sau ant želiančios žolės,* – atitarė kanapininkas prikimusiu, bet baisiu balsu. – Bene tyčiojatės iš mūsų, šelmiai? Dainuoja tokią senieną! Mes jus po pirmo žodžio užčiaupėm!

Kartą gyveno princesė...

– *Tekėti laikas buvo jai,* – pagavo kanapininkas. – Kitą, kitą, šita mums jau įgrisusi!

DUOBKASYS

Tai gal norite šitos?

Aš, grįždamas iš Nanto...

KANAPININKAS

Taip baisiai pavargau! Taip baisiai pavargau!

Šita daina iš mano senelės laikų. Traukite kitą!

DUOBKASYS

Gražią pavasario dienelę...

KANAPININKAS

– *Ėjau per žaliąją girelę!* Kokie niekai! Net mūsų anūkai nesivargintų jums atsakinėdami! Nejau tik tiek težinot?

DUOBKASYS

Mes jums pridainuosime tiek, kad net išsižiosit!

Šita kova vyko jau gerą valandą. Abu priešininkai mokėjo daugiausia dainų visoje apylinkėje, jų repertuaras atrodė neišsenkamas, ir tai galėjo trukti ligi nakties, juoba kad kanapininkas gudravo ir leido duobkasiui ringuoti kai kurias graudulingas giesmes, turinčias dešimt, dvidešimt ar trisdešimt posmų, o pats tylėjo, neva pripažindamas pralaimėjimą. Tada jaunikio pulkas imdavo džiūgauti, dainuoti choru kiek gerklė neša ir patikėdavo, kad šįkart priešininkų pusė patirs nesėkmę, bet paskutinio posmo viduryje senasis kanapininkas šiurkščiu, užkimusiu balsu išbliaudavo pabaigą ir pareikšdavo:

– Nevertėjo vargintis dainuojant tokią ilgą, vaikučiai! Mes žinom ją kaip savo penkis pirštus!

Tačiau kartą ar du kanapininkas vyptelėjo, suraukė antakius ir sumišęs atsigręžė į atidžiai klausančias moteriškes. Duobkasys dainavo tokią seną dainą, kad priešininkas buvo ją užmiršęs, o gal tokios išvis nežinojo, bet paslaugiosios kūmutės šaižiais it žuvėdrų balsais pasniaukrodavo pergalingą kupletą; duobkasys, priverstas pasiduoti, griebdavosi kitos dainos.

Laukti, katra pusė pelnys pergalę, būtų buvę per daug ilga. Jaunosios pulkas pareiškė nusileisiąs, jei nuotakai bus įteikta jos verta dovana.

Tada suskambo dovanojimo daina, iškilminga lyg bažnytinė giesmė.

Namus apgulę vyrai žemais balsais unisonu užtraukė:

Atverki duris, o Mari,
Juk tu gerą širdį turi.
Tavęs dovana laukia mūs,
Tik įsileisk į namus.

Viduje esančios moterys į tai skausmingu falcetu atsakė:

Mano tėvulis liūdi, mano motulė rauda.
Kaipgi ašai, skaisti mergužėlė,
Jus įleisiu tamsioj naktužėlėj?

Vyrai pakartojo pirmą posmą iki trečios eilutės, kurią pakeitė štai taip:

Šilko skara tau nuo mūs.

Bet moterys nuotakos vardu atsakė tą patį, ką ir pirmąkart.

Mažiausiai dvidešimtyje posmų vyrai vardijo vestuvines dovanas, kaskart paminėdami naują daiktą: gražią *prikyštę* (prijuostę), puikius kaspinus, gelumbinę suknelę, nėrinių, auksinį kryželį ir net šimtą smeigtukų, papildančių kuklią nuotakos dovanų kraitę. Moteriškės visko ryžtingai atsisakinėjo. Bet galop vaikinai nusprendė pasiūlyti jai

dovanų *gražų vyrą* ir tada moterys kreipėsi į nuotaką, dainuodamos drauge su jaunojo pulku:

Atverki duris, o Mari,
Juk tu gerą širdį turi.
Pas tave atėjo jaunikis šaunus,
Įsileisk, balandėle, jį į namus.

III

SUTUOKTUVĖS

Kanapininkas tučtuojau atitraukė medinę sklendę, užstumtą iš vidaus: tais laikais tai buvo vienintelis užraktas daugumoje mūsų kaimo sodybų. Jaunojo pulkas įsiveržė į nuotakos namus, bet tik per kovą, nes viduje užsibarikadavę vaikinai ir net senasis kanapininkas su pagyvenusiomis kūmutėmis puolėsi ginti židinio. Iešmo nešėjas, palaikomas saviškių, turėjo padėti kepsnį virš ugnies. Tai buvo tikras mūšis, nors niekas nesišvaistė kumščiais ir nejautė jokio pykčio. Bet prasidėjo tokia spūstis ir toks stumdymasis, šiose raumenų jėgos varžybose buvo tiek savimeilės, kad rezultatai galėjo būti grėsmingesni, negu atrodė skambant juokui ir dainoms. Vargšas senukas kanapininkas, gynęsis kaip liūtas, minios buvo pritrėkštas prie sienos ir suspaustas iki uždusimo. Buvo apmindžiotas ne vienas pargriuvęs kovotojas, sukruvinta ne viena ranka, įsikibusi į iešmą. Tokie žaidimai pavojingi,

pastaruoju metu pasitaikė tokių sunkių sužeidimų, kad mūsų valstiečiai nutarė atsisakyti dovanų teikimo ceremonijos. Paskutinę, regis, būsime matę per Fransuazos Mejan vestuves, nors ir ten kova tebuvo apsimestinė.

Per Žermeno sutuoktuves ji buvo dar gana įnirtinga. Viena pusė garbės reikalu laikė užkariauti Gijetės židinį, o kita – jį apginti. Tvirtos rankos, mėginančios atimti vienos iš kitų milžinišką geležinį iešmą, susuko jį kaip varžtą. Pistoleto šūviu buvo padegtos kuodeliais surištos kanapių atsargos, sukrautos į rėtį ir pakabintos palubėje. Šis įvykis nukreipė žmonių dėmesį, ir kol vieni puolė gesinti beįsiplieskiančio gaisro, duobkasys, kuris niekieno nepastebėtas buvo užsikabarojęs į palėpę, kaminu nusliuogė žemyn ir čiupo iešmą tuo metu, kai židinį ginantis jaučių varovas iškėlė jį virš galvos, kad niekas neatimtų. Prieš antpuolį moteriškės apdairiai užgesino židinyje ugnį iš baimės, kad kovodamas kas nors į jį neįkristų ir neapsidegintų. Pokštininkas duobkasys drauge su jaučių varovu be vargo suėmė trofėjų ir užmetė ant *pėdžių*. Viskas buvo baigta! Niekam nevalia buvo jo paliesti. Duobkasys šoko į vidurį kambario ir padegė aplink iešmą likusius šiaudus, neva kepdamas žąsį, nes paukštis jau buvo sudraskytas į gabalus, besimėtančius ant grindų.

Kiek tada buvo juoko ir pagyrūniškų kalbų! Kiekvienas rodė iššokusius guzus, bet, kadangi juos dažniausiai buvo įstačiusi draugiška ranka, niekas nesiskundė ir nesivaidijo. Gerokai priplotas kanapininkas trynėsi strėnas sakydamas, kad tai menka bėda, tačiau jis smerkė kūmo duobkasio klastą ir tvirtino, esą jaunikio pulkas taip lengvai nebūtų užkariavęs židinio, jei jis nebūtų buvęs leisgyvis. Moteriškės šlavė aslą ir darė namuose tvarką. Ant stalo atsirado ąsočių su jaunu vynu. Kai svečiai drauge išgėrė ir atgavo kvapą, jaunasis buvo nuvestas į vidurį kambario ir, apsiginklavęs lazdele, turėjo atlikti dar vieną išbandymą.

Kol vyko mūšis, motina, krikštamotė ir tetos paslėpė nuotaką su trimis jos draugėmis: keturias merginas pasodino ant suolo kambario gale ir užklojo balta paklode. Draugės buvo tokio pat ūgio, kaip ir Mari, visų kornetai vienodo aukštumo, o kadangi paklodė slėpė net ir kojas, jų buvo neįmanoma atskirti.

Jaunikis negalėjo čiupinėti merginų, jis turėjo lazdelės galu paliesti tą, kurią laikė savąja. Jam buvo duota laiko tyrinėti, bet tik akimis, nes iš šonų susėdusios moteriškės atidžiai stebėjo, kad nebūtų jokių apgavysčių. Jei jaunikis apsiriks, visą vakarą privalės šokti ne su nuotaka, o su ta, kurią per klaidą išsirinko.

Stovėdamas priešais keturias ta pačia drobule susivyniojusias šmėklas, Žermenas labai bijojo apsirikti; daugeliui iš tiesų taip nutikdavo, nes nuotaka visada būdavo slepiama labai rūpestingai. Jam daužėsi širdis. Mažoji Mari stengėsi kvėpuoti garsiai ir šiek tiek pajudinti paklodę, bet gudruolės draugės darė tą patį ir badė audeklą pirštais, todėl paslaptingų ženklų buvo tiek pat, kiek ir po šydu pasislėpusių merginų. Keturkampiai kornetai laikė tą šydą taip vienodai, kad po klostėmis niekaip negalėjai įžiūrėti kaktos linkio.

Dešimt minučių paabejojęs, Žermenas užsimerkė, pavedė sielą Dievui ir bedė lazdele ant nuomonės. Jis palietė mažosios Mari kaktą, ir mergina nusviedė paklodę šaukdama iš džiaugsmo. Tada jaunikiui buvo leista pabučiuoti nuotaką; pakėlęs ant tvirtų rankų, jis nunešė ją į vidurį kambario, ir juodu pradėjo puotą, kuri truko ligi antros valandos nakties.

Paskui svečiai išsiskirstė, sutarę vėl susirinkti aštuntą valandą. Kadangi nemažai jaunimo buvo suėję iš aplinkinių kaimų ir visiems neužteko lovų, vietinės merginos priėmė į savo guolius po dvi ar tris jaunąsias drauges, o vaikinai kaip pakliuvo suvirto ant šieno viensėdijos daržinėje. Suprantama, miegas jiems nerūpėjo, jie erzino vieni kitus, krėtė pokštus, pasakojo smagias istorijas. Per vestuves

įprasta tris naktis nesudėti bluosto, ir niekas dėl to nesigaili.

Nustatytą išvykimo valandą, pavalgę pieniškos sriubos, gerokai pagardintos pipirais apetitui sukelti, mat vestuvių vaišės žadėjo būti gausios, svečiai susirinko sodybos kieme. Mūsų parapija buvo panaikinta, todėl vestuvinio palaiminimo reikėjo vykti į bažnyčią, esančią už pusės mylios. Oras buvo vėsus, gražus, bet keliai labai subjurę, todėl vyrai jojo arkliais, kiekvienas ant pasturgalio pasisodinęs jauną ar seną bendrakeleivę. Žermenas sėdo ant Šyvės, kuri, išmaudyta, pakaustyta naujomis pasagomis, papuošta kaspinais, prunkštė ir pūtė iš šnervių garą. Jis nujojo į trobelę pasiimti nuotakos drauge su svainiu Žaku, kuris, raitas ant senosios Šyvės, pasisodino už savęs gerąją motušę Gijetę, o Žermenas išdidžiai grįžo į namų kiemą su savo brangiąja žmonele.

Paskui linksma kavalkada leidosi į kelią, lydima basakojų berniūkščių, kurie bėgo šaudydami iš pistoletų ir baidydami arklius. Motušė Moris sėdėjo brikelėje su trimis Žermeno vaikais ir muzikantais. Jie važiavo voros priešakyje, grodami savo instrumentais. Mažylis Pjeras buvo toks gražus, kad senelė netvėrė išdidumu. Bet vietoje nenustygstantis vaikas neilgai prie jos išsėdėjo. Kai, nujojus pusė kelio, prieš sunkų ruožą arkliai valandėlei sustojo,

jis iššoko iš brikelės ir pribėgęs ėmė maldauti tėvą pasisodinti jį priešais save ant Šyvės.

– Kurgi ne! – atsakė Žermenas. – Visi mus negyvai užjuoktų! Verčiau nereikia.

– Man nesvarbu, ką pasakys Sen Šartjė žmonės, – tarė mažoji Mari. – Paimkite jį, Žermenai, prašau jus. Aš juo didžiuosiuosi labiau nei savo vestuviniu apdaru.

Žermenas sutiko, ir Šyvė pasileido šuoliais, išdidžiai nešdama gražiąją trijulę.

Ir iš tiesų Sen Šartjė gyventojai, nors ir dideli šaipūnai, mėgstantys paerzinti iš gretimų parapijų pas juos atvykstančius žmones, nė nemanė juoktis, matydami tokį dailų jaunikį, žavingą nuotaką ir vaiką, kurio būtų pavydėjusi net karalienė. Mažylis Pjeras vilkėjo gelumbiniu mėlynos rugiagėlių spalvos kostiumėliu ir raudona liemene, tokia dabitiška ir trumpute, kad vos siekė pasmakrę. Kaimo siuvėjas labai sutraukė iškirptes, tad berniukas negalėjo suglausti rankų. Bet kaip jis puikavosi! Vaikas buvo užsidėjęs apvalią kepuraitę su juoda ir auksine juostele, o iš pataršKos plunksnų kuokšto šauniai styrojo povo plunksna. Už galvą didesnė gėlių puokštė dengė vieną petį, kaspinai plevėsavo ligi pat kojų. Kanapininkas, kuris buvo ir kaimo barzdaskutys bei kirpėjas, pakirpo jam plaukus apskritimu, užvožęs ant galvos dubenėlį ir nuska-

bęs viską, kas buvo išlindę, – tai nepamainomas būdas norint, kad žirklės čeksėtų lygiai. Žinoma, papuoštas tokiais neįprastais apdarais, vargšas vaikas atrodė ne toks poetiškas, koks buvo su ilgais, vėjyje besiplaikstančiais plaukais ir avikailiu, panašiu į Jono Krikštytojo, tačiau mažylis Pjeras apie tai negalvojo ir visi juo gėrėjosi sakydami, kad jis tikras nedidukas vyras. Jo grožis pranoko viską, ir kaipgi galėjo nepranokti, jei vaikystės grožis tiesiog neprilygstamas?

Jo mažajai sesutei Solanžai pirmą kartą gyvenime buvo uždėta ne kartūninė kepuraitė, kokią mergaitės nešioja iki dvejų ar trejų metų, o tikras kornetas. Ir koks kornetas! Aukštesnis ir platesnis už ją pačią. Kaip ji savimi grožėjosi! Nedrįso net galvos pasukti, sėdėjo visa sustingusi ir vylėsi, kad žmonės ją palaikys nuotaka.

Mažylis Silvenas dar buvo su marškinėliais ir, užmigęs močiutei ant kelių, nė nenutuokė, kas per daiktas tos vestuvės.

Žermenas su meile žiūrėjo į vaikus ir, prijojęs meriją, tarė sužadėtinei:

– Žinai, Mari, šiandien aš laimingesnis nei tądien, kai parvežiau tave namo iš Šanteliubo miškų ir maniau, kad niekada manęs nepamilsi. Paėmiau tave į glėbį ir nukėliau ant žemės, kaip dabar, bet nesitikėjau, kad dar kada nors sėdėsime ant gerosios

Šyvės, priešais save pasisodinę vaiką. Žinai, aš taip tave myliu, taip myliu šiuos vargšus mažylius ir esu toks laimingas, kad tu mane myli, myli juos, kad mano tėvai tave myli, kad aš myliu tavo motiną ir savo draugus, ir visą pasaulį, – norėčiau turėti tris ar keturias širdis tai meilei aprėpti. Tikrai, vienos per maža tokiai daugybei draugysčių ir džiaugsmų sutalpinti! Krūtinė, rodos, tuoj sprogs.

Prie merijos ir bažnyčios durų buvo susirinkusi minia paspoksoti į gražią nuotaką. Kodėl gi nepapasakojus apie jos pašvitus? Jie jai taip tiko! Šviesaus siuvinėto muslino kornetas buvo papuoštas nėrinių raukčiukais. Tais laikais valstietės neleido sau parodyti nė vieno plaukelio; nors po kornetais jos slepia puikias šukuosenas, kad neiširtų, apraizgytas baltais kaspinais, dar ir šiandien būtų nepadoru ir gėdinga pasirodyti vyrams plika galva. Tačiau dabar jos palieka ant kaktos ploną sruogelę, kuri jas labai pagražina. Bet aš gailiuosi klasikinio mano laikų apdangalo: tie balti nėriniai, uždėti tiesiai ant odos, turėjo antikinio tyrumo, kuris man atrodė iškilmingesnis, ir kai veidas po jais būdavo gražus, niekas nepajėgdavo geriau išreikšti to grožio žavesio ir naivios didybės.

Mažosios Mari galvą dar dengė šis apdangalas, ir jos veidas buvo toks baltas, toks skaistus, kad prieš jį nublanko audeklo baltumas. Nors ji kiaurą

naktį nesumerkė akių, ryto oras ir, svarbiausia, vidinis džiaugsmas, virpinantis vaiskią kaip dangus sielą, slapta ugnelė, tramdoma paaugliško drovumo, nutvieskė jos skruostus tokiu švelniu spindesiu, kokiu pirmieji balandžio saulės spinduliai nudažo persikų žiedus.

Po balta skarele, dorovingai sukryžiuota ant krūtinės, buvo matyti tik išlenktas it balandės kaklas; mirtos žalumo plonos gelumbės suknelė ryškino nediduką stotą, kuris dar turėjo augti ir tvirtėti, nes jai nebuvo nė septyniolikos. Ji ryšėjo šilkinę violetinės našlaičių spalvos prijuostę su antkrūtiniu, kurį mūsų kaimietės be reikalo nukirpo, nes krūtinei jis teikė tiek elegancijos ir kuklumo. Šiais laikais moterys skareles kėtoja išdidžiau, tačiau jų tualetuose nebeliko to subtilaus antikinio drovumo, dėl kurio jos buvo panašios į Holbeino mergeles. Dabar jos koketiškesnės, grakštesnės. O anuomet geru skoniu buvo laikomas savotiškas griežtas sąstingis, kuris retoms jų šypsenoms teikė gilumo, idealumo.

Kaip jaunikio dovaną, Žermenas pagal paprotį įspraudė nuotakai į delną *trylikinę* – trylika sidabro monetų. Ant piršto užmovė sidabrinį žiedą, kurio forma nesikeitė per amžius ir kurį dabar išstūmė auksinis vestuvinis žiedas. Eidama iš bažnyčios, Mari tylutėliai paklausė:

– Ar čia tikrai tas žiedas, kurio norėjau? Tas, kurio jūsų prašiau, Žermenai?

– Taip, – atsakė jis, – tas, kurį mirdama ant piršto mūvėjo mano Katrina. Tas pats žiedas abiem santuokoms.

– Ačiū, Žermenai, – rimtu, jausmingu balsu padėkojo jauna moteris. – Aš taip pat mirsiu su juo, ir jei šį pasaulį paliksiu anksčiau už jus, pasaugokit jį iki savo mažosios Solanžos vestuvių.

KOPŪSTAS

Vestuvininkai sėdo ant arklių ir greitai grįžo į Belerą. Puota buvo šauni ir, pertraukiama šokių bei dainų, truko ligi vidurnakčio. Senimas nepakilo nuo stalo keturiolika valandų. Duobkasys taisė valgius, ir šitai darė tiesiog puikiai. Jis buvo pagarsėjęs virėjas ir per pertraukas tarp maistų tiekimo kaskart ateidavo pašokti ir padainuoti. O juk vargšas tėtušis Bontanas buvo epileptikas! Kas galėjo pagalvoti? Jis atrodė žvalus, stiprus ir linksmas kaip jaunuolis. Vieną dieną temstant radome jį griovyje užnegyvėjusį, tampomą ligos. Karučiu parvežėme namo ir slaugėm visą naktį. Po trejeto dienų tėtušis Bontanas jau dalyvavo vestuvėse, giedojo kaip strazdas ir strikinėjo kaip ožiukas, patrepsėdamas pagal senovinę madą. Iš vestuvių nuėjo iškasti duobės ir užkalti karsto. Savo pareigas atliko pagarbiai, ir nors paskui rodė įprastinę gerą nuotaiką, po laidotuvių liko slogus įspūdis, kuris pagreitino naują priepuolį. Paralyžiuota jo žmona

jau dvidešimt metų nesikelia iš vežimėlio. Motina sulaukė šimto keturiasdešimties ir dar tebėra gyva. O jis, vargšelis, toks smagus, toks geras, toks šaunus, pernai užsimušė, iš palėpės nukritęs ant grindinio. Jį, be abejonės, buvo ištikęs lemtingas ligos priepuolis, tad, nenorėdamas gąsdinti ir liūdinti saviškių, jis, kaip paprastai, pasislėpė šiene. Šitaip tragiškai žmogus baigė gyvenimą, keistą kaip ir jis pats, niūrių ir smagių, baisių ir juokingų nuotykių pynę, kurioje visada išsaugojo gerą širdį ir malonų būdą.

Bet štai atėjo trečioji vestuvių diena, pati įdomiausia, visas apeigas griežtai išlaikiusi iki mūsų dienų. Čia nekalbėsime apie kepsnio nešimą į vestuvinį guolį; tai gana kvailas paprotys, jis užgauna janamartės drovumą ir kėsinasi į tyrus ten dalyvaujančių merginų jausmus. Beje, manau, šis paprotys gyvuoja visose provincijose ir mūsiškėje nėra kuo nors ypatingas.

Kaip *dovanų teikimo* ceremonija simbolizuoja jaunosios širdies ir namų užkariavimą, taip *kopūsto* ceremonija simbolizuoja šeimos vaisingumą.

Kitą dieną po sutuoktuvių, papietavus, prasideda keistas spektaklis: jis kilo iš galų, bet, perėjęs per ankstyvąją krikščionybę, pamažu tapo savotiška *misterija* arba juokingu viduramžių moralu.

Du vaikinai (linksmiausi ir šauniausi iš viso pulko) per pietus dingsta, persirengia, o paskui grįžta,

lydimi muzikantų, šunų, vaikų ir pistoleto šūvių. Apsitaisę prasčiausiais skarmalais, jie vaidina elgetų porą, vyrą ir žmoną. Vyras purvinesnis už moterį: į tokį nuopuolį jį įstūmė pasileidimas. Moteris tik nelaiminga ir išvarginta vyro lėbavimų.

Jie prisistato esą *sodininkas* su *sodininke* ir sakosi, kad jiems pavesta auginti ir saugoti šventąjį kopūstą. Tačiau vyras „apdovanotas" ir kitokiomis pravardėmis, kurios turi prasmę. Jis vadinamas *šiaudiniu,* nes dėvi šiaudų arba kanapių peruką, be to, slėpdamas nuogumą, prastai dengiamą draiskalų, kojas ir dalį kūno yra apsivyniojęs šiaudais. Iš šiaudų ar šieno, pakišto po marškiniais, pasidaręs ir storą pilvą arba kuprą. Jis taip pat vadinamas *skurlium,* nes visas apsikarstęs *skurliais* (skudurais). Ir pagaliau – *pagonim,* dar reikšmingesne pravarde, leidžiančia suprasti, kad dėl savo cinizmo ir ištvirkimo yra visų krikščioniškųjų dorybių priešingybė.

Jis ateina veidą išsitepliojęs suodžiais ir vyno nuosėdomis, kartais užsidėjęs juokingą kaukę. Prie diržo virvele pasikabinęs prastą ištrupėjusio molio puodelį arba seną klumpę, vietoj išmaldos prašo duoti vyno. Niekas neatsisako jam įpilti, ir jis dedasi geriąs, paskui šliūkšteli vyną ant žemės, lyg atnašaudamas auką. Sulig kiekvienu žingsniu jis virtinėja, voliojasi purvyne, vaidina baisiausiai girtą. Vargšė žmona bėga paskui jį, kelia, šaukiasi

pagalbos, raunasi kanapinius plaukus, kurie pasišiaušusiomis sruogomis lenda iš po bjauraus korneto, verkia dėl vyro nežmoniškumo ir jausmingai priekaištauja.

– Nelaimingasis, – sako ji jam, – žiūrėk, prie ko mus privedė tavo girtuoklystė! Aš veltui verpiau, plušau dėl tavęs, lopiau tavo drabužius! Tu nuolat juos sudraskai, išpurvini. Prašvilpei mano menkutį turtelį, šeši mūsų vaikai guli ant šiaudų, gyvename tvarte drauge su gyvuliais. Dabar jau esam priversti prašyti išmaldos, bet to dar negana, tu toks šlykštus, toks atstumiantis, toks niekingas, kad greitai duona mums bus numetama kaip šunims. Aiman, mano mieli žmoneliai, pasigailėkite mūsų, pasigailėkit manęs! Padėkit man jį pakelti, kitaip vežimai suvažinės kaip seną butelio šukę, o aš liksiu našlė ir mirsiu iš sielvarto, nors visi ir sako, kad man tai būtų didelė laimė.

Tokia tad sodininkės rolė ir tokios aimanos, nenutylančios per visą pjesę, nes tai tikra komedija, laisvai improvizuojama, vaidinama gryname ore, keliuose, laukuose, besisemianti peno iš kiekvieno atsitiktinio įvykio; joje dalyvauja visi – vestuvininkai ir prašalaičiai, namų šeimininkai ir praeiviai, sutinkami keliuose per tris ar keturias valandas, žmonės, ateinantys pasižiūrėti reginio. Tema visąlaik ta pati, tik ataudžiama vis kitais ataudais:

verta pamatyti tą instinktyvią mimiką, juokingų idėjų gausą, gražbylystę, nuovokumą ir net įgimtą mūsų valstiečių iškalbingumą.

Sodininkės vaidmuo paprastai patikimas lieknam, bebarzdžiui, skaistaus veido vyriškiui, kuris savo personažą sugeba padaryti labai tikrovišką, komišką neviltį moka perteikti taip natūraliai, kad žiūrovai sykiu ir džiaugtųsi, ir liūdėtų, tarsi matydami realų faktą. Tokių liesų, bebarzdžių vyriškių mūsų kaimuose nereta, ir keistas daiktas, jie kartais pasižymi didžiausia raumenų jėga.

Kai visi įsitikina, kad moteris nelaiminga, jauni vestuvininkai pradeda įkalbinėti ją eiti pasilinksminti su jais. Jie paduoda jai ranką ir nusiveda. Pamažu moteris užsimiršta, įsismagina ir ima lakstyti tai su vienu, tai su kitu, jos elgesys darosi begėdiškas. Naujas *moralas:* vyro pasileidimas į paleistuvystę pastūmėja ir žmoną.

Tada pagonis prasiblaivo ir ima dairytis gyvenimo draugės, paskui apsiginkluoja virve bei lazda ir lekia jos ieškoti. Vestuvininkai verčia jį bėgioti, slapstosi, perdavinėja moterį vienas kitam, stengiasi ją išblaškyti ir apgauti pavyduolį. *Draugai* mėgina ją nugirdyti. Pagaliau vyras pasiveja neištikimą žmoną ir susiruošia ją lupti. Tikroviškiausia ir taikliausia šioje vedybinio gyvenimo vargų parodijoje tai, kad pavyduolis niekada nepuola

vyrų, pavogusių iš jo žmoną. Su jais jis labai mandagus ir atsargus, išperti rengiasi tik nusidėjėlę, nes mano, kad jai nevalia jam priešintis.

Bet tuo metu, kai jis užsimoja lazda ir išsitraukia virvę nusikaltėlei surišti, vestuvininkai jam sutrukdo ir šoka į sutuoktinių tarpą. „Nemuškite jos! Niekada nemuškit savo žmonos!" – tokie žodžiai be perstojo skamba šiose scenose. Svečiai nuginkluoja vyrą, ragina jį atleisti žmonai ir ją pabučiuoti, ir netrukus jis apsimeta mylįs ją labiau nei kada nors. Jie nueina, susikibę už parankių, dainuodami ir šokdami, bet paskui naujas girtumo priepuolis pargriauna vyrą ant žemės: tada vėl prasideda moters dejonės, sielvartas, apsimestinis ištvirkavimas, vyro pavydas, vėl įsikiša kaimynai ir sutuoktiniai susitaiko. Visame tame esama naivaus, net šiurkštaus pamokymo, gerokai atsiduodančio viduramžiais, bet jis visada daro įspūdį, jei ir ne jaunavedžiams, kurie dabar per daug įsimylėję ir per daug protingi, kad jiems to pamokymo reikėtų, tai bent vaikams ir paaugliams. Pagonis, vaikydamasis merginas ir neva norėdamas pabučiuoti, taip jas gąsdina ir kelia tokį pasibjaurėjimą, kad jos bėga nuo jo apimtos anaiptol nesuvaidintos baimės. Berniūkščiai garsiai klykia, matydami murziną jo veidą ir didelę lazdą (nors ir nepavojingą). Tai

papročių komedija, pati jos užuomazga, bet žiūrovus ji labiausiai jaudina.

Šiam farsui pasibaigus, susiruošiama ieškoti kopūsto. Atgabenami neštuvai, ant jų pasodinamas pagonis su kastuvu, virve ir didžiule pintine. Keturi tvirti vyrai užsikelia jį ant pečių. Žmona eina paskui sutuoktinį pėsčia, o jai įkandin kulniuoja pulkelis orių, susimąsčiusių *senolių;* už jų pagal muzikos ritmą poromis žengia vestuvių svečiai. Vėl supokši pistoletų šūviai, šunys net draskosi, matydami taip iškilmingai nešamą klaikųjį pagonį. Vaikai tyčiodamiesi jį smilko, pasikabinę ant virvelės klumpes.

Kodėl tokiomis ovacijomis pagerbiamas toks nedorėlis? Vestuvininkai traukia užkariauti šventojo kopūsto – šeimos vaisingumo emblemos, o paliesti tą simbolinį augalą tegali šitas sugyvulėjęs girtuoklis. Be abejonės, čia slypi kokia nors prieškrikščioniškų laikų paslaptis, susijusi su saturnalijų šventė ar antikine bakchanalija. Gal šitas pagonis, sykiu ir puikus sodininkas, yra ne kas kitas, o pats Priapas, sodų ir paleistuvystės dievas, dievybė, kuri iš pradžių tikriausiai buvo skaisti ir rimta, kaip ir apvaisinimo slėpinys, bet palaidi papročiai ir klaidingos idėjos nejučia jį nusmukdė.

Kad ir kaip ten būtų, iškilminga palyda atžygiuoja prie jaunosios namų ir eina į daržą. Tenai išrenkamas gražiausias kopūstas, bet tai padaryti ne

taip greita, nes senoliai tariasi ir ilgai ginčijasi, kiekvienas siūlo galvą, kuri jam atrodo tinkamiausia. Prasideda balsavimas, ir kai kopūstas pagaliau išrenkamas, *sodininkas* užriša ant jo koto virvę ir žirglioja į tolimiausią daržo pakraštį. Sodininkė prižiūri, kad šventoji daržovė raunama nenukentėtų. Vestuvių *pokštininkai,* kanapininkas, duobkasys, dailidė, klumpius (visi tie, kurie nedirba žemės ir gyvena pas svetimus žmones, todėl laikomi, ir iš tiesų yra protingesni ir liežuvingesni nei paprasti laukų darbininkai), sustoja aplink kopūstą. Vienas kastuvu išrausia griovį, tokį gilų, lyg reikėtų versti ąžuolą. Kitas ant nosies užsideda medinį ar kartoninį *gnybtuką,* vaizduojantį akinius: jis atlieka *inžinieriaus* pareigas, prieina artyn, atsitraukia, sudarinėja planą, spitrėjasi į darbininkus, braižo linijas, kimba prie smulkmenų, rėkia, kad jie viską sugadins, pagal savo užgaidas liepia nutraukti darbą ir vėl jo imtis, – žodžiu, kaip įmanydamas ilgiau ir juokingiau vadovauja procedūrai. Ar tik tai nebus kažkoks priedas prie senovinių ceremonijos taisyklių, norint išjuokti visus teoretikus, kuriuos valstiečiai baisiausiai niekina, arba išreikšti neapykantą matininkams, kurie sudarinėja kadastrą ir skirsto mokesčius, arba – kelių ir tiltų tarnautojams, kurie bendruomenės žemes paverčia vieškeliais ir panaikina senas klaidas, tokias brangias valstiečio širdžiai?

Šiaip ar taip, šis komedijos veikėjas, vadinamas *geometru,* neriasi iš kailio, kad tik pasidarytų nepakenčiamas tiems, kurie darbuojasi kapliu ir kastuvu.

Galop, po ketvirtį valandos trukusių vargų ir išsidirbinėjimų, stengiantis nenutraukti kopūsto šaknų ir persodinti jį nepažeistą, kastuvams žemių žyrant tiesiai šventės dalyviams į veidus (juo blogiau tiems, kurie nespėja laiku atšokti, – nesvarbu, ar tai būtų vyskupas, ar kunigaikštis, jis vis tiek turi gauti žemės krikštą), pagonis timpteli virvę, pagonė patiesia prijuostę ir kopūstas didingai nukrinta į ją, skambant žiūrovų valiavimams. Tada atnešama pintinė ir pagonių pora kuo atsargiausiai, kuo rūpestingiausiai įdeda į ją kopūstą. Jis apkapstomas šviežiomis žemėmis, apsmaigstomas lazdelėmis ir pririšamas, kaip daro miesto gėlininkės, sodindamos į vazonus savo nuostabiąsias kamelijas; ant lazdelių galų užmaunami raudoni obuoliai, aplinkui prikaišiojama čiobrelių, šalavijų ir laurų šakelių; visa tai papuošiama kaspinais ir vėliavėlėmis; trofėjus užkeliamas ant neštuvų drauge su pagonim, kuris privalo laikyti jį, kad nesivartytų ir nenukristų, ir galop visa palyda tvarkingai, maršo ritmu išžygiuoja iš daržo.

Bet, jai einant pro vartus, ir paskui, kai reikia įžengti į jaunojo namų kiemą, kelyje atsiranda įsivaizduojamų kliūčių. Nešikai klupinėja, garsiai

šūkauja, atsitraukia, vėl pasistūmėja pirmyn ir, tarytum atblokšti nenugalimos jėgos, dedasi krintą po savo našta. Kiti dalyviai tuo tarpu rėkauja, ragina ir ramina žmonių kinkinį:

– Pamažėliais, pamažėliais, vaikine! Taip, taip, drąsiau! Atsargiai! Luktelkit! Pasilenkit! Vartai per žemi! Susispauskit, tarpas labai siauras! Truputį kairiau! Dabar dešiniau! Šaunuoliai, jums pavyko!

Taip būna, kai gausaus derliaus metais jaučiais kinkytas vežimas, per daug prikrautas šieno ar javų, per platus arba per aukštas, netelpa pro kluono duris. Taip rėkaujama ant tvirtų gyvulių, norint juos sulaikyti arba paraginti; su tokiu miklumu ir didžiule jėga pro kaimišką triumfo arką prastumiamas ir neapverčiamas gėrybių kalnas. Ypač atidiems reikia būti ridenant paskutinį vežimą, vadinamą *pabaigtuvių* vežimu, nes tada taip pat prasideda kaimo šventė ir paskutinis pėdas, paimtas nuo paskutinio baro, užkeliamas ant viršaus, papuošiamas kaspinais ir gėlėmis, kaip ir jaučių kaktos bei vežėjo akstis. Taip pat ir kopūsto gūžė, iškilmingai, sunkiai parboginama į namus, simbolizuoja klestėjimą ir vaisingumą.

Atgabentas į jaunikio kiemą, kopūstas iškeliamas ir nunešamas į aukščiausią namų ar daržinės vietą. Jeigu kaminas, kraigas ar karvelidė stūksto

aukščiau už visa kita, naštą žūtbūt reikia užtempti ant aukščiausio taško. Pagonis atlydi kopūstą tenai, pritvirtina ir palaisto vynu iš didelio ąsočio, o šį iškilmingą aktą pažymi pistoleto šūvių salvė ir džiaugsmingas pagonės maivymasis.

Tada iškart vėl prasideda tokia pati ceremonija. Vestuvininkai traukia į jaunikio daržą iškasti kito kopūsto ir su tokiomis pat apeigomis užvilkti ant namus palikusios ir pas vyrą nuėjusios žmonos stogo. Abu trofėjai būna tenai tol, kol vėjas ir lietus suardo pintinę ir nuneša kopūstą. Bet jų gūžės pūpso pakankamai ilgai, kad padėtų išsipildyti linkėjimams, kuriuos jas garbstydami išsako senoliai ir moteriškės. „Mielasis kopūste, – byloja jie, – gyvuok ir žydėk, kad mūsų jaunamartė nepraėjus nė metams pagimdytų dailutį kūdikėlį. Jeigu nudžiūsi per greitai, tai bus nevaisingumo ženklas ir tu riogsosi ant stogo kaip blogio pranašas."

Kol viskas pasibaigia, diena jau krypsta vakarop. Lieka tik jaunavedžių krikštatėvių ir krikštamočių palydėtuvės. Jei tie giminaičiai gyvena toli, visi vestuvininkai su muzika lydi juos iki parapijos ribų. Lydėdami dar šoka ant kelio, o atsisveikindami bučiuojasi. Pagonis su žmona tada nusiprausia ir persirengia švariais drabužiais, jei tik nebūna per daug išvarginti vaidmens ir neprigula nusnūsti.

Trečią Žermeno vestuvių dieną, vidurnaktį, Belero viensėdijoje svečiai dar šoko, dainavo ir valgė. Seniai sėdėjo prie stalo, nepajėgdami nuo jo pakilti, ir aišku, kodėl. Tik auštant kojos vėl ėmė jų klausyti, protas prablaivėjo. Kai jie tylėdami ir sverdėdami kreivuliavo namo, Žermenas, išdidus ir žvalus, išėjo kinkyti jaučių, palikęs jaunąją žmoną pamiegoti iki saulėtekio. Į dangų kylančio vieversio giesmė jaunavedžiui skambėjo kaip jo širdies balsas, šlovinantis Apvaizdą. Ant plikų krūmų blizgantis šerkšnas atrodė it baltos balandžio gėlės, išsiskleidusios anksčiau už lapus. Visa gamta jam regėjosi linksma ir giedra. Mažylis Pjeras vakar tiek kvatojo ir dūko, kad šįryt neatėjo padėti jam vedžioti jaučių, bet Žermenas džiaugėsi vienatve. Parpuolęs ant kelių vagoje, kurią turėjo perarti, jis ėmė kalbėti ryto maldą taip karštai, kad per skruostus, dar drėgnus nuo prakaito, nuriedėjo dvi ašaros.

Tolumoje aidėjo dainos, traukiamos namo grįžtančių gretimų parapijų vaikinų, kurie prikimusiais balsais plėšė vakar dainuotus posmus.

George Sand
Sa-164 Velnių raistas: apysaka/ George Sand; iš prancūzų kalbos vertė Stasė Banionytė; Vilnius: IĮ „VAČA“, 2006. — 168 p.
ISBN 9955-9929-0-5

„Velnių raistas“ – pirmasis kaimiško ciklo romanas, pasakojantis apie „šaunųjį artoją“ Žermeną ir jo nuotykius, patirtus ieškant naujos žmonos, kuri, be kita ko, sugebėtų auginti ir mylėti tris našlaičiais likusius vaikus.

UDK 840-3

George Sand
VELNIŲ RAISTAS

Iš prancūzų kalbos vertė Stasė Banionytė
Viršelio dailininkas Romanas Borisovas
Maketavo Jūratė Mažeikienė
Leido IĮ „VAČA“, Konstitucijos pr. 12, Vilnius
Spausdino UAB „Spaudos kontūrai“, Vakarinė g. 1, Vilnius LT-14158

„Velnių raistas“ pasakoja apie dviejų tyrų širdžių meilę. Uošvio patartas, Žermenas ryžtasi liautis gedėjęs mirusios žmonos ir vesti antrąkart. Keliaudamas ieškoti nuotakos į tolimą kaimą, jis pasiklysta piktųjų dvasių užkerėtoje pelkėtoje girioje ir atranda savo laimę.

Žorž Sand kūriniai šedevrais buvo laikomi ir anuomet, ir dabar, nes tai himnai gamtai, kurios garsus autorė meistriškai sulydo į darnų orkestrą, ir žmogui, kurio dvasios grožį perteikia talentingai kaip reta.

9 789955 992905